

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ

Birikim

- "entelektüellik" üzerine
- şiirler
can yücel
- makedonya sorunu ve
dimitar vlahof'un anılarında
II. meşrutiyet
fikret adanır
- şiirler
süreyya berfe
- 1973-75 dönemi ve
12 ekim seçimleri
ömer laçiner
- "politik roman" üzerine
murat belge
- değinmeler/kültür olayları
sanat olayları/kitaplar
dergiler

9

Birikim

AYLIK SOSYALİST
KÜLTÜR DERGİSİ
CİLT 2/SAYI 9
KASIM 1975

«ENTELEKTÜELLİK» ÜZERİNE	5	
ŞİİRLER	12	CAN YÜCEL
MAKEDONYA SORUNU VE DİMİTAR VLAHOF'UN ANILARINDA II. MEŞRUTİYET	14	FİKRET ADANIR
ŞİİRLER	27	SÜREYYA BERFE
1973-75 DÖNEMİ VE 12 EKİM SEÇİMLERİ	30	ÖMER LAÇİNER
«POLİTİK ROMAN» ÜZERİNE	40	MURAT BELGE
ŞAHİN GELİŞİ VE TÜRKİYE- İRAN İLİŞKİLERİ/İSPANYA/ PORTEKİZDE SON DURUM	48	

Birikim

Sahibi

Birikim Yayımcılık Kollektif Şirketi adına
M. Kâmil Yüksel

Yazı İşleri Sorumlusu ve Yönetmen

Ömer Laçiner

Yazı Kurulu

Yavuz Çizmecl, Onat Kutlar,
Ömer Laçiner, Can Yücel

Redaktör

Selçuk Batur

Teknik Sorumlu

Ferit Erkman

Yönetim Yeri

Ankara Caddesi, Güncer Han 45/18 Sirkeci
İstanbul

Yazışma Adresi

P.K. 538 Sirkeci

Abonesi

Yıllık 100 TL. Altı aylık 60 TL.

Dış ülkelere Yıllık 200 TL. Altı aylık 100 TL.

Posta Havalesi

P. Çeki Hesap no: 20092991

İlan

¼ sayfa 200 TL. / ½ sayfa 400 TL. / 1 sayfa 800 TL.

Dizgi - Baskı

Yelken Basımevi

Kapak Baskısı

Reyo Basımevi

Cilt

Nûmune Ciltevi

Genel Dağıtım

Birikim Yayımcılık Koll. Şti.

İstanbul / İzmir - İSTANBUL DAĞITIM

Ankara / ANKARA DAĞITIM

Basıldığı Tarih

5/Kasım/1975

Gönderilen bütün yazılar yazı kurulunun kararıyla basılır. Basılmayan yazılar geri alınabilir, gönderilmez. Yayımlanan yazı ve resimler kaynak gösterilerek aktarılabilir.

Seçim sonuçlarının yol açabileceği yeni politik manevraların hazırlanması nedeniyle süren nisbî sessizlik, sanırız Kasım başlarında bozulacak. Görünen odur ki ilk somut sonuç, MC hükümetinin istifası olacaktır.

İç sahifelerimizde tarihî bağlamıyla ele alınan 12 Ekim seçimlerinin görünürdeki iki galibinden biri olan AP, seçim sonuçlarının bir ölçüde tedirgin ettiği ortağı ve rakibi MSP ile aynı iktidar çatısı altında fazla kalmak istemeyecektir. 12 Ekim öncesi ekonomik hovardalıkların da hesabının isteneceği 1975 sonlarında iktidar koltuğu hayli serin olacaktır. Ayrıca diğer iç ve dış sorunlar da iktidarda kalmayı istenir bir şey olmaktan çıkıyor.

Ama hepsinden önemli ve belirleyici olanı, 1973 seçimleriyle birlikte ülkede varlığı saptanan yeni siyasal oluşumların, siyasî partiler ve iktidar sorununda yarattığı ilginç durumdur.

Bu çerçeve içinde MC koalisyonunun, hiç değilse AP açısından bozulması ve yakın tarihte genel seçimlere gidilmesi hayatî önemdedir. Ama AP bunu MSP'nin şimdiki önerilerini uzlaşmazlık konusu yaparak gerçekleştiremez. Bu iş için daha uygun bir zaman, daha değişik bir gerekçe ve ekip bulacaktır. Ülke ekonomisinin acil çözümler bekleyen sorunlar (zamlar gibi) ve belki bazı dış sorunlar (Kıbrıs gibi) bir **bağımsız** kurdurulacak hükümete havale edilip bırakılınca, seçim yapılabilir. Bu işlerde CHP'nin de AP ile birlik olacağı her ne kadar «politik» bulunmayabilirse de imkânsız değildir.

Demirel ve AP'nin hesabı, her türlü ideolojik, politik, ekonomik kampanya silâhları ile bir ölçüde toparlayabildiği oyların yalnızca muhafazası değil, artırılmasıdır. Şu anda CHP peşindeki oyları kapabilme imkânına sahip olmadığını biliyor. Kalan % 56 oydan en azından CHP'nin % 44'ünü açacak kadarını toparlaması gerekiyor. Ama ilk etabı bu seçim-

deki diğer eğilimleri de tedirgin etti. Türkiye'nin parlamenter yaşamı içinde % 1, % 2 gibi oyların bu denli stratejik önem kazandığı böylesi bir zaman yoktur. Bir genel seçimde MSP'nin % 9, MHP'nin % 3,5, DP, bağımsız adaylarının vs. % 1-2 civarında oy almaları nali, CHP sabit kalsa bile AP'nin hesabını boşa çıkarır. Bu durumda başlıca iki yol var: ilki politik ilgiyi seçime katılmayanları da sandığa götürecek biçimde artırmaktır. Genel olarak «sol»un politik görevlerinde daha bir ciddî, görevsever olduğu belliyken, seçimlerde kullanılmayan oyların çok büyük kısmının «sağ»a ait olduğu rahatça varsayılabilir. İkincisi; MSP'nin ya iyiden iyiye yıpratılmasına —DP'de uygulanan transfer işleri ile örneğin— veya «etkili» çevrelerin **adaletiyle** parlamenter etkinlikten uzaklaştırılmasına el atından —korur gibi gözüküp— destek olmak. Bu iki yolda da başarısızlıktan öte, hata yapmak yukarda belirttiğimiz kritik durumdan ötürü, hatanın çapını çok aşan gelişmelere neden olabilir. Kazanabilmek imkânı varken kaybedilen % 1-2 oylar, seçim yasaları nedeniyle AP ve Demirel için çok pahalıya ödenecek faturalara dönüşür.

Küçük partilerdeki tedirginlik AP'yi bugüne kadar bunları kullanarak yürüttüğü politikada bazı değişikliklere zorlar. Bu küçük partilerde —örneğin MHP'de— huzursuzluk, —ki bu, hâlâ birilerini kullanabileceklerini sanan saf faşistlerden kaynaklanmaktadır— kullanıldıklarının bu açık sonucu karşısında daha da görünür hale gelecektir.

Parlamenter oyun kritikleşmektedir. Ve şimdi bu oyunun tüm aktörlerinin sistemin devamı kaygısında birleştikleri, ama hepsi de farklı eğilimleri —ki bunların içinde parlamentoculuğun sonuna gelindiğine inananlar da vardır— temsil eden bu oyunculardan bir kısmının tamamen, bir kısmının ise geçici olarak oyun alanını terkedeceği bir evre başla-

Ülkenin seçimle ilgilendiği bir zamanda «Tuzluca Olayları» meydana geldi. Yayın organlarına titizlikle bulanık intikal ettirilmiş bu olayın detaylarından çok, yol açtığı gelişmeler, bunların anlamı, ilgiye değer. Olayın birkaç gün sonrasında bölgede özel komando birlikleri ile yapılan süreli avı niteliğinde takipler, bu ülkede ulusal baskı olmadığını söyleyenlere ithaf edilmelidir. Aynı tür bir olay ülkenin bir başka yerinde olsa bu denli yaygın bir takip, adeta seferberlik havası içinde bir kovalamaca yapılır mıydı? Belki bunlardan da çarpıcı olan, olayın meydana geldiği bölge halkının topluca, can havliyle dağlara çekilmesi. Şu ana kadar olayın sonuçları hakkında herhangi bir açıklama yapılmış değil.

Bu sayımızda, dergimize yöneltilen yazılı olmayan eleştirilerin ana tezi «entelektüellik» üzerine bir cevap ve karşı eleştiri yazısını yayımlıyoruz.

İnceleme yazılarından ilki Fikret Adanır'a ait. İlk bakışta çok özel bir konuya ait gibi görünebilecek bu araştırmada tarihimizin önemli bir döneminin, 1908 Meşrutiyet hareketinin bir Makedon devrimcisi gözüyle panoraması çiziliyor. 1908'in, bugün üzerinde pek durulmayan özgün bir yanı, Osmanlı İmparatorluğunda milliyetlerin son ve kesin dağılışının arefesine tekabül eden olaylar hakkında doyurucu bilgiler de buluyoruz. Bu bakımdan yazının bu olaylarla ilgili çalışmalar için kaynak değeri de var.

Murat Belge'nin, bizde «politik roman» tanımı altında özellikle 12 Mart sonrasında yaygınlaşmış bir türün, bazı ilginç ürünlerini konu alan incelemesinin ilk bölümünü sunuyoruz. Bu romanlar tek tek ele alınmaktan çok,

siyasal, kültürel oluşumlarımızın tarihi içinde incelendiği için, yazının tümü, aynı zamanda bu anılan oluşumların bir yorumunu da vermektedir.

Ömer Laçiner'in 1973-75 döneminin siyasal olayları ve 12 Ekim seçimleri üzerine incelemesi, geçen sayımızda yayımladığımız 12 Mart'la ilgili yazının devamı olmak özelliğini de taşıyor.

Aralık sayımızda, daha önce duyurduğumuz, Uluslararası Sosyalist hareketteki bölünmeler ve Çin-Sovyet çatışması üzerine inceleme dizisini yayımlayabileceğimizi sanıyoruz. Konunun önemi ve hacmi, bizi süre konusunda ihtiyatlı konuşmaya mecbur ediyor. Bu haliyle başlıbaşına bir özel sayı gibi olacak olan Aralık sayısının, ülkemizde haliyle hayli yoğunluk kazanan bu sorunun tartışılmasında yararlı olacağını umuyoruz.

Ayrıca, 28 Ekim'de Türkiye'ye gelecek olan İran Şahı'nın, geliş nedenleri ve İran - Türkiye ilişkilerinde yeni gelişmeler üzerine bir yazı ile, İspanya'yı konu alan bir yazıyı da değinmeler bölümünde sunuyoruz. Yine bu bölümde, yeni bir aşamaya giren, Portekiz devrimi ve bu devrime özelliğini veren Portekiz ordusunun devrim süreci içindeki değişimlerini öne alan bir gözlem yazısı da yer alıyor.

Dergimizin 5. sayısı, Erol Çankaya'nın «Şanlı Haziran» şiirinden dolayı 312. maddeye aykırı bulunduğundan yasaklandı ve kovuşturma açıldı.

Birkin

«Entelektüellik» Üzerine

Birikim bu sayısı ile 9. ayını dolduruyor. İlk sayımızda genel hatlarıyla açıkladığımız amaç ve fonksiyonun yerine getirilmesine ne derece katkıda bulunduğumuzu, bu uğraş içinde doğan güçlükleri, deneylerimiz ve daha geliştirilmiş çıkış yolları üzerine düşüncelerimizi yakında okurlarımıza, sosyalist hareketimize anlatacağız. Böylesine bir değerlendirmeyi yapabilmek için yeterli kanıtlara ve ölçülere hemen hemen şimdiden sahibiz.

Bu değerlendirme, derginin ilk sayısında gösterdiğimiz çıkış gerekçelerinin bir kere daha ve daha derinliğine açıklanması, öneminin vurgulanması eksenli etrafında olacaktır. Bununla karşı karşıya bulunduğumuz sorunların kökenli çıkış yolları konusunda belirli, açık bir yaklaşımı da sunmuş olacağız.

Bu bakımdan, yapacağımız genel değerlendirme, bazı ön açıklamalara gerek duyurmaktadır.

Hem bu yüzden, hem de başından beri dergimize pek çoğu yazılı olmadan yöneltilen bazı eleştirel anlamda nitelermeleri cevaplandırmak için, bu ön açıklamalara öncelik tanıyoruz. Belirtelim ki derginin niteliği konusunda takınılan eleştirici yaklaşım aslında hareketimizin genel sorunundan bağımsız değildir. Bu ön açıklamamızda özellikle bu bağıntıyı açığa çıkarmaya çalışacağız.

Birikim'e yöneltilen eleştirilerin ilk ve egemen teması derginin «entelektüel», «akademik» oluşu. Bu sıfatları öne süren arkadaşlarımız, derginin oldukça üst düzeyde bir dili olduğunu,ortalama bilinç düzeyinde sosyalistlerin okumakta hayli güçlük çektiklerini söylüyorlar. Ayrıca ele alınan konuların açıklanmasında, okurun o konuda hayli bilgi sahibi olmasını ön koşul gerektiren bir havanın egemen olduğunu belirtiyorlar. Bazı arkadaşlar ise, benzer gerekçeleri gösterir görünmenin ardından derginin «kafa karıştırdığından», «durduk yerde mesele çıkardığından» bahsederek, «sınırlı savıda kişinin uğraşması gereken işlerin sanki her sosyalistin, her militanın işymiş gibi gösterilmesi»ni kınıyorlar.

İlk gruba giren arkadaşlarımız dergideki uğraşın gereğini, önemini anlayan, bilen ve fakat bu fonksiyonun daha verimli, etkin biçimlerde yerine getirilmesi için önerilerde bulunmayı da ihmal etmeyen arkadaşlardır. Bu arka-

daşlara ve onların eleştirilerine karşı ancak şunu söyleyebiliriz: Anlatımda —bizim de daha sonra farkettiğimiz— aksaklıklar, elbette giderilmesine çalıştığımız kısmi hatalardır. Ele alınan konuları olabildiği kadar tam ve her boyutuyla sunma çabası, «titizlik» diyebileceğimiz vir, önemli hatalara, yanlış yorumlara neden olmasının endisesi; hem dili ağırlaştıran, hem de yazıyı yüklü kılan nedenleri oluşturuyor. Birçok yerde kaçınılmaz olarak bu sonuç doğuyor. Bundan da önemli bir neden, derginin araştırmaya ağırlık veren niteliği. Böyle bir özellik, teorik çalışmanın üslûbunu zorunlu kılıyor. Bu üslûp ve bu gereklilik, bazı ön bilgilerin, temel doğruların bilindiğini varsavar. Derginin sosyalizmle vüzuze gelmeyen topluluklara sosyalizmi anlatmaktan öte, sosyalist hareketin kadrolarına, yani bilinçli isci ve aydın kesimlerine seslendiği —ki derginin görevi budur— biliniyor: Ayrıca bu dergi, bu kadrolara hareketimizin sorunları konusunda sloanlar ve şemalar üretmek için değil, soruna yaklaşım, bakış tarzı getirmek için yavımlanıyor. Ve bunun içindir ki ideolojik tartışmaların düzeyinde çokça kullanılan sözler, kanıtlar, üslûp ve daha kolay anlatım, bu dergiyi karakterize etmiyor.

Eğer yazarından ve okurundan çok şey isteven bir bunalım anını yaşamıyor olsak, derginin özellikle ele aldığı konular ve bunları işleviş tarzı büyük ölçüde yanlış olurdu. Ama çözümü için herkesin uğraştığı sorunlar —bunca yıl tartışılmasına rağmen— giderek daha çok parçalanmalara yol açacak kadar ağırlaşırsa, kolav ve basitçe anlaşılır olmaktan geniş ölçüde çıkmış demektir. Herkesten daha fazla çaba ve dikkat isteyen bir dönemin zorunluluğuna uymamız, ilke olarak kabul edilmelidir.

Kültür sorununa verdiğimiz önem son derece yüzeysel bir değerlendirme ile sanat ve politikayı birlikte yürütmeye lüksü olarak nitelendirilme çoğunlukla. Bu elestirmenlerimiz bir derginin ya sanat ya da politikaya savfalarını acması gerektiğini belirtiyorlardı. Oysa biz özellikle çağımızda, aşmaya çalıştığımız çemberin zorlanmasında kültürel değerlerin politik-teorik araçlarla nesnel birlikteliğinin vurgulanmasına, açığa çıkarılmasına zorunlu bir ödev olarak baktık. Bu bakışımız bir tercih meselesi kesinlikle değildi. Kültürel boşluğun verimli seçmecl bir ahlâki ölçüler yığınının belirsizliği alırken, yalnızca bu karmaşayı önlemek değil bu karmaşanın nedenini de açıklamak

gerekir. Ancak böyle bir yaklaşımla sorunun özü ve bütünlüğüne uygun davranılmış olur.

Politik eylemin karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümünde teorik çalışmanın üzerine düşen, nesnel gerekçeleri ortaya çıkarıp bunların ışığında eylemin düzenlenmesi fonksiyonu yerine getirilmediğinde doğan boşluk; insanlık, fedakârlık, yiğitlik, dürüstlük vs. gibi, öznel değerlerle doldurulmaya çalışılır. Bu adeta kendiliğinden olur. Ne zaman şu yukarıdaki öznel değerlerin sözü çok edilir, eylem bunlarla yürütülmeye çalışılır; o zaman teorik çalışmanın görevini yapmadığı veya o siyasi hareketin başından tesbit ettiği teorik çerçevesinin yetersiz kaldığı rahatlıkla öne sürülmelidir. Ve bu koşullarda başlatılan bir hareket, zorlanmaya başlar başlamaz, öylesine bir parçalanmaya uğrar, öylesine kutuplaşmalar doğar ki, olaya dışından bakan biri, bu şimdi karşı karşıya olan kişilerin, daha önce nasılsa bir arada olduklarını anlamakta güçlük çeker.

Bunun içindir ki dergi, yerine getirmek istediği fonksiyonun gereği, niteliği yüzünden teorinin, teorik araştırmaların düzeyini, benimsemek, uymak zorundadır. İmkân ölçüsünde zorlukları hafifletecek usulleri uygulamaya çalışıyoruz. Ön açıklamalar, yan notlarla yapmak istediğimiz bu.

Derginin, ele aldığı konuyu güç anlaşılır hale getirmek gibi özel bir merakı, böylesi bir «seçkinlik kompleksi» olmadığını, olamayacağını aşğında açıklamaya çalışacağız. Ve orada şu yukarıda dergiyi atfedilemeyeceğini söylediğimiz merakın ve kompleksin, bu dergide yazarların kendileri hakkındaki öznel varırları olmadığı, bu kabili bir çerçevenin çok dışında bir genel anlayışa uyumlu olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

İkinci ve özünde değişik eleştiri konusunda söyleyeceklerimiz aynı zamanda Marksist dünya görüşü sosyalist anlayış, sosyalist siyasal mücadele konusunda açık bir tavır tesbiti amacına da yönelik olacaktır. Belirtmeve çalışacağımız şev, bu basit özükten eleştirilerle sergilenen anlayışın anti-Marksist niteliğidir.

Son dönemlerde, «entelektüel»lik sınırları, niteliği ve zamanı konusunda hiçbir kavıt öne sürülmeksizin bir suçlama sıfatı olarak kullanılıyor. Öyle ki birçok kişi bu suçlamaya muhatap olmamak için özel bir «çaba» ve «özen» gösteriyor. Ve böylesi bir «suçlama»yla karşı karşıya kaldığında telasla savunmaya geçiyor. Kendisinin de böyle bir eğilime karşı olduğunu hemen ilân ediyor.

Bizim bövlesli «suçlama»lar karşısında tavrimız kesinlikle savunucu olmayacak. Bu tip eleştirilerin özünü sergilemeye ve böylece Marksizm'in köreltilmeye çalışılan en önemli, temel bir yanının açığa, aydınlığa kavuşturulmasında bir katkıda bulunmaya yönelik olacaktır. Böylece savcılarının suçu —ki önemli bir suç olduğu görülecektir— belli olacaktır.

ENTELEKTÜEL TANIMI

«Entelektüeller», bilindiği gibi «bilgili insanlar» demektir. Toplumda herkesin şu veya bu ölçüde, şu veya bu konuda bilgi sahibi olduğu tamamen açık bir gerçekken, bazı insanlara özel bir «bilgili» ünvanı verilmesi nedendir? Örneğin çok iyi bir tornacıya bilgili —yani entelektüel— denildiği pek görülmez. (Pek görülmez diyoruz, çünkü eğer bu tornacının kendi özel çabasıyla «entelektüeller kadar» bilgi edinmediği nadir bir örnek, —sıra «kafa karıştırmak» için— bizim örneğimizle özünde hiç ilgisiz yoken ilerle sürülebilir. Eleştiricilerimiz böyle «ince»likleri bulmakta hayli usta oldukları için açıklamalarımızın bu ilk evresinde sırf bu yüzden sorundan kaçmasınlar diye böyle yazıyoruz.) Ama genellikle her «yüksek öğrenim» görmüş kişi kendiliğinden bu ünvana hak kazanır. Böylece şu ilk sonuca ulaşıyoruz: «Bilgili»lik ünvanı, burluva toplumunun «resmi öğrenim faaliyetli ve kurumları» içinde yer almakla ve bu düzenlemeye uyularak verilir. Bilimsel olarak kural budur. Fakat bu bilimin tek başına yetersiz olduğu öne sürülecektir, ki hak vermemiz gerekiyor. Bu «bilgili» kişilerin bilgisinin niteliği, içerdiği de bu ünvanın verilmesinde bir ölçüdür denilecektir. Bu tıraz bir ölçüde doğrudur. Çünkü bu «bilgili» kişiler, yalnızca mesleklerinin gerektirdiği bilgileri değil, ayrıca daha geniş ve değişik bilgileri, «genel kültür»leri olan kislilerdir. Bütün bu bilgiler, uzun yıllarını yalnızca bunları elde etmeye tahsis etmiş —buna imkân bulmuş— kislilere, okulların düzenli, hesaplı işlevli içinde sırayla verilir. Ve okul hayatında isin büyük kısmı yapılmış olur. Bu kislilerin okuldan sonra yapacağı işler de hep bu bilgilerin sınırlı bir bedensel çalışmayla uyandırıldığı işler olduğu için, toplumun geniş kesimleri ile ayrıcalıkları görünüşte hemen oluşur. Ayrıca bunlar «bilgi» kavrakları ile her vönden lince olduklarından «bilgi» ile işleri sürekli. Önce bedensel çalışma vapanlar bu «bilgi» kaynaklarıyla temas için hem sınırlı zaman ve imkân bulabilirler, hem de «görünmez engeller»le bu çabalar kösteklenir. (Bu «görünmez engeller»e biraz sonra geleceğiz.)

Böylece burluva toplumun kendiliğinden ürettiği ayrışım doğar. «Bilgi»ler, zımmen bilgisiz diye nitelenenlerden ayrı ve üstün bir konuma hak kazanırlar. Bu «bilgisiz»lerin bildiği bir çok şey, bu bilgi hıverarsisi içinde pesinen «bilgi» sayılmaz. Ayrıma burada kalmaz. «Bilgi»ler içinde de çok seçkin bir kesim doğar veya doğması bu «bilgi» anlayışının kaçınılmaz sonucudur. Çünkü bilgil hiyerarşive tabi tutulduğunda bu defa da «üstün», «en üstün» bilgi ayrımları olacaktır. (Hıyerarşinin tepesinde ise, etedine kapanılması gereken modern şeyhler «dahil alimler» vardır.) Nitelik böylece «akademik» düzey oluşur. Bu düzey öyle her «bilgili»nin har-

cı değildir. Özel yetenekler, özel uğraşlar gerektiren bir yerdir burası.

Görüldüğü gibi bilginin burjuva toplumda —ve genel olarak tüm sınıflı toplumlarda— var olan sınıfsal ayrımlarla büyük benzerlik gösteren, «sınıflı» bir yapısı vardır. Nasıl üretim alanında her sınıfın yerl ve fonksiyonu düzenlenmiş ve içsel olarak öngörülmüşse, bunun gibi, kabaca her sınıfın da hangi bilgi düzeyinde olması gerektiği öngörülmüştür. Burada önemli bir nokta şudur; bilgiyi taşıyanlarla bu bilgiyi kullananların aynı kişiler olması gerekmemektedir. Bu, özellikle «bilgili» olma hakkından daha fazla, bilgiyi *kullanma* hakkı ve imkânı olan sermaye sahipleri için doğrudur. Burjuva toplumun herşeyi «meta» olarak değerlendiren genel ve temel özelliği burada da kendini gösterir.

Görünürde bir emekçinin de koskoca fabrikaları satın alma hakkı vardır ve fakat böyle bir emekçiyi burjuva toplumda görmek her kula nâsib olmaz. Yani böyle bir şeyi engelleyen görünür bir kural. İmkânsızlık yokken bile böyle oluşumlara rastlamıyorsak nedeni, bizim «görünmez» dediğimiz ama «billinmez» olmayan engellerdir.

Bu «bilinen» engellerin bir çoğunu burjuvazinin adamları da billip söylediği ve çoğu kimse gündelik yaşamda hemen anladığı için, gerçekten de çok bilinen şeylerdir. Bir kısmını ise bazı «ciddi» ve «düzenli Marksistlerimiz» bile ya bilmiyorlar ya da bilmezlikten geliyorlar. Özellikle şu yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız «bilgi düzeyi»ndeki engeller konusunda.

Bellirmek istediğimiz, burjuva toplumdaki bilgililik düzeyinin, sınıfsal ayrımlarla uyarlı hıverarslık özelliği idi. Burada görülmüştür ki «akademisyenler kendi aralarında ve kendi «çok özel ve üst düzeyde» bilgilerini kullanarak tartışılar, konusurlar, anlaşılır.

Burjuva toplumu da bu «akademik» ise özel bir önem verir. Akademiler veya benzerleri kurulur ve buraya seçkin, az sayıda ve fakat çok avantajlı kişiler alınır. Savaşta değerli bevlerdir bunlar. Her sözleri, ait olduğu konuda sonsöz olması aerekn kişilerdir. Bir çeşit fetva makamıdır «Akademik», burjuva toplumdaki bilimin Panteonudur.

Bunların altında daha geniş bir alan entelektüellere aittir. Onların da özel largonları vardır. Nasıl akademiler entelektüellerle hayli mesafeli bir ilişki içindeyseler, entelektüeller de entelektüel sayılmayanlarla aynı ilişkiler içindedirler.

Burjuva toplum yapısı içinde «entelektüel olmayan» kesimlerin başıboş bırakıldığı gibi bir yargıya kapılmamalıyız. Aksine onlar burjuvazinin bilim, kültür kurumlarında özel bir dikkatle hazırlanan millî vs. «eğitim» zorunlulukları ile belli düzeyde «bilgi»lendirilirler ve ayrıca kendilerine komprme yargılar, akıl yürütme usulleri, formüle edilmiş anlayışlar, duygular, tavır biçim-

leri vs. de verilir. Bu uygulama ile alıcı haline getirilen geniş kesimler, burjuva entelektüellerin onlara verilmesine izin ve özen gösterdiği «her türlü bilgi» ile sürekli beslenir.

Burjuva toplumun binbir çeşit bağı içinde şu yukardan beri anlatmaya çalıştığımız ilişki biçimi, bilgililik düzeyinde kesin ayrımların ebedi olduğu yolundaki adeta içgüdüsel kabul, başka türlü olamazmış gibi siner, yerleşir zihinlere. Hatta bu ilişkinin doğal, önlenemez, değiştirilemez olduğu yolundaki yargı, bizzat bu toplumun temel ekonomik ilişkisine ait, yani mülkiyet, ilişkisine ait yargıdan daha derine kök salmıştır. Yetenek, zekâ, vs. gibi doğal, irsî denilen nedenler öne sürülerek, her toplum biçiminde bu ayrımın olacağı kabul edilir. Böylece açıkça formüle edilmese de, insanlar arasında farklı bilgi düzeylerine dayalı ayrımın varlığını sürdüreceği, ancak sosyalist toplumda bu farka dayanarak bir üstün konum edinilmesine giderek engel olunabileceği kabul edilir.

Burjuva toplumun «bilgililenme» düzeyinde genel çerçevesi, ilişki biçimleri genel hatlarıyla böyledir. Bu, onun, kolay farkedilmeyen, ama hiç de ikincil olmayan bir özelliğidir.

İşte sosyalist mücadelenin içeriksel gereği de, değiştirmeye yöneldiği bir yapı da budur. Ama bunu şu aşağıda sergilenen anlayışa göre yapamaz.

Sosyalist toplumu ve sosyalist anlayışı burjuva toplumun ve anlayışın tam zıddı olarak alan ve böylece çok «dialektik» olduğunu sanan bir anlayış, şu yukarda sergilenen burjuva toplumunun bilgel yapısını tersine çevirmekle sorunu hallettiğini sanır.

Bu işi böyle kurar: Burjuva toplumda «bilgisiz» diye nitelenen emekçi yığınları, «gerçek bilginin taşıyıcısı ve tasarıcısı» olarak ilan eder, burjuva toplumdaki entelektüel akademik faaliyet küçümser, reddeder veya «gerçek bilgiye tabi olmaya zorlar.

Burjuva toplumuna aynı düzeyde tam karşı çıkışı, reddedici temelli eden bu anlayış, böylece bir yapıyı kurma imkânı henüz yokken —zaten olamaz da— en keskin sözlerle bunun mücadelesine atılır. Bu kişilerle, burjuva toplumu içindeki toplumsal mücadelenin geniş alanı içinde birlikte bulunuruz, vanvana aelliriz. Bu esnada onların «halktan öğrenin» sözlerini «halkı seferber edelim» sözleriyle birlikte işitiriz.

İşte bu sözlerle bakanlar onların halkı işçi sınıfını ne kadar «sevdiklerini» «düşündüklerini», onlara birşeyler «vermek» birşeyler «avantır, mak» için nasıl çırpındıklarını vs. aöörürler. Rütün sınıflı toplumlarda binlerce yıl varlığını sürdüren, gelişmiş ütopizmin ince lafslı bağlarla sarmalandığı düşüncelerimizde bütün bunlar, alkışlanacak şeylermiş gibi aöörünür. Ama bu sublektivizmden sıyrılıp bu anlayışın temeline indiğimizde, karşıımıza yine o bildik sınıfsal hıverarsive bağılı bilgel düzeyleri yapısı çıkar. Üstelik burjuva toplumun

çapraşık yapısı içinde daha eski bir anlayışın izlerini de taşıyarak.

Aşağıda bu şaşırtıcı gibi gelebilecek yargımızın gerekçesini göstermeye çalışacağız.

Bütün bu halka öncelik tanıyan, sevgi, acıma, öfke dolu sözlerle sunulan anlayışların ilk cırtak görünür yanırları, basit, «kolay anlaşılır» oluşları. Sloganlar, broşürler, dergi ve gazeteler o aynı basit dille, durmadan yenilenen formüllerle sürekli kullanarak yazılmıştır. Ne kadar çapraşık, çok yönlü olursa olsun her sorunu «halkın anlayabileceği» gibi sunmaya özel bir dikkat gösterirler. Ve öyle olur ki, o karmaşık sorun, geniş kesimlerin yerleşik inançlarında hemen yansını bulan, basit kolay anlaşılır bir sorunmuş gibi gözükür. Geniş kesimlerde yaygın ideolojilerin açıklama biçimlerine uyarlı şemalar doğar: Zalimler ile mazlumlar, iyiler ile kötüler, yabancılar ile kendimiz, doğru ile yanlış, şiş göbeklikler ile açlık çekkenler, v.b. gibi kaba zıtlıklarla yapılan açıklamalar aynı zamanda «diyalektik» diye de gösterilebilir. Günün birinde aynı yayınlarda, sözlerde ve sloganlarda birden bazı değişiklikler olur, ince bir «tevazu» ile «özeleştir» yapılır ve bu yapılırken eskisinden çok daha gür sesle yeni «gerçek»in ne denli haklı, büyük bir şey olduğu halka söylenir. Öylesine gürültülü yapılır ki bu iş, az önce özeleştiriyi yapıldığı falan unutulur gider. «Doğu devrimci çizgi» içeriği hergün değişse bile yine hergün vardır ve bu «halkçı»larımızın elindedir.

Ama tüm bu çizgi değişikliklerini kim yapar, kim bunların ilân zamanını belirler ve özeleştirir diye, yaparı hiç bağlamayan işlerle durmadan değiştirilen «ilke»leri kimler tesbit ederler? Ve neden bu ilkeler, yeni kavramlar, nasıl oluşturduklarını izleyemeyeceğimiz bir kapalılık içinde, hep birilerinin tekelinde üretilir?

Bu işlerin yapıcıları, «halkın sesi»ni temsil eden sınırlı zevattır. Bunlar her cins bilgiyi —kendi anlayışları içinde— inceler, belki tartışır, aleyhlerindeki akımlara «cevap»lar hazırlar ve bu arada «halk»a da hangi yayınları okuyup hangilerini okumamalarını, yani hangi düzeyde hangi içerikle «bilgi»lenmeleri gerektiği yolunda fetvalar yayınlarlar. Bir yandan da kadrolara Marksist yaklaşımın, araştırmacı çaçbanın benimsetilmesi için uğraşanları entelektüellikle suçlarlar. Ama sorunun, böyle basit olmadığını, bu artık çağı geçmiş diyalektik yutturmacalarının yetersiz olduğunu az çok bilirler. Marksizm'in diyalektik anlayışından da haberdardırlar. (En azından şu yukardaki gibi bir şey olmadığını bilmeleri gerekiyor). Aşağıdakilere bu basit laflarla sundukları sorunu, kendileri kadar «entelektüel» birileriyle tartışırken hiç de aynı basitlikle sunamazlar. Çünkü böyle bir tartışma «entelektüeller arası» usullerle yapılan, bunlara vergi birleştir.

Bütün bunlar nedir; hangilanlayışın ürünüdür? Gayet açık. Nasıl burjuva toplumun kendi-

sinde bilgi düzeyleri özenle korunur, ve her düzeyin sınırının, içeriğinin aşılmasına izin verilmezse burada da aynı şeyler hüküm sürer. Terimlerin değişikliği aldatıcıdır. Burjuvazinin akademisi ve dâhi alimlerinin yerini «her zaman doğru» olan biri veya birileri almıştır. (Burada bazan gizlenemeyecek çatışmalar olursa, yenilenler o yapıya «sızmış» birileridir.) Burjuvazinin entelektüelleri yerine «yüce» bir kadro geçer ve geriyekalanları burjuvazi «eğitir»ken burada onlara «fikirler kavrattılır». Hiyerarşi korunmuş ve fakat koruma araçları, gerekçeleri değişmiştir.

Halkçı, özellikle işçi sınıfın, etkin bir siyasal araç olarak, bu potansiyele sahip olması gereken bir güç olarak değil, bir siyasal mücadelede yönlendirilerek etkili bir araç haline getirilecek bir topluluk olarak görenlerin ortak tavrıdır bu. Örneğin, Türkiye tarihinde «halka inmek», «halkın anlayabileceği» şeyler üretmek için kafa patlatan «halkçı» aydınlar epey iş ağırdılar. Ama bunları yapanların, bu esnada gözvazılarını akıtmaları; yaptıkları işin, anlayışlarının, —açık veya gizli— «üstünlüğünü korumak», «hiyerarşiyi saklı tutmak» şeklindeki egemen sınıf veya kast mantığına avkırı olduğu anlamına hiç gelmez.

Birbirleriyle formüller düzeyinde tartışan, anti-burjuva (sosyalist değil) sözlü, ama özünde burjuva anlayışın iskeleti korunmuş akımların, «entelektüel» tavrı altında gizlenen temel kısaca böyledir.

ENTELEKTÜELLİK SUÇU NEDİR?

Genel olarak her siyasal harekette «entelektüalizm» terimiyle ifade edilen yanlış bir eğilim vardır. Bununla kastedilen, ayrıntılara özgü konuları ön plana getirerek sanki şu anda çözümü mutlak gerekli şeylermiş gibi sunan ve bunu da, o çok kimsenin anlamadığı aydınlara özgü jargonla ifade eden tavırlardır. Bu tavır, özellikle ana sorun tüm ağırlığı ile kendini duyururken, bundan kaçmak için bahaneler üreten tipik «entelektüel»lerin daha kolaylıkla kaydıkları bir pasifizmin büründüğü biçimdir. Yani, özetlersek ortada çözümü gerektiren acil bir sorun varken, bunu tartışması, araştırması ve kadrolara anlatması gereken kişilerin, bu ihtiyacı ve görevi, entelektüellere özgü araçları çapıtarak kullanmak suretiyle savsaklama tavrıdır «entelektüalizm». Ama tüm bilgiyi, sorunun gerektirdiği tüm bilgiyi gücü ölçüsünde seferber ederek sorunu araştırmaya çalışanlar, bu işte oldukça yoğun bir «intellektüel» (bilgi) kullanıyorlar diye bu çabayı suçlamak, suçlayıcının kendi ihmaliini örtme gayretli olur ancak.

Bunlar, bu tavırlarını, Marksizm'in bilgi hazinesini olabildiği kadar geniş yığınlarla ilterek onların yalnızca pasif *alıcılar* değil, bilimin, bilimsel anlayışın oluşturulması, ürünler vermesi işine aktif üreticiler olarak katılmalarına yönelmiş olanları itham ederek sürdürüyorlar.

«Kafaları karıştırıyorsunuz» diyorlar. Ve bunu yayınlarımızda yer alan araştırmaların içeriğini kaale almadan, hattâ bunların doğru, bilimsel, Marksist içeriklerini zimmen kabul ederek yapıyorlar. Öncelikle belirtelim ki yalnızca bilimsel bilgi tarafından değil (ne yapalım ki böyle) sözleri bile yazmak zorunda bırakılıyoruz) yanlış bilgiler tarafından bile karıştırılacak bir sosyalist «kafa»yı anlamak «yeteneğimiz» yok. Bir «sosyalist kafa»nın, Marksist yaklaşımı özümlemiş bir kafa olması ilk ve en önemli koşuldur. Yanlış, çarpık haberler bile bu kafada gereken işlemleri görürler. Bilme, bilimsel sosyalizme, Marksizm'e inancımız bu düzeydedir. Suçlayıcılarımız, kafasını sırf formüllerle doldurdıkları, «bu kadarı onlara yeter» dedikleri kitlelerin ve kadroların bu yerde kalmalarını istiyorlar. Onlara has formüller üretme üstün yerini kendi özel ayrıcalıkları sanan ve bunu korumaya özen gösteren anlayış sahipleri telaşta haklıdırlar. Hele formüllerinden yana öznel tipte bir güvenden de yoksun oluşlarını gizliden gizliye seziyorlarsa.

Bir dergide yalnızca «bilgi vermek» işi değil de ondan da önemlisi bilimsel bilginin nasıl üretildiği oluşturulduğu sorunun da eğiliniyorsa ve bu iş, tüm zorluğuna rağmen olabildiği kadar geniş kesimlere maledilmeye çalışılıyorsa; birçok kendini entelektüel sınıftan gören kişi ayağa kalkacaktır. Elbette bunu yaparken tepkisinin özünü açığa vurmayacaktır. Etrafında ne kadar çok «entelektüellesmiş» kişi görürse o denli tedirgin olacaktır. Çünkü o zaman gizli gizli kurumlandığı ayrıcalığı belirsiz hale gelecektir. Kitleleri «kafası karışmasını» diye «korumaya» çalışanların tavrında, burjuvazinin yasalarla, yasaklamalarla yaptığı şeyin benzerini görmemek mümkün mü?

Marksistlerin, bilimsel bilgi edinmekten endişe etmeleri kadar anlamsız, avkırı bir teoki olamaz. Bunun içindir ki bu dergiyl «kafa karıştırmakla» suçlamak isteyenlere cevabımız açıktır. Biz şu burjuva toplumunda bırakınız karıştırmayı, gücümüz ve imkânımız olsa kitlelerin, kadroların beyninde bir Marksist fırtına estirmeyi tartışılmaz bir amaç olarak görüyoruz.

«Kafa karıştırdığımız» veya «sınırlı sayıda kisinin uğraşması gereken işleri sanki her sosyalistin, her militanın işiymiş gibi gösterdiğimiz» şeklindeki «suçlama»ların temelinde böylesi bir mantığın izini aormek kaygı vericidir.

Hareketimizi bu «kavayı»dan kurtarmak için çalışmalıyız. Bu kavayı doğuran tarihi zorluklarla, teorik çarpıtmalarla mücadele etmeliyiz.

Çünkü ancak böyle bir çabayla tüm toplumsal faaliyetin toplumsallaşması temeli üzerinde yükselcek sosyalist toplumun insan potansivelinin hazırlanmasına, olusturulmasına katkıda bulunulabilir. Çünkü ancak bu çabayla burjuva toplumun ve hâlihâzır varlığını sürdüren tüm tarihi sınıflı toplum biçimlerinin kalıntılarından yaşayan hiyerarsik bilgilendirme yapısı parçalanabilir.

Ve ancak böylece «entelektüellerin» tarihi ayrıcalıkları eritilecektir. Özel bir emek türü, toplumsal bir emek türü, herkes için hayatî ve kendiliğinden bir emek türü haline getirilecektir.

Yalnızca sınırlı sayıda adamın «entelektüel faaliyet» yapabileceği, geniş kesimlerin buna iştirak ettirilmesinin boş ve verimsiz bir çaba olacağı, bu kesimlerin anılan faaliyeti *anlayamayacağı* yolundaki tarihi önyargı, saplantı; bırakınız burjuvazinin tezi olarak kalsın. Biz, bu görünmez sınırı zorlayacağız ve aşacağız, buna her durumda mecburuz.

Bunlar, bu çizilen ufuk bizim «iyi niyetli özelemlerimiz, hayallerimiz» değil. Başka, eski bir dönemde böyle nitelermeler mümkündü. Ama çağımızda, bunu, hayalin veya hümanizmin teması olmaktan çıkarak nesnel gerçekliğin alanına yerleştiren gelişmeleri açıkça görüyoruz. Bugün daha henüz ilk dönemde en azından hafıza, hesap yeteneği gibi «doğal» sayılan ayrıcalıkları hükümsüz bırakan «bilgilendirme araçları»nın kullanıldığı bir dünyadayız artık. Sorun bu nitelikte araçların gerçekten toplumsallaşması, tüm toplumun kullanımına verilmesidir. Amaç budur ve bu içeriğiyle de siyasal mücadelenin programı içindedir.

BİLGİNİN SOSYALİST KADROLARA YAYILMASI FAALİYETİNİ GÖRÜNÜŞTE ENGELLEYEN KOŞULLAR

Şurası açıktır ki, çöken bir toplumsal yapının bağrında devrimci mücadele veren her siyasî hareket —özellikle sosyalist hareket— bir dizi güçlüğü, sınırlamaların, baskının varlığında mücadelesini yürütmek zorunda kalır. Bu süreç içinde, çoğu kez hiç bir yasal garantinin olmadığı bir durumdadır veya böyle bir durumun doğabileceği heran gözönünde tutulur. Bu bakımdan kendi toplumsal - siyasal amaçlarına uygun yapıları kurmak, yaygınlaştırmak gibi ön çalışmalarından geçtik, bizzat kendi siyasal kadroları içinde bile bu yapıyı işler hale getirmesi hayli zordur. Bundan ötürü parti yapısı içinde merkeziyetçilik her zaman ağır basan öğe olur. Bu bazılarıncı ne denli «anti-demokratik» vs. bulunursa bulunsun bir tarihi zorunluluktur. Ayrıca tarihin en bilinçli devrimini yapmaya aday sosyalist partinin kadroları, parti içinde bu tarz bir işleşişin kaçınılmazlığını, —bazen partideki tek tek bireylere «haksızlık»lar yapılabilse bile— en doğru, mümkün tek usul olarak kabul etme, savunma olgunluğundadır. Ve zaten böyle bir parti, siyasal bilinç düzeyi düşmanlarıyla kıyas dahi edilmez olan sosyalist parti, eleştiricilerinin kanıt gösterecekleri «haksızlık»ları asgariye indirecek bir iç mekanizmaya haliyle sahip olan, olması gereken bir partidir.

İşte bu iç mekanizmanın varlığıdır ki parti en disiplinli, en sert kurallarla çalışırken bile onu

bir «şefler partisi»nin donuk, otomat yapısındır. ayırır. Örneğin bir Bolşevik partisi, yıllar süren yeraltı çalışması içinde kendiliğinden varolan eylem uyarıklığı yanında, parti kadroları içinde canlı bir tartışmayı her zaman sürdürebilmiş bir parti olarak görülür. Millitolar —ki çoğu işçilerdir— güç koşullara rağmen —hattâ yurt dışında— açılan gerçek okullarda her bakımdan öğrenim ve eğitim görürler. Bu iş aksamaz. Bizim hareketimizde ortalama «aydın sosyallist»lerimizin birçoğunun okumadığı «Materyalizm ve Ampirikritisizm» gibi bir felsefi eseri, Çarlık Rusvasında Bolşevik fabrika işçilerinin okuduğunu bilmek ilginç bir kıyaslama olurdu. Ve bunun içindir ki devrim döneminin, iç savaşın, binbir çarpışık aörevl başında yer alan bu kadrolar, her tür uzmanlık dalını yönetebildiler, gerçek bir yönetici sınıfa özaü fonksiyonu verine getirebildilerse, bu hiç de kişisel yetenekten ileri gelmiyordu.

Yeraltı çalışmalarının kısıtlı çemberinde bile, elden geldiğince militolarını yaratıcı bir bilgi, doğru Marksist yaklaşım ile eğitime işini aksatmamış bir parti, kysmen de olsa legal imkânlarla sahipken bu defa çok daha geniş kitlelere seslenir ve buradan yeni kadrolar oluşturma işine hız verir. Böylesi bir partide kadroların oluşturulması olabilen en geniş tartışma imkânları kullanılarak yapılır ve karar verdikten sonra o bilinen disiplini ile uygulanır. Görüldüğü gibi «karar»ın oluşturulması için gereken bilgi alışverişleri parti içinde engelsiz yürür. İşte bu işin amacına uygun olması için, biçimsel bir formalite olmaması için, bu işe katılanların doğru bilgi, doğru yaklaşım yönünden mevcut tüm imkânlarla sahıplınlması gerekir.

Bütün bu bilinen şeylerden bir kez daha bahsetmemizin nedeni şu: Biraz önce şemasını çizdiğimiz «halkçı» eğilimin yukardan «bilgilendirme», yukardan formüller üretip aşağıya empoze etme uygulaması, bize Leninist ilke diye gösterilebilir. Sırf biçimde kalan bir benzerlik bahanesine sığınılmasın diye yazdık yukardakilerini, Aslında tamamen ters bir işleyiş vardır. Bolşevik tipli partide aşağıdan yukarıya doğru bir karar oluşturulması —ki bu aynı zamanda gerçek bir yönetici gibi eğitilmiş kadrolarla yapılır— yukardan aşağı bir karar uygulaması vardır. Oysa bunlarda tüm karar süreçleri yukardan aşağıdır. «Aşağı»nın işi verileni almak ve uygulamaktır. Yarin ne şekil alacağını hiç bilemeyeceği kararların rakı içinde devinip durduğunu anlayınca ya kadar da bu böyle sürecektir. O hep «beyaz kâğıt» olarak kalır. Hattâ bir beyaz yapraklı defter. Çünkü bu tarz uygulama için tek bir beyaz kâğıt çok azdır, deney onu gösteriyor.

Eğer sosyallist toplumu yalnızca tapuların olmadığı bir toplum olarak değil, bireylerin tüm toplumsal faaliyete etkin olarak katıldıkları bir toplum olarak düşünüyorsak, temel sorunları bütün boyutlarıyla sunma işine karşı çıkmak bu işi karalamak kökten yanlış olur. Bu bir istek

sonucu değildir. Toplum biçimlerinin ve bunlara uyarlı yönetim biçimlerinin evrimine bakanlar, orada üretici güçlerin gelişme düzeyine paralel bir olguyla da karşılaşacaklar. Bu olgu, yönetim, denetim ve karar fonksiyonlarına katılanların hem sayıca hem de oran olarak gittikçe artıdır.

Toplumsal yapıda yerine getirilen fonksiyonlar çoalmakta, toplumun üretici, yaratıcı faaliyetlerinin boyutları geçmişe kıyaslanmavacak düzeylere ulaşmaktadır bugün. Sosyallist mücadelelerin verildiği alanın en genel çizgileridir bunlar. Bu denli farklı, kapsamlı fonksiyonları üreten toplumları yönetmek gibi temel bir görev içindir mücadele.

Bizim «İşçi sınıfının yönetici sınıf olması» biçiminde kavduğumuz sosyallizme aede döneminin iktidarı, böyle bir yapı içinde yürüyecektir.

Toplumu yönetmek gibi bir fonksiyondan özenle uzak tutulmuş —burluva toplumunda aksı mümkün değildir— bu fiilin aerektirdiği ortalama hâlâ düzeyine erişmesi her çeşit volla engellenmiş olan işçi sınıfı, bu veteneği ancak kendi mücadelesi içinde kendi ideolojisinin «vönetim» fiiline verdiği icerikle öğrenecek ve uvaulavacaktır. Yani proletarya, burluva siyasal mekanizmasını venecek fizik bir aüc olarak değil, bunun ötesinde devraldığı toplumsal yapının havatı fonksiyonlarını vönetecek, vönlendirecek siyasal bir aüc olarak biçimlenir. Sosyallist toplumda her fonksiyon gibi vönetim fonksiyonunun da aldererek toplumsallaşması, burluvazının vönetim ve karar fonksiyonlarını verine atırışındaki niteliğin çok vadsınması demektir. Bu bakımdan sosyallist «vöneticiler»in niteliği burluva vöneticilerinkinden farklı olacaktır. Tıpkı vönetim fonksiyonunun iceriğindeki fark gibi. Bunun içindir ki hazır devlet mekanizmasını kendi adamlarıyla kendisi için işlemekle ise, baslayan ve bu vadiyi zaman içinde restore ederek vektin bir burluva devlet haline atıren burluvazının tarihî deneyiminin tam aksı vönde bir oluşumu baslatacak proletaryanın bu esine rastlanmadık aörevl, hollivle aüc aörevl basaracak bilimsel yaklaşımı, bununla uyarlı bilgi yükünü edinmesi, hayatı önemdedir.

Biz soruna bu açıdan bakıyoruz. Ve bunun içindir ki olumlu, doğru ve bilimsel bilginin her çeşitliliği proletaryaya —bugünün tarihi— toplumsal koşulları içinde sınıdılık kadrolarına— iletme, ön çalışıyoruz. Bunu vaparken yalnızca edindiğimiz bilayıl, vardiğimiz sonuçları —fikirleri— oklavio, bunları nasıl elde ettikimizi —su andaki tek avırcılığımızı— kendimize saklamıyoruz. Veva alışılmış usullerin perdesi altında ayırcılığımızın gizli zevkini sürdürmevi reddedliyoruz. Aksine, örneğin sosyallist aydında fikirleri, hıllileri işleyen bir tezadlı varsavılıvorsa biz bu tezadımızı olanca açıklığıyla sunuyoruz.

Ponüilizmin, hümanizmin özünde sahte sevgi, fedakârlık ve feragat gösterilerine, acıma se-

anslarına saklanarak, tevazu numaralarıyla oyun oynamıyoruz. Bugünün tarihî gerçeğini açıklıkla koyuyoruz: Evet! Bugün, sosyalist aydın, entelektüel düzeyiyle, Marksizm'in entelektüel kaynaklarına yakınlığıyla işçi sınıfından, onun kadrolarından ayrı ve üst bir yerededir. Bu açıdan ayrıcalık sahibidir bugün. Bunda gizlenecek, değişik laflarla geçirtililecek bir yan yok. İçinde yasadığımız burjuva toplumun kaçınılmaz bir ürünüdür bu. Ama işte tam bu noktada sosyalist aydının görevi başlar. Nasıl işçi sınıfı kendi siyasal hareketine başladığı andan itibaren burjuva toplum içinde belirlenen kendi sınıfsal yerini yadsımaya başlarsa, entelektüel de, sosyalist «entelektüel» olma anından başlayarak kendisine bu toplumsal yapı içinde tanınmış «entelektüel olma ayrıcalığı»nı *eylemiyse* yadsıma yo-

luna girer. Bunun yolu ayrıcalığın nesnel unsurunu toplumsallaştırmaktır.

Bayrağında Bilimsel Sosyalizm yazılı bir sınıfın, onun kadrolarının, —tarihî şartlanmaların etkisiyle— başlangıçta zor olsa bile «bilimsel bilgi»yi edinmeleri gereğini ciddi bir sorun olarak koyuyoruz. Ve bunun için, bazı «entelektüel»lerin yönelttiği «entelektüel»lik ithamını tarihî bir cehalet olarak nitelemek gerekiyor.

«Durduk yerde mesele çıkarmak» iddiasını, daha sonra yapacağımız toplu değerlendirmede ele alacağız. O zaman, sanırız, özellikle Türkiye'de, varlığı inkâr edilmez olan meselelerin mi var olduğu, yoksa meselenin etrafında dolaşma alışkanlığının hayli yaygın olduğu ülkemizde, alışkanlıkların değiştirilmez yargılar diye mi sunulduğu anlaşılabilircektir. ■

Şiirler

EPIGRAM

Marx'ın da pek sevdiği bir lâtîn sözünü anımsıyorum :

«*Nihil humanum mihi alienum est.*»

Bu sözün altına ben de imzamı basıyorum,
İnsana ilişkin ne varsa, kabulüm,
Şu hümanistler hariç...

ÇİMDEN

Çimden bir his bırakmıyor beni ölmeceye.
Çimden bir his.

Bir his ki,
Çapraz oturmuş denizin kıyısına,
Taş,
Taş,
Taş,

Derken bir GÜNEŞ,
Tıpkı Üsküdar'daki
Şemsi Paşa Camisi gibi...
Sen iskelelerle değil, diyor bana
Sen iskelelerle kuracaksın cesedini!
Ve öyle köpeksin ki sen,
Öldükten sonra bile,
Yılmaz'ın UMUD'undaki
Paytonların ardından
Koşacaksın hep
Geleceğe
Çın,
Çın,
Çın...

Ve karnımın gevşemesine karşın
Taşaklarımdaki tarçın
Bırakmıyor beni ölmeceye,
«Evet» diyemiyorum,
Diyemiyorum ki «evet»
O hayırlı,
O hayırlı geceye...

SEÇİM KONUŞMALARINI DİNLERKEN

Sade bunlar mı!

Ben de mücadele ediyorum Komünizm ile,
—Arada - sırada da olsa—
Kendimle.
Yâni kendime kızdığım zamanlar,
Rakıyı fazla kaçırıp
Karımla kavga ettiklerimde...
Öyle utanıyorum ki ertesi sabah...

MUHABBET

Bir fasulye çimleniyordu
Çiseledikçe yağmur,
Koştum, vardım ki yanına,
Anlasın ne nimet olduğunu.

Sen git yerine, dedi Ayşe Kadın
Böyle kibar erkeğin ayağı'na
Ben kendi ayağı'mnan gellrim...

Bu muhabbeti görünce uzaktan
Kıpırmızı oldu biberiye...

Bayram nedir ki, dedim kendi kendime
Bayram bir ömürdür ben gibi bir deliye...

Hep ölümü çalacak değil a Zangoç!
Bu da
Sema'yla Asaf'ın kızına
Hoşgeldin demek için.

Oysa
Ne kadar,
'e kadar,
Ne kadar yalnız
Sanıyordum kendimi demin.

Öyle yığittiler ki

İdam mangasının karşısında,
Nazarı değmesin diye Tarihin
Ecel-acele kurşun döktüler
O beş delikanlının üzerine...

Yine de geç kaldı Faşistler:
Dünya Devrimi Tarihinde yatacak
O beş delikanlının beşi de...



KAPİTALSİZ KAPİTALİSTLER

Harun Karadeniz

(düzenin eleştirisi)



Resimli TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI TARİHİ IV.
(yakında çıkıyor)

5. Resimli Türkiye Patron Sınıfları Tarihi



Adres: Nuruosmaniye Cad. Garant işhanı
No: 36/7 Cağaloğlu - İSTANBUL
Genel Dağıtım: GE - DA



Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet

1878 yılında Ege Makedonyası'nın Kukuş kentinde doğan Dimitar Vlahof, yalnız Makedonya'nın değil, bizim yakın tarihimizin de önemli kişiliklerindendir. II. Abdülhamit döneminde güçlenen Makedon ulusal kurtuluş hareketine genç yaşta katılmış, 1903 ayaklanmasından sonra, kurtuluş hareketindeki bölünmeler iyice açığa çıkınca, Makedon İç İhtilâl Örgütü'nün sol kanadında yer almış, Meşrutiyet'in ilânından sonra ise Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde Selanik mebusu olarak çalışmıştır. Balkan Savaşları sonunda Yunanlılar tarafından Selanik'ten sürülen Vlahof, bir süre Bulgaristan'ın Odesa konsolosluğunu yapmış, arkasından, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, sıhhiye subayı olarak, Bulgar ordusunda hizmet görmüştür. 1917 Büyük Ekim Devrimi sırasında Kiev'de buluruz Vlahof'u: o kentteki Makedonyalı işçiler içinden bir «Makedon Komünist Bolşevik Grubu» örgütlemekle görevlidir.

Vlahof, 1918-1935 yılları arasındaki dönem, «Makedon İç İhtilâl Örgütü (Birleşik)» temsilcisi olarak, çeşitli Balkan ve Avrupa ülkelerinde anti-faşist mücadeleye içinde geçirmiştir. 1935'te SSCB'ne giden bu devrimci, İkinci Dünya Savaşı sırasında Tito hareketine katılmış (1943) ve 1954'te, Yugoslavya Federasyonu Başkanlığı katında özerk Makedonya Devleti temsilcisi iken, ölmüştür.¹

Vlahof'un anıları beş yıl önce Üsküp'de yayınlandı: Dimitar Vlahof, *Memoari*, Skopje 1970. XV + 370 sayfa + 15 sayfalık bir fotoğraflar ekl. İkinci Meşrutiyet dönemi, kitabın 79.-178. sayfaları arasında işleniyor.

Kazanlık kız ortaokulu öğretmen Dimitar Vlahof, Jön Türk Devrimine dair ilk haberler geldiğinde, Sofya'da yaz tatilini geçirmektedir. Yurdu olan Makedonya'ya dönebileceği için, sevinç doldurur içini. Eksarhlık'a (bağımsız Bulgar kilise örgütü) başvurarak, Makedonya'da öğretmenlik görevi ister. Selanik'teki Bulgar lisesine öğretmen atanır böylece.

Vlahof, Selanik'de ve gene aynı okulda daha önce de (1903-1904) çalışmış olduğundan kentin toplumsal yapısı ile siyasal çevrelerini ilk elden bilmekteydi. Günün sunduğu yeni koşullar içinde şimdi hızla ön plana geçecek, Meclis-i Mebusan'a Selanik sancağından mebus seçilecektir. İşte Vlahof'un bu yeni döneme ait anılarını

gereği gibi değerlendirebilmek için, biraz geriye giderek, Makedonya devrimci hareketinin evrimi ile Bulgar sosyalistlerinin bu soruna nasıl yaklaştıklarına kısaca göz atmakta yarar vardır.

MAKEDON DEVRİMCİ ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU VE 1903 AYAKLANMASI

Makedonya kurtuluş hareketi, Balkan uluslarının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verdikleri kurtuluş savaşları zincirinin son halkasıdır. Bu hareketin temelde yabancı egemenliğine karşı verilmiş anti feodal nitelikte bir kurtuluş savaşı olduğunu böylece belirttikten sonra, onu başka kurtuluş hareketlerinden ayıran bazı özellikleri üzerinde duralım:

a) Makedonya kurtuluş hareketi, emperyalizmin en kızışgın günlerine düşer. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisi, emperyalizmin bir nesnesidir. Babiâli'nin emperyalist güçlerden bağımsız bir Makedonya politikası uygulamasına imkân yoktur. Jeopolitik değerli yüksek bir bölge olan Makedonya, bu emperyalist güçlerin çıkar hesaplarına girmekte, bölgedeki anti-feodal kurtuluş hareketi, bu çıkarılara vasıta edilmektedir.

b) Makedonya'daki etnografik yapı, başarılı bir kurtuluş savaşı verilmesine en büyük engeldir. Bulgarca, Türkçe, Rumca, Arnavutça, Ulahça, Sırpça ve daha başka diller konuşan çeşitli ulustan üç milyon kadar insan, Makedonya diye anılan üç Osmanlı vilâyeti Selanik, Manastır ve Kosova'da içiçe yaşamaktaydı.² Bunun içinde 70.000 kadar Yahudi ile 55.000 kadar Çingene de vardır.³

c) Makedonya ahalisi dil gibi dinî açıdan da olağanüstü bir çeşitlilik gösterir. Müslüman ve Hristiyan bloklardan sayıca hangisinin önde geldiğini saptamak imkânsız gibi ise de, genel nüfusun yarıya yakın bölümünün Müslüman, yarıya yakın öbür bölümünün ise Hristiyan olduğunu söylemek, en ihtiyatlı tahmin olur.⁴ Müslüman blok, Arnavut milliyetçiliği gelişip, Arnavutları Müslüman bloktan ayıracağı güne dek, en güçlü partidir Makedonya'da. Türk ve Arnavutlar'dan başka, Müslüman Bulgarlar (Pomaklar), Müslü-

man Sırlar (Boşnaklar), Musevîlik'ten dönme Müslüman halk («Selanik Dönmeleri»), çingene nüfusun büyük çoğunluğu ve önemli sayıda Müslüman Rum, bu grubun içindedir.

Müslümanlar arasındaki bu birliğe karşılık, Hristiyan blok içten bölünmüştür. 1870 yılında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi dışında bağımsız bir Bulgar kilisesinin (Eksarhlık) kurulması, bu bölünme sürecinin başlangıcı sayılır. Ancak Makedonya'daki İslav halkın önemli bir kısmı, Patrikhane'ye bağlılığını sürdürcektir. Özellikle Kesriye (Kastoria), Florina, Karaferye (Zerora), Vodena (Edessa) gibi, Güney Makedonya kasaalarıyla Manastır (Bitola), Selanik, Kavala, Serez, Drama gibi kentlerde üslenen ve Atina hükümetinin gonaereceği Giritli çetelerle de desteklenecek olan bu «Rumlaşmış» İslavların Bulgar önerisindeki Makedon kurtuluş hareketine gösterecekleri direnme, Bulgar çetelerini Osmanlı jandarma ve oradusunun takibindeen daha çok yıldıracaktır⁵

d) Dil ve din faktörlerinin sebep olduğu bu bölünmeler yanında, komşu Balkan devletlerinin burjuva kökenli ulusal ideolojilerinin de cirit oynadığı bir alandır Makedonya. Sırbistan. «Eski Sırbistan» dediği Kosova vilayetinin büyük kısmını ilhak ederek, «Büyük Sırbistan» olmak emelindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sözde bir parçası sayılan Bulgaristan Prenslığı, 1878 Ayastefanos önbarışı hükümlerini nihayet gerçekleştirecek, Karadeniz'den Ohri gölüne dek uzanan bir «Ayastefanos Bulgaristanı» düşü kurmaktadır. «Megali İdea» silâhıyla Bizans'ı hortlatmak serüvenine girişmiş olan Yunanistan ise, Makedonya'ya sahip olmadan İstanbul'a varılamayacağıının bilinci içindedir. Biraz uzakta kalan Romanya da Makedonya peşkesinden pay ister. Ona göre, Makedonya Uahları eski Romalılar artığı, dolayısıyla Romendirler. Bu Uahların başlı başına, fakat Romanya himayesinde bir millet olduklarını, Babiâii kabul etmek zorunda kalacaktır.

Bu saydığımız ideolojiler, birbirlerine karşı amansız bir «okul ve kültür savaşı»na girerler. Hiç Sırp olmayan yerde Sırp okulu, hiç Rum olmayan yerde Rum okulu açılır. Amaç, Makedon köylü çocuğunu çeşitli beyin yıkama yöntemleriyle Sırp, Rum ya da Bulgar yapmaktır. Ayrıca, istatistiklerin okul, öğretmen ve öğrenci sayısını gösteren kabarik rakamları sayesinde, bölge üzerinde iddia edilen haklar daha güçlü savunulabilecektir.

e) Ustelik Makedonya'da «etnografik işbölümü» diyebileceğimiz bir sosyo-ekonomik yapı göze çarpmaktadır.⁶ Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu, kendi parselleri üzerinde küçük çapta tarım yaparken, Müslüman feodallerin oluşturduğu bir azınlık, verimli Makedon ovalarına sahip çıkmıştır. Buralarda «çiftlik sistemi» çerçevesi içinde tarımsal üretim yapılmaktadır.⁷ Bu sistemin dayandığı üretim ilişkisi, ortaklıktır. Türk ya da Arnavut beylere alt çiftlik köylerinin sefil kulü-

belerinde yaşayan İslav ortakçılar, ortaçağlardakine benzer koşullar içinde toprağı işlerken, çiftlik sahipleri kentlerde asalak yaşantılarını sürdürürler. Hür İslav köylüsü ancak dağlık yerlerde barınabilmiştir. Bu köylünün en büyük derdi, topraksızlıktır. Yeter sayıda ortakçı bulunmadığı için, mera olarak kullanılan ovalara baktıkça içleri yanan hür köylüler, proletaryanın henüz güçsüz kaldığı bu bölgede, anti-feodal kurtuluş hareketinin güvенеbileceği tek devrimci potansiyeli oluşturmaktaydılar.

Öte yandan, «millet sistemi» terimiyle, nitelenen, Kilise önderliğindeki özerk yerel yönetim, 16. yüzyıldan bu yana gelişmeye başlayan İslav burjuvazisini Kilise'nin kucagina itmiştir.⁸ Kıyı kentlerinin toplanarak, bölgenin ticaretini (Rum ve Yahudilerle birlikte) eline tutan bu burjuvaziyi, 20. yüzyıl başında bile Kilise ile içli dışlı görürüz. Bu burjuvazinin alt kesimlerini, köylerdeki «çorbacılar» oluşturur. Hancılık, değirmencilik, bakkalık, tefecilik vb. yaparak, büyük toprak sahipliğine kadar yükselebilen bu köylüler de, gene Kilise içindeki işleri nedeniyle «Heilenize» bir bilince sahiptirler. Aile içinde İslavca konuşsalar bile, Rumca'yı da az çok becerirler. Böylece Patrikhane safında Eksarhlık'a ve dolayısıyla onun temsil ettiği Bulgar miliyetçiliğine karşı oldukları gibi, topraksız İslav reayanın topraklandırılmasına yönelik bir anti-feodal mücadeleyi de istemezler. Çünkü ne bağlı bulunacakları Patrikhane'nin çıkarları, ne de kendi sınıfsal çıkarları buna elverişli.

Bu söylediklerimizi özetletip tamamlayacak olursak, 19. yüzyıl son çeyreğinde Makedonya'da şöyle bir sosyo-politik tabıyla karşılaşırız: Osmanlı egemen sınıfı, toprak sahipleri ile memur ve subaylardan oluşur. Müslüman halkın çoğunluğu kendi halinde yaşamakta, sosyo-politik alanda pasif kalmaktadır. Öte yandan, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından beri, Makedonya'nın bir gün Bulgaristan'a verileceği korkusu yaygındır. Bu korkunun etkisiyle Makedonya'da bir anti-Bulgar cephe oluşmuştur. Rumlar ile Patrikhane'ye bağlı İslav burjuvazisinin bu cephe içinde ve Osmanlı egemen sınıfının yanibaşında yer aldıklarını görürüz. Kosova ve Manastır vilayetlerindeki küçük Sırp cemaatları da bu cephe içindedirler. Aynı şekilde, Selanik Musevî cemaati da Osmanlı devletine sonuna dek sadık kalacaktır. Patrikhane'yi bırakarak, Eksarhlık'a geçmiş ve böylece Bulgarlık'ı seçmiş olan Makedon İslav hür köylü kitlesi ile bu köylünün kentlere göç etmesi sonucu kenar mahallelerde yavaş yavaş gelişen yeni küçük-burjuvazi, doğal olarak bu cephenin dışındadır.

Makedonya devrimci kurtuluş hareketinin kadrosu, işte bu kentli küçük-burjuva ortam içinden çıkacak, sonra da hür köylü kitlelerinin desteğiyle ortakçılık müessesesine saldırarak, egemen sınıfın ekonomik dayanağı olan çiftlik sistemini işlemez duruma sokmak isteyecektir. Ne var ki,

milliyetçi ideolojiler arasındaki savaş ön planı işyi ettiği için, devrimci programın toplumsal-ekonomik içeriği, arka plana itilecektir. Nitekim, Dumiyan Gruyef, Dr. Hristo Tataçer ve arkadaşlarının 1893 yılında Selanik'te kurdukları gizli örgütün adı, ikinci *Makedonska revolyutsionna organizatsiya* (Makedon İhtilâl Örgütü) iken¹¹, 1896 Selanik kongresinden sonra *Bigarski Makedono-Odrinski Revolyutsionni Komiteti* (Makedonya - Edirne Bulgar İhtilâl Komiteleri) olmuştur.¹² Örgüte yalnız Bulgarlar üye olabilmeyebilir.¹³ Amaç, Makedonya, ve Edirne için tam siyasal özerklik elde etmektir.¹⁴ O sıralar yaygınlaşan Ermeni karışmasının ve bazı yerlerde Ermenilere karşı uygulanan baskı rejiminin, Batı'da, ve özellikle İngiltere'ye uyanırlığı tepkiler, Makedonya'daki Bulgar unsuru pek umutlandırmıştı. İngiltere gibi büyük devletlerin işe karışmasıyla, gerek Doğu Anadolu'da, gerekse Makedonya'da özerk eyaletler kurulacağı sanılmaktaydı. Berlin Antlaşması gereğince bir özerk eyalet şeklinde kurumuş olan Şarki Rumeli'nin, 1885'de kolayca Bulgaristan'la birleşmesi, özerk bir Makedonya'nın da er geç aynı yoldan geçeceğini, apaçık işaretliyordu.¹⁵

Selanik'teki örgütün kurulmasından az sonra, Bulgaristan'daki Makedonyalı mülteciler de Resneli Trayko Kitancef başkanlığınca bir *Makedonskiyat komitet* kurdular (1894).¹⁶ Daha sonraları bu örgüte *Virhoven makedonski komitet* (Yüksek Makedonya Komitesi), üye ya da taraftarlarına ise *Virhivist* dendi.

Osmanlı hükümeti 1895'te Ermeni meselesi ile meşguiken, Sofya *Virhivist*'leri, Bulgar orası subayları komutasında çeteler saldılar Makedonya'ya. Umdukları, kısa süreli ama gösterişli isyanlar çıkartarak, Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmek, Babilî'ye gözdağı verip, kilise ve eğitim alanlarında yeni birtakım ödünler koparmaktı. Her iki amaca da ulaşılar. Yalnız, isyanın bastırılması sırasında, bazı köyler yakıp yıkıldı; köylü halk telef oldu. İsyen bölgesi olan Kuzey-doğu Makedonya ahalisi, Bulgar milli politikasına vasıta edilmişti.

Selanik'deki Bulgar Makedon Komitesi, bu olaydan sonra Sofya Yüksek Makedon Komitesi'ne karşı muhalif tutum takındı. Makedonya'da gizli örgüt yayılıp, kırsal kesimde dal budak saldıkaça, devrimci hareketin ağırlık merkezi kentten köye doğru kaymış, yeni koşullar, yeni bir strateji ve taktiğin saptanmasını gerektirmişti. İşte örgütlenmenin bu aşamasında edinilen tecrübelerin ışığında ve Gotse Delçef, Görçe Petrof gibi sol eğilimli komitacıların da etkisi altında, 1902'de yeni bir tüzük hazırlandı. Örgütün resmî adı artık *Taynata Makedono-Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya* (Makedonya-Edirne Gizli İhtilâl Örgütü) oluyordu; yani «Bulgar» sıfatı atılmıştı. Yeni tüzüğün birinci maddesine göre amaç, «ihtilâl yoluyla tam siyasal muhtariyet elde etmek için, Makedonya ve Edirne'nin bütün gayrimem-

nun unsurlarını milliyet farkı gözetmeden bir örgüt içinde birleştirmek» idi.¹⁷ İkinci madde de ise, «şovenist-milliyetçi propagandalar halkın devrimci gücünü zayıflatıkları gerekçesiyle kınanıyor, kurtuluşun ancak her yerde aynı anda başlatılacak bir genel halk ayaklanmasıyla mümkün olabileceği belirtiliyordu.¹⁸

Bulgaristan'daki komitelerin müdahalesini reddettiği ve bütün umudunu dahlilde çıkacak ihtilâle bağladığı için, kısaca «Dahilî Teşkilât» diye anılan Gizli Makedon ihtilâl Örgütü, tüzüğünde önerilen genel halk ayaklanmasını 1903 yılı Temmuz-Ağustos aylarında denedi, «İlinden Ayaklanması» diye bilinen bu isyana, Selanik'deki merkez komitesinin nasıl olup da karar verdiği bugün bile iyice anlaşılmış değildir. Çünkü, 1902 yılı içinde gelişen olaylar, ayaklanmanın bir ihtihardan farksız olacağını gösteriyordu. Bu yılın güz aylarında, *Virhivist*'lerin Bulgaristan'da donattıkları çeteler, gene Bulgar subayları komutasında (*Virhivist* lider General Tsonçef bir çeteye bizzat komuta etmiştir) Kuzey-doğu Makedonya'ya girdiklerinde, yalnız yerli Bulgar halk tarafından soğuk karşılanmakla kalmamışlar, Serez ve Usturumca (Strumica) ihtilâl bölgeleri şefleri olan Sandanski ve Çernopeyef'in çeteleri tarafından takip bile edilmişler, Bulgar'la Bulgar arasında çarpışmalar olmuştu.¹⁹ Bu olaylar, İç Örgüt'ün *Virhivist*'lerle anlaşma taraflısı görünen sağ kanadı ile Delçef, Sandanski ve Çernopeyef'in temsil ettikleri sol kanat arasındaki bilinen gerginliği, daha da arttırmıştı.

Fakat Garvanof, Lozançef gibi sağcı önderler (Örgütün kurucusu Gruyef o sıralar Bodrum'da sürgündedir), Ocak 1903'te Selanik'de bir kongre toplamayı başarmışlar. Sol kanattan hiçbir tanınmış komitacının katılmadığı bu kongre, ilkbahar'da genel isyanın çıkarma kararı alır.²⁰ Garvanof'a göre, birkaç gün sürecek bir isyan, Avrupa devletlerinin müdahalesine yol açacaktır. Oysa Rus dışişleri bakanı Lamsdorf 1902 sonunda Sofya'yı ziyaret etmiş, Bulgar hükümetinin Makedonya işinde uslu durmasını örgütlemiştir.²¹ Rusya ve Avusturya, Makedonya için statükocu bir reform planı hazırlığı içindedirler.

15 Nisan 1903 Selanik olayları, İç Örgüt'ün bahar aylarında başlatmak istediği isyanın ertelenmesine sebep oldu. Bir yandan Ermeni komiteleriyle, bir yandan da ünlü maceraperest ve *Virhivist* komitacı Boris Sarafof'la ilişkileri bulunan bir anarşistler grubu, o gün Selanik'deki Osmanlı Bankası binasını dinamitle havaya uçurmuşlar ve limandaki bir Fransız yolcu gemisini batırmışlardı.²² Olayların gerek Osmanlı ülkelerindeki gerekse Avrupa'daki yankıları pek büyük olur. Avrupalı'nın, özellikle Avrupa sermayesinin zarar görmesine tahammülü hiç yoktur. Bu yüzden, o güne dek üzerine toz kondurtmadığı Hristiyan kardeşlerinin barbar Türkler tarafından amansızca takibine, yeşil ışık tutar. Babilî işe, Makedonya'daki tüm çeteleri sadece eşkiya ola-

tin içinde görüyoruz. Buna da şaşmamak lâzımdır. Çünkü Türkiye'deki devrim, feodallerin, kendi çıkarları açısından artık zararlı saydıkları Sultan Abdülhamit'e karşı başlattıkları bir harekettir. Eğer Jön Türk devrimi biçimsel düzeyde bazı özgürlükler getiriyorsa, bu pek doğaldır. Unutmamalı ki, çağımızda sermayenin egemenliği, artık tartışma kabul etmez bir gerçek. Böyle bir dünyada gelişen, üstelik kadrosu kapitalist ülkelerde eğitim görmüş bir hareket, dışa karşı elbette liberal-burjuva bir görünüş kazanacaktır. Ama biz, hareketin amacına bakarız. Evet, Jön Türk hareketinin, amacı, otuz yıl öncesi bile yetersiz kalan bir anayasa aracılığıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü muhafaza etmektedir.²⁹

İşte aşağıda Jön Türk İhtilâli'nden sonraki döneme ait anılarını izleyeceğimiz Dimitar Vlahof da, Sofya'da öğrenciliği sırasında bir «dar» sosyalist idi. Blagoyef'in partisinden Vasil Glavinof, Anton Şulef, Dmitir Mirasçiyef gibi «dar» sosyalistlerle birlikte, «Makedon Sosyalist Grubu» içinde çalışmıştı. (Vlahof, *Memoari*, s. 162) Kazanlık'da öğretmenlik yaptığı günlerde dahi, «geniş» sosyalistlerden çok, «dar» sosyalistlere yakın olduğunu söyler (s. 78).

1908'DEN SONRA MAKEDON DEVRİMCİ HAREKETİ

Vlahof, 1908 Devrimi'nden sonra Makedonya'daki siyasal durumun bir tablosunu veriyor önce (s. 79-84). Genç Türk Devrimi, Makedon komitacı çevrelerinin sadece sol kanadı tarafından olumlu karşılanır. Bu kanat içinde önemli yeri olan Sandanski grubu, zaten daha ihtilâl arifesinde Genç Türkler'le Nevrokop'da bir işbirliği anlaşması yapmıştır.³⁰ Serez ve Ustorumca Makedon ihtilâl bölgeleri, 24 Temmuz'dan sonra bu anlaşma gereğince, çetelerini dağıtmaya başlarlar. Dağdan inen Sandanski ve arkadaşları, legal eyleme geçerler. Fakat yeni rejimi destekleyen sol kanat içinde örgütsel bir birlikten söz edilemez. İdeolojik mücadele, iki ayrı yayın organı yoluyla yürütülür: Serez ihtilâl bölgesi *Konstitusionna zarya* (Meşrutiyet şafağı), Selanik ve Ustorumca bölgeleri Edinstvo (*Birlik*) gazetesini çıkarırlar.

Sağ kanadı oluşturan Üsküp ve Manastır bölgelerinin pan-Bulgar eğilimli ihtilâlcı kadrosu ise, ancak istemeye istemeye, o da kendi tabanının zorlamasıyla, çetelerini dağdan indirmeyi kabul edecektir. Kente inen çetelerin silâhsızlandırılmasına asla rıza göstermez. Hristo Matof ve Aleksandrof gibi, Sofya hükümeti ve sarayı ile sıkı bağıntıları olan önderler, bu konuda pek inatçı davranırlar. Çünkü Bulgar hükümeti, Osmanlı Kanun-i Esasisi'nin yeniden yürürlüğe girmesinden memnun değildir. Sofya, umudunu Makedonya'nın büyük devletlerce özerk bir eyalet yapılmasına bağlamıştı. Çar'la İngiliz Kra-

li'nin Estonya'nın Reval kentinde buluşmaları, bu umudun yakında gerçekleşeceğine işaret sayılıyordu. Jön Türk Devrimi'yle ise, 1903'den beri Makedonya'da uygulanmakta olan Mürzsteg reform programının sonu geldiği gibi, meşrutî bir rejim de kurulduğundan, artık İmparatorluk'un içişlerine karışmanın güçleşeceği belli olmuştu.

Sağ kanat, 1908 Eylül'ünde yapılan bir kongrede, «Türkiye Bulgar Meşrutiyet Klüpleri Birliği» adıyla legal bir siyasî kuruluş haline geçerek, Selanik'de *Otoçestvo* (Vatan) adında bir gazete çıkarmaya başlar. (s. 111-112). Vlahof'a göre, sağcılar Meşrutiyet'i sabote etmeye çalışıyorlardı. Hâlâ Makedonya'yı Bulgaristan'la birleştirmek amacını gütmektedirler. Özellikle Üsküp ve Manastır İslav burjuvazisinin istemlerini dile getiren bu parti, Bulgaristan'daki Makedon mülteci çevrelerince de destekleniyordu. Karayovof, Simeon Radev, Matey Gerof gibi, Bulgar kamu hayatının seçkin kişilikleri Makedonya'ya geçerek, «Meşrutiyet Klüpleri» içinde çalışmaya koyulurlar. Eksarhlık'ca atanmış olan öğretmen ve pazırların, köylü arasında yaygınlıkları şovenist Bulgar propagandası da gözönüne alınınca, sağ kanadın ne güçlü bir cephe oluşturduğu anlaşılabacaktır.

Jön Türk Devrimi'nden bir iki ay sonra ülkede seçim kampanyası başlar. Vlahof, o günlerde, Edirne'deki Bulgar okuluna atanacaktır. Eksarhlık'ın politikasına aykırı davrandığı anlaşılmış, o nedenle Selanik'den uzaklaştırılmak istenmiştir. Ama o, Edirne'ye gitmektense öğretmenlikten ayrılarak, politika hayatına başlar. Selanik ve Ustorumca Makedon ihtilâl bölgelerinin önerisi üzerine, İttihat ve Terakki'nin Selanik sancağı koalisyon listesi için adaylığını kor. Zaten İttihat ve Terakki listesinden başka bir liste de yoktur. Üstelik 600.000 nüfuslu Selanik sancağının çift dereceli seçimle seçilecek altı mebusundan yalnız biri Makedon-İslav milletinden olacaktır; geri kalan beş mebusluktan ikisi Müslümanlar'a, ikisi Rumlar'a, biri de Yahudilere ayrılmıştır. Vlahof, iki mebus çıkarmaya haklı görülen Rumlar'ın, sancak içinde İslavlar'dan daha az olduklarını belirtiyor (s. 87). Ona göre, İttihatçılar, Makedon-İslav unsurun Türk ve Rum karşısında azınlıkta kaldığı izlenimini yaratmak çabası içindeydiler.

Selanik sancağı listesi için, «Meşrutiyet Klüpleri»nin adayı Serez'li Tilkof'a karşı önseçimi kazanın Vlahof, Eylül 1908'de mebus seçilir.³¹

Mebuslar Meclisi'nde Vlahof, Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün Ağustos 1909'da «Federal Halk Partisi» olarak örgütlenecek olan³², sol kanadını temsil edecektir. Böylece, onu, «geniş sosyalist» bir eylem birliği içinde buluruz. Federal Halk Partisi'nin siyasal rakipleri, sağ kanatta Bulgar Meşrutiyet Klüpleri, sol kanatta ise, Vasil Glavinof grubudur.

Anılarında özellikle Glavinof üzerinde sert yargılara varıyor Vlahof. Bulgar «dar» sosyalist-

lerinln Makedonya'daki adamı olan Glavinof, 1909'da *Rabotniçeska iskra* (İşçi kıvılcımı) başlıklı bir gazete çıkarmaya başlamıştı.³³ Amacı, milliyet ve din farkı gözetmeksizin, bilinçli bir işçi sınıfı yaratmaktı. «Dar» sosyalist olarak sınıf mücadelesi dışında politik mücadele biçimi kabul etmiyordu. Glavinof ve arkadaşları, proletaryanın henüz yeni gelişmekte olduğu Makedonya'da, doğal olarak çok sınırlı bir işçi çevresi içinde etkendiler. Vlahof'a göre, «dar» sosyalistlerin kendisini durmadan eleştirmelerinin, nedeni, işte bu etkisizlikti. Onlar, Makedon işçi hareketini bölmeye uğraşıyorlardı (s. 116).

Federal Halk Partisi, kendisine yakın bildiği başka ulustan politik örgütlerle ilişkiler kurmaya çalışır. Örneğin Avram Benarcı'nın 1909 başlarında kurduğu Selanik Sosyalist Federasyonu³⁴ ile başarılı bir işbirliği mümkün olur. Bu federasyon üyelerinin hemen hepsi — % 95'i —, sosyalist ya da anarko-liberal eğimli Yahudilerdir. (s. 88).

«Türkler'le de ilişki kurmuştuk ama, Türk işçi sınıfı sendikalar içinde örgütlenmiş olmadığı için, bu ilişki zayıf kalmaktaydı. Ben kendim, ilerici Türk işçilerinin daveti ile, sosyalist Türk işçisinin sendikalaşması ve genel olarak Türkiye'de işçi sınıfına düşen ödevler gibi konularda konuşmak üzere, Türk işçi toplantılarına katılıyordum. Böyle toplantılar, Tütün Rejisi mağazalarında çalışan elleme işçileri arasında da tertiplenmekteydi; bunlara da birkaç kez katıldığım oldu. Hattâ bir keresinde, 1911'e doğru bir grev sırasında, arkadaşım Ermeni sosyalisti Dıkran Zaven ile birlikte, grevçilerin haklı isteklerinin yerine getirilmesi için, Maliye Nazırı Cavid Bey katında müdahalede bile bulunduk.» (S. 89-90)

Vlahof, en sıkı işbirliğini Ermeniler'le kurduklarını söylüyor. Osmanlı, Rus ve İran Ermenileri'nin ilerici öğelerinin örgütü olan sosyal-ihtilâlci Daşnaksutyun Partisi'nin İstanbul'da çıkan merkez basın organı *Azadamart*'ta, Makedon ihtilâlci hareketi üzerine bir sıra makale yayınlamış. Çarlık rejiminin kışkırtmasıyla Azerilerin Bakû'daki Ermeni petrol işçilerine yaptıkları katliamı protesto dolayısıyla İstanbul'da bir kilisede düzenlenen mitingte konuşmuş. Malûmyan, Varamyan, Papazyan, Pastırmacıyan, Zartaryan gibi önderler yönetimindeki Daşnaksutyun Partisi, zaten 1908'den önce de, özellikle terör eylemleri konusunda, Makedon ihtilâlcileriyle sıkı temaslarda bulunmuş. Vlahof, iyi işbirliği yaptığı kişi olarak, sosyal-demokrat «Hınçak» Partisi'nden Hampartsun Boyacıyan-Murat'ın adını da anıyor (s. 90-92).

MECLİS-İ MEBUSAN'DAN İZLENİMLER

Meclis'teki Arap mebusların Vlahof üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmış oldukları anlaşılı-

yor. Bunların hemen hepsi, büyük toprak sahibidirler. Filistin'deki Yahudi cemaatinin baş düşmanı da işte gene bunlardır. Bu Arap mebuslardan çoğu, Arap milliyetçiliğinin etkisi altında sonraları İttihat ve Terakki'den ayrılarak, Hürriyet ve İtilâf'a geçerler. Vlahof'a göre, Hürriyet ve İtilâf'ın programı kâğıt üzerinde liberalse de, gerçekte reaksiyonerdir. Aralarında çok sayıda toprak sahibi bulunan Müslüman İttihatçılar, Arap mebusları kendi saflarında tutmak ya da yeniden kendi saflarına çekebilmek için, gün geçtikçe İslâmci bir politikaya yöneleceklerdir (s. 94).

Arnavut mebusların da çoğunluğunu, gene büyük toprak sahipleri oluşturur. Genç Türk Devrimi'nin ilk yıllarında, bu Arnavutlar kendilerini henüz Arnavut saymıyorlardı.

«Bunun tıpkı bir örneği olarak, Priştina'lı Arnavut milletvekili Hasan Priştina ile yaptığım bir konuşmayı vereyim. (Bu Hasan Priştina, Ahmet Zogu'ya muhalefet ederdi; Zogu'nun adamları tarafından Selanik'de öldürülmüştür.) Kendisine 'Hangi milliyetensiniz?' diye sorduğumda, bana Müslüman olduğunu söyledi. (Babası, Türk Ordusu'na levazım satarı.) 'Müslümansınız, iyi ama, milliyetiniz nedir, Türk mü, Arnavut mu, nesiniz?' diye tekrarladım sorumu. 'Hayır, hayır, ben ne Türk, ne de Arnavut'um, ben Müslüman'ım, şeklinde şeklinde cevap verdi.» (S. 95)

Ama birkaç yıl sonra Arnavutluk'da Jön Türk rejimine karşı isyanlar çıkacaktır. Çünkü Jön Türkler, devletin yasalarını nihayet Arnavutluk'da da uygulamaya kalkıştılar.³⁵ Vlahof'a göre, bu isyanlar, sadece Derviş Paşa gibi Arnavut milliyetçilerinin, değil, fakat emperyalist devletlerin o yuncağı haline gelen Arnavut feodallerinin de eseridir. Güney Arnavutluk'a göz dikmiş olan Yunan şovenistlerinin de parmağı olacaktır bu işlerde (s. 95). Böylece Arnavut mebuslar, 1910 yılına doğru artık «Arnavut» olurlar. Örneğin geleceğin Arnavutluk'unda adalet bakanlığı yapacak olan mebus Müfit Bey (Münih eski Osmanlı konsolosu ve Teselya'daki çiftliklerini Yunan hükûmetine satarak, 4,5 milyon altın franklık bir servete kavuşan büyük toprak ağası), her gittiği yerde «ben Arnavut'um, hem de Bektaşî», diye konuşacaktır. Birkaç kişi hariç, bütün Arnavut mebuslar sonradan Hürriyet ve İtilâf'a geçerler (S. 95).

Meclis-i Mebusan'daki Rum mebuslar, «Büyük Yunanistan» düşü içinde yaşayan şovenistlerdir. Aralarında hiç Türkçe bilmeyenleri (Ege adalarından gelen bazı mebuslar) bulunduğu gibi, Türkçe'den başka dil bilmeyenleri de vardır. Hattâ bir keresinde şöyle komik bir durum olur: Hükûmet, «Patrikhaneci» ve «Eksarhaneci» diye ikiye bölünmüş olan Makedon-İslav köylerinde ikinci bir kilise yapımı için, kredi verecektir. Fakat yeni kilise binasının hangi tarafa ait olacağı hususunda Meclis'te büyük gürültü çıkar. Bazı Rum

mebuslar, Tanrı'ya İbranice, Latince ve Yunanca olmak üzere, yalnız üç dilde dua edilebileceği gibi güünc bir tez atarlar ortaya ve böylece, Türkçe'den başka dil bilmeyen Karamanlı Rum meslektaşlarını, oldukça güç duruma sokarlar (s. 96-97).

31 Mart 1909 olayları günlerinde meşrutî rejimin gerçek savunucuları, Vlahof'a göre, yalnız Makedonyalı İslavlar'la Yahudiler olmuştur. Örneğin Sandanski, Çernopeyef, Panitsa, Kantarcıyef gibi liderlerin komutasındaki bir Makedon milis kuvveti, «Hareket Ordusu»yla birlikte İstanbul'a girmiştir. Selanik Sosyalist Federasyonu önderleri de aynı şekilde «Hareket Ordusu» içindedirler. Patrikhane ve Atina hükümetinin sloganlarından başka bir şey bilmeyen Rum halkı ise, rejimin geleceği için kılını bile kıpırdatmaz. Zaten Rumların beklediği, Patrikhane'nin imtiyazlarına el uzatan İttihatçıların bir an önce meydana boşaltmalarıdır (s. 99).

Makedonya'daki (ve İmparatorluk'un başka yerlerindeki) Müslüman halkın tutumuna gelince bu halk, İttihat ve Terakki'nin büyük bir mücadeleden sonra Meşrutiyet'i yeniden kurması gibi bir olaydan pek öyle heyecanlanmışa benzemiyordu. Zaten baş ödevi — ülkenin öbür milletleriyle birlikte kendisi de ezilse bile — ne türden olursa olsun, her Türk rejimini desteklemek değil miydi? Bu hususta yalnız Sabıttay Sevi'nin iki yüzyıl önce Türkleştirdiği Selanik Dönmeleri'ni ayrı tutmak gerekirdi; onlar, meşrutî rejimin içten savunucusuydular (s. 100).

Karşıdarbe girişimi bastırıldıktan sonra İttihatçılar, Abdülhamit'e tahttan indirildiğini resmen bildirecek bir kurul seçerler. Tanınmış masonlardan Selânik mebusu Emanuel Karasu da bu kurula üyedir. Bir halifenin zorla tahttan indirilmesi gibi, Müslümanlar için zaten üzücü olan bir işe bir masonun karıştırılmasını, Müslüman mebuslar kolay hazmedemezler.³⁶ Oysa İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin hemen tümü, mason lo-casına üyedirler (s. 101).³⁷

Vlahof, Meclis-i Mebusan'dan geçen başlıca şu yasalara değiniyor (s. 102-103): basın kanunu, grev (tatil-i eşgal) kanunu, cemiyetler kanunu; anayasa değişikliği kanunu vb. Tatil-i eşgal kanunu ile, demiryolu, tramvay işletmesi gibi, kamusal karakterdeki işyerlerinde sendika kurmak ve grev yapmak yasaklanıyordu. Dahiliye Nazırı Ferit Paşa, kanuna böyle kısıtlayıcı bir hüküm koymuştu. Kamusal işyerlerinde sendika kurulursa, yabancı sermayenin ülkeden kaçacağını iddia etmiş ve böylece mebusların çoğunu kendi tarafına çekmişti.³⁸ «Burada anılması ilginçtir ki, demiryolu, tramvay, ışıklandırma gibi, kamusal karakterdeki şirketlerde çalışanların çoğunluğu Hristiyan olduğu için, Türkler ve genellikle Müslüman mebuslar, bu kanunu Hristiyanlara karşı bir kanun olarak görüyorlardı.» (s. 103) Cemiyetler kanunu ise, sosyalist, cumhuriyetçi ve milliyetçi partilere karşı düşünülmüştü. Millî gruplar, ka-

nunun özellikle dördüncü maddesine itiraz etmekteydiler. Bu madde, millî grupların siyasal alanda açıkça faaliyet göstermelerini yasaklıyordu.³⁹

FEDERAL HALK PARTİSİ

Mebuslar Meclisi tatile girince, Makedon İhtilâl Örgütü'nün sol kanadı, Selanik'de bir genel kongre düzenler. 3 Ağustos 1909'da toplanan bu kongrede, Federal Halk Partisi resmen kurulur. Parti, programında «egemenlik ulusundur» ilkesini kabul etmekte, genel, nisbî, gizli ve tek dereceli seçim istemektedir. Yurttaşların vicdan, söz ve yazı, toplanma ve cemiyet kurma, grev yapma, haberleşme özgürlüklerine saygı gösterilmelidir. Topraksız köylüye, yeteri kadar toprak verilmelidir. Hükümet, değeri düşük fiyat üzerinden, 20 yılda ve faizsiz olarak ödenmek üzere, çiftlik sahiplerinin toprağına el koyarsa, köylüye dağıtmak için yeteri kadar toprak bulunur; ilköğretim parasız olmalı, beş yıl sürmeli ve zorunlu kılınmalıdır vb. (s. 104-105). Emeğin korunmasına da önemli yer verilmiş: İş günü kısaltılacak, çalışma saatları düzene konacak; iş kazalarını önleyici, işçinin sağlığını gözönünde tutan yönetmelikler hazırlanacak; 15 yaşından küçük işçi çalıştırılmayacak ve 15-16 yaşlarındakiler 8 saatten fazla çalışmayacaklar vb. (s. 106).

Federal Halk Partisi kongresi, ayrıca tarım, muhacir ve eğitim sorunlarına dair bir kararname yayınladı (s. 106-110). Ortakçılar, çiftlik sahiplerinin sömürsünden kurtarılmalı, angaryaya son verilmeli, köy bekçileri köylü tarafından ve köylü arasından seçilmelidir vb. Makedonya'da güdülecek eğitim politikasını saptamak amacıyla bu bölgede oturan tüm Osmanlı tebaasının oylarıyla bir genel eğitim meclisi seçilmelidir. Bu meclis, sivil halk arasından seçeceği bir şûrayı, iki yıllık dönemler için, bölgenin eğitim işlerini yönetmekle görevlendirilebilir. Büyük ruhanilerin ve öteki memurların maaşları azaltılarak, eğitim bütçesi, köy öğretmenlerinin kazancını arttıracak şekilde, daha adaletli bölüştürülmelidir. Eğitim alanında egemen olan merkezîyetçiliğe ve bürokratizme son verilmeli, belediyelere ve köy cemaatlarına eğitim işlerinde özerklik tanınmalıdır. Din ile eğitim, birbirinden kesinlikle ayrılmalı, din adamlarının eğitim işlerine karışmalarına izin verilmemelidir. Federal Halk Partisi, Bulgar hükümetinin Eksarhlık yoluyla Makedon eğitim işlerinde söz sahibi olmasına karşı çıkar. Muhacirler konusunda kongre kararnamesinin talebi, yerli halktan haksız yere ve cebren alınmış olan mülkün, mutsuz sahiplerine iadesi, dışardan gelenlere toprak dağıtılmamasıdır.

İttihat ve Terakki, 1909'dan itibaren Makedonya İslavlarına karşı baskıcı bir politika izlemeye başlar. Örneğin Gevgeli kazasının bazı köylerinde, köylü toprağından atılacaktır; başka

yerlerde sendikalar, dağıtılıp, işçi liderleri tutuklanırlar. En kötüsü, hükümet halkın elindeki silahları toplatmak kararı almıştır. Geniş çapta bir aramalar, sıkıyıkımlar, dayak atmalar döneminin başlanıcı olur bu. Birçok köylü tutuklanır. Özellikle Bulgar sınırına yakın yerlerde oturanların bir kısmı. Bulaaristan'a kaçar (s. 112-113).

Meclis'deki Makedonvalı Slav mebuslardan üçü — Hristo Dalcef, Todor Pavlof, Dimitar Vlahof — bu zulümleri protesto eden bir bildiri yayınlarlar. Dördüncü Slav mebus Pance Dorev (Manastır); bildiriyi imza koymayı reddeder. Buna sasmamak lâzımdır, çünkü Dorev, İttihat ve Terakki üyesi olduğundan başka Eksarhlık'da da görevlidir.

Vlahof, İttihat ve Terakki'nin o günlerde artıktı kovu bir pan-Türk ve pan-İslâm propaganda-sına başladığını söylüyor. Bu propaganda, Kırım, Kafkaslar, Bosna ve Hersek Müslümanlarını, ülkelerini bırakın. Türkiye'ye aelmeğe tesvik etmekteymiş. Hükümet, Slav köylünün Makedonva'da vızvıllardır islemekte olduğunu toprakları, çiftlik sahiplerinden satın alıp. Müslüman muhacirlere veriyormuş. Geniş hazine toprakları da aynı şekilde bu yeni gelenlere dağıtılmış (s. 113).

İttihat ve Terakki'nin Makedonva Slavlar'ına karşı tutumundaki bu değişikliğin bir nedenini, o günkü dış politik aellşmelerde görüyor. Vlahof, Avusturya - Macaristan, Bosna - Hersek'i artık kesinlikle topraklarına katmış. 30 yıldır İnnaratorluk'un özerk bir evaleti savılan Bulaaristan Emetli, tam İstiklâlini ilân etmiştir. Makedonva'nın Bulgar yanlısı bilinen Slavlar'ına karşı dostluk duyguları beslemek. Bulgaristan'ı öteden beri kuskuyla gözetlemiş olan Osmanlı yönetici kadrosunun artık elinden gelmez; Bulaar'a karşı Makedonva'da Rum ve Sırp propagandasını destekleyecektir (s. 114).

VLAHOF'UN MECLİS-İ MEBUSAN KONUŞMALARI

Federal Halk Partisi'nin 1910 Yaz'ında kapanması üzerine, Avram Benarova'nın Selanik Sosyalist Federasyonu'na üye olan Vlahof (s. 165), Makedon köylü ve işçisinin İttihat ve Terakki yönetiminden hoşnutsuzluğunu, Meclis'de yaptığı ilk konuşmada dile getirir. (Bu, bir sosyalistin Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde yaptığı ilk konuşmadır.) Hükümetin pan-Türk ve pan-İslâm muhacir politikasını yeren Vlahof, mahallî idare amirlerinin işçi örgütlerine karşı uyguladıkları baskı yöntemlerini şiddetle protesto eder. Hükümet, toprağı onu isteyen köylüye vererek kırsal kesimdeki toplumsal açmazı hafifletmelidir. Ülkedeki işçi kuruluşları ve sosyalist partiler, özgürce eylemde bulunabilmelidirler vb. (s. 114-115).

Vlahof, kendisine asıl ün kazandıran konuşmayı, 1911 yılı bütçe müzakereleri sırasında ya-

pacaktır (s. 118-125). Maliye Nazırı Selanik Dönemleri'nden Cavid Bey'in hazırlamış olduğu bütçe, Meclis'te uzun uzun tartışılmıştır. Yalnız eleştirilerin hemen hepsi biçimsel düzevede kalmışlar, sanki mebuslar arasında ülke sorunlarının kökünü esecek adam yokmuş gibi, derine inememişlerdir. Grup çıkarları ile kişisel çıkarların, tartışmalarda önemli rol oynadığı besbellidir. Kimi mebuslar Alman - Avusturya, kimi İngiliz, İtalyan ya da Fransız sermayesinin sözcülüğünü yapmaktadırlar. İşte böyle bir hava içinde kürsüye çıkan Vlahof, Türkiye işçi sınıfı ve Makedonya halkı adına konuşur.

Vlahof, hükümetin iktisadî ve malî politikasının eleştirilmesine, halk kitlelerinin en denli düşük bir havat düzeyinde bulunduklarına ve omuzlarına nasıl ağır bir vergi yükü bindirilmiş olduğuna parmak basarak baslar. İki saat kadar süren konuşmayı, gerek iktidar, gerekse muhalefet mebusları, can kulağıyla izlerler. Hattâ Vlahof'un hemen arkasından kürsüye gelen Selanik mebusu Emanuel Karasu, gerçek anlamda bütçe müzakerelerinin ancak bu konuşmayla başlamış sayılabileceğini belirtir.

Vlahof'un konuşmasının önemli bölümleri, A. Cerrahoğlu'nun *Türkiye'de Sosyalizm (1848-1925)* adlı eserinde (İstanbul 1968. S. 72-84) verilmiş olduğundan, biz burada ilginç bulduğumuz bazı noktalara değinmekle yetineceğiz.

1911 yılının bütçe açığı, 61 milyon lırayı bulur. Bu, o günkü devlet gelirlerinin % 25,8'idir. Hükümet, borçlanma ve vasıtalı vergileri arttırma yoluyla, bu açığı kapatacağını ummaktadır. Bu halkın, aünlük ihtiyaç maddelerinin, daha da pahalılaşacağı anlamına gelir. Zaten aellirinin % 33-52'sini âsar vererek kavbeden köylü, daha da fakirleşecektir. Ovsâ ülkenin dertlerini azaltmak için, vergileri arttırmak değil, indirmek aerekir. Örneğin Selanik vilayetinde bütün toprakların ancak % 6'sı islenmektedir. Bu oran, Bulgaristan'da % 30, Romanva'da % 55'tir. Toprağın islenmevolsinin ilk nedeni ise, verallerin yüksekliğidir. Verallerde indirilm yapılsa, daha çok toprak ekilecek, üretim artacak, ülkenin iktisadî durumunda düzelme aörülecektir. Zaten köylünün ödediği âsarin sadece % 44'ü hazineye girmekte, aeri kalan kısmı, vergi toplayıcıların cebine inmektedir. Dış ülkelere (Amerika vb), her gün cöçalan göçlerin de sebebi, gene vergilerin ağırlığıdır.

Devletin geliri artsın isteniyorsa, toprağını kendi islemeyen çiftlik sahiplerinin kazancı vergiye tabi tutulsun. Nitekim Romanya gibi bir ülkede, toprağını bizzat isleyen çiftlik sahibi % 10 aellir vergisi öderken, toprakları başında bulunmayanlar, % 26 ödemektedirler. Makedonya'da kâhyaların eline bırakılmış birçok çiftlik vardır. Bu çiftliklerin Selanik, İzmir, Halep, Beyrut, Edirne gibi kentlerde yaşayan sahipleri, mülklerini belki de hiç görmemişlerdir. Vergiler işte onlardan alınsın.

Öte yandan, çalışan köylü topraksızdır. Genel nüfusun % 72'sinin tarımla uğraştığı Osmanlı ülkelerinde, üreticinin % 40 kadarının 1-10 dönümlük arazisi vardır; üretici nüfusun %40 lık bir başka bölümü ise, 10-50 dönüme sahiptir. Oysa bir köy ailesinin, geçimini sağlayabilmesi, için 120-150 dönüme ihtiyacı olduğunu, herkes bilir. Bu yürekler acısı durum yetmezmiş gibi, bir de tefecinin eline terkedilmiştir köylü. % 100, 270 ve hatta % 700 faiz verir. Bu koşullar içindeki bir ülkede önce toprak sorununa bir çözüm bulmak aerektiği, apaçıktır.

Vlahof, 1911 yılı içindeki bir başka konuşmasında, Türkiye'deki işçi hareketinin ülkenin kalkınması bakımından önemi üzerinde durmuş, hükümetin işçi politikasını eleştirmiştir (s. 126). Örneğin İstanbul'da 40.000 sanayi işçisi vardır. Ayrıca on binlerce işçi, küçük yapım yerlerinde çalışmaktadırlar. Reji'de çalışan 4-5000 işçi ile binlerce ticarethane işçisini de bu rakamlara ekleyecek olursak, kentteki işçi sayısının 120.000'i bulduğu ortaya çıkar. Hele bunların ailelerini de hesaba katarsak, çalışan insanların İstanbul'un yarı nüfusunu oluşturduğunu görürüz. İşte bu emekçi halk, sağlıklı en zararlı koşullar içinde, günde 10, 12, 14 ve daha fazla saat çalışmakta, ve 3. 4. 5 ve da 8 kuruş kazanmaktadır. Meclis, bu çalışanların durumunu düzeltecek hiçbir kanun yapmazken, hükümet onların uyanıp öraütlenmesini önleyecek her tedbire başvurmaktan geri durmuyor vb.

Vlahof, bir keresinde de Filistin'e Yahudi göçünü savunmak amacıyla kürsüye çıkar (s. 126-132). O yıllarda Rusya, Beyaz Rusya, Polonya, Ukrayna, gibi ülkelerden çok sayıda Yahudi Filistin'e göç etmektedir. Osmanlı Meclisi'ndeki çoğu büyük toprak ağası Arap mebuslar, iste bu Yahudi akınıni durdurmak veya sınırlamak amacıyla, bir kanun tasarısı hazırlarlar. Vlahof ise, aslında bir Yahudi öraütü olan Selanik Sosyalist Federasyonu'nun Meclis'deki temsilcisi'dir. Ayrıca ülkenin her türlü davasına ilal gösteren bir mebus olarak isim yapmıştır. Bu nedenle olacak. İstanbul'daki siyonistler, Arap mebusların tasarısına Meclis'de muhalefet etmesini isterler ondan. Yeni kurulmuş olan Tel Aviv ve Petatikva komünleri üzerine Fransızca propaganda malzemesi de sağlarlar. İşte böyle hazırlıklı olan Vlahof, Arap tasarısına karşı parlak bir nutuk çeker. Ona göre, bir ülke göçmen almamalı, o ülke için son derece faydalıdır. Örneğin ml. iste Amerika. Yahudiler, Filistin'deki fakir Araplar'a çalışma imkânları yaratmaktadırlar. Bu, şüphesiz Osmanlı ülkesinin kalkınmasına katkıda bulunmak demektir. Zaten Filistin'deki Yahudi sayısı 130.000'i aşmaz; Arapların onlardan korkması,ersizdir. Arap mebusların, Türkiye'nin ekonomik gelişimini önleyici mahiyet, teki bu tasarıları, reddedilmelidir.

Gerçekten de Arap tasarısı, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde oylamaya bile konulmaz. Vlahof

ise az sonra, içinde Ben Gurlon'un da bulunduğu bir siyonist kurul tarafından, Selanik'de ziyaret edilerek, Filistin'i gezmeye davet olunacaktır. Osmanlı ülkelerine Yahudi muhaceretini pek ateşli sözlerle savunan sosyalist Vlahof, İttihat ve Terakki hükümetinin Makedonya'ya Müslüman göçmen yerleştirmesini ise birçok kez protesto etmiştir.

İŞÇİ HAREKETİNDE İLERLEMELER

1908 Devrimi, işçi hareketi için daha uygun koşullar getirmiştir. Devrim'in hemen ardından Selanik, Manastır ve öbür Makedonya şehirlerinde grevler başalar. Bu grevlerin ortak yanı, hemen hepsinin spontane bir tepkiden ibaret kalmaları, bilinçli bir örgütlenmenin ürünü olmayışlarıdır.⁴⁰ Vlahof'a göre, bir işçi hareketinden ancak 1909 sonrası söz edilebilir. Bu tarihten sonra enternasyonalist bir ruh işçi sınıfına hâkim olacak, milliyetçi demagoglar, yerine, gerçek işçi liderleri ön plana geçecektir.

Makedonya'da sendikalaşmanın ilerlemesinde Selanik Yahudileri'nin oynadıkları rol çok önemlidir. Jön Türk Devrimi'nden sonra kentte ilk işçi klübünü bunlar kurarlar. Zaten 120.000'e varan Selanik nüfusunun 60.000 kadarı Yahudi olduğundan, işçi sınıfı içinde sayıca en güçlü unsuru Yahudiler oluşturur. Bu işçi klübü, sınıf mücadelesi ve sosyalizm konularında konferanslar, tartışmalar düzenler. 1909 yılı 1 Mayıs işçi bayramı, Yahudi, Türk, Makedon-İslav ve Bulgaristan'dan gelen işçilerin katılmalarıyla, başarılı şekilde kutlanır. Sonradan Selanik Sosyalist Federasyonu'na katılan bu ilk işçi derneği, *Sotsiyalistička Federatsiya* adında haftalık bir dergi de çıkartacaktır (s. 162-64).

Yahudi işçi ve aydınlarının kurdukları Selanik Sosyalist Federasyonu, Osmanlı işçi hareketinin ön saflarında yer almıştır. Bu federasyon üyesi sendikalardan en çok faaliyet gösteren, Selanik bütün işçilerinin sendikasıdır. Ondan sonra, hamallar sendikası gelir. Benarova, Hazan, Arditi, Rekanatlı gibi tanınmış sosyalistler, Federasyon ve sendikaların 1910 vaz mevsiminde Selanik'in «Bescinar» bahçesinde tertibledikleri bir kermese, Vlahof'u da davet ederler. Burada Fransızca bir konuşma yapan Vlahof, Yahudi işçilerin Türkiye proletaryasının *avant-garde*'ini oluşturdukları aibl. övücü sözler söyler. Vlahof, bundan böyle Selanik Sosyalist Federasyonu'nun seçkin bir üyesidir (s. 115-16).

Selanik'te 1909'dan itibaren Bulgaristan'lı basimevi işçilerinin oluşturdukları ve Sosyalist Federasyonu ile işbirliği yapan bir sosyalist öraüt daha vardır. Tanınmış İspanyol nedağoa ve ateist Ferer'in ölümüne mahkûm edilmesini protesto amacıyla, Sosyalist Federasyon'la mason lodalarının Selanik İspanyol konsolosluğu önünde birlikte düzenledikleri gösteri yüzünden, bu ba-

sımevi İşçileriyle Federasyon'un araları açılır. Basımevi İşçileri bunun üzerine Selanik Bulgar Sosyalist Merkezi'ni kurarlar (s. 164).

Selanik Sosyalist Federasyonu, bir Türk ve bir Rum sosyalist grubu örgütlemeyi de denemiş ama başarılı olamamıştır. Örneğin Federasyon'a ait işçi gazetesi *Lavorador*, önceleri İspanyolca, Bulgarca, Rumca ve Türkçe olarak çıkarken, beşinci sayıdan itibaren yalnız İspanyolca ve Bulgarca basılır. Fakat Federasyon, daha sonraları Bulgarca *Rabotnička solidarnost* (İşçi dayanışması), Rumca *Ergatis* (İşçi) ve Türkçe *İştirak* dergilerini yayınlamaktadır (s. 170). Yani güçlülere rağmen, işçi hareketini birleştirici çabalarına ara vermeyecek, bunda sık sık başarılı da olacaktır. Örneğin 1909 Mayıs'ında yapılan demiryolcular grevine her milletten işçi katılır (s. 164).

İşçi hareketini birleştirici gayretlerin bir ürünü olarak, Ocak 1919'da Selanik'te toplanan sosyalistler kongresini anabiliriz. Selanik Sosyalist Federasyonu'ndan beş, Bulgar Sosyalist Merkezi'nden dört, İstanbul Sosyalist Merkezi'nden bir, Üsküp Sosyalist Merkezi'nden beş, Kalkandelen (Tetovo)'den bir vb. - toplam 29 delegenin katıldığı bu kongrede, işçi meseleleri üzerinde tartışılmış; hem Sosyalist Federasyonu'nun örgütlenme hususundaki tutumu, hem de Bulgarlar'ın ortodoks Marksist yoldan ayrılmama ilkele-ri benimsenerek, bir görüş birliğine varılmıştır. Bunun sonucu olarak 1911 yılı 1 Mayıs'ı, o güne dek düzenlenen en büyük işçi şenliğine dönüşür. Yahudi, Türk, Bulgar, Rum - 10.000 kadar işçinin katıldığı gösteriler sırasında Papatomas, Arditi, Benaroa, Glavinof, Vlahof gibi sosyalist önderler birer birer konuşma yaparlar (s. 170-171).

İşçi hareketi içinde enternasyonalist ruhun yavaş yavaş yerleştiğini gösteren güzel bir örnek, Makedonya ve Trakya bütün işçileri sendikalarının 1911 Yaz'ında Kavala'da tertipledikleri ilk kongredir. Selanik, Serez, Drama, Kavala ve İskeçe (Ksanti) kentlerindeki 30.000'i aşkın bütün işçisi adına Kavala'da toplanan delegeler, Dmitri Vlahof'u oybirliğiyle kongre başkanlığına seçerler. Delegelerin Türk, Rum ve Yahudi oldukları, aralarında tek bir Makedonyalı Slav bulunmadığı göz önünde tutulursa, bir Slav olan Vlahof'un kongre başkanlığına seçilmesi, birkaç yıl önceki yaygın sovenist tutumun artık aşıldığına işarettir (s. 134).

BALKAN SAVAŞLARI ARİFESİNDE

Ne yazık ki, 1911 yılı içinde, işçi sınıfının toparlanıp, güçlü bir birlik oluşturmamasını engelleyici olaylar da çoğalmaya başlar. Örneğin, Arnavutluk taraflarında İttihat ve Terakki rejimine karşı beliren hoşnutsuzluk, Bulgar hükümetince beslenen şovenist propaganda ile birleşince, sosyo-politik havayı zehirleyecek kabili-

yettidir. Makedon - Slav saçıcılar, Sonbahar'da, İstip'in bir camisi önünde bulunan pazar yerinde, bomba patlatırlar; 10 kişi ölür. Galeyana gelen Müslüman halk, misilleme yaparak, 15 - 20 Slav vatandaşı öldürür. İstip halkı, asıl suçluların Bulgar yanlısı saçıcılar olduğunu bilirse de, yerel Osmanlı yöneticilerinin misilleme cinayetlerine seyirci kaldığını da görmüştür (s. 136 - 139).

Memleket içinde huzursuzluğun yaygınlaştığı böyle bir sırada, emperyalist İtalya, Kuzey Afrika'daki Osmanlı toprağı Trablus'a saldıracaktır. Selanik Sosyalist Federasyonu ile sendikaların, bu saldırıyı protesto için düzenledikleri mitinge, binlerce işçi katılır. Ermeni sosyalist Dikran Zaven, Yahudi Yosif Hazan ve Slav Dmitri Vlahof, ateşli konuşmalar yaparlar (s. 141 - 142). Ama Balkanlar'da Osmanlı egemenliğinin sonu artık yakındır. Nitekim 13 Mart 1912'de Bulgaristan'la Sırbistan arasında, Rusya aracılığıyla ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımını amaçlayan bir pakt kurulacaktır. Nisan ayında Karadağ, Mayıs ayında ise Yunanistan bu pakta girerler.

Balkan Savaşları'nın hazırlık dönemine düşen 1912 başlarında, Osmanlı Mebuslar Meclisi dağılmış, ülke bir genel seçim havasına girmiş- tir. Vlahof, Selanik Sosyalist Federasyonu adayı olarak, İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki muhaliflerinin oluşturdukları bir koalisyon içindedir. Hükümet, normal bir seçim kampanyası için imkân tanımaz. Selanik sancağı içinde bir seçim gezisine çıkan Vlahof, İttihat ve Terakki baskısından canı yanmış olan halkın, miting meydanlarına çıkmaya cesaret edemediğini görür. Bu koşullar altında yapılan seçimler, tabii İttihat ve Terakki'nin Meclis'te salt çoğunluğu kazanmasıyla sonuçlanır (s. 144-154).

Vlahof, Balkan Savaşları arifesinde Balkan sosyalist partilerinin savaş karşısındaki tutumlarına da değiniyor. Romen sosyalisti Dr. Kristo Rakovski ve Rus ihtilâlcisi Parvus ile birlikte Osmanlı halklarına hitaben bir «manifesto» kaleme alırlar. Patlaması beklenen savaşın, hangi milletten olursa olsun, çalışan insanlara hiçbir yarar getirmeyeceği belirtilir bu manifestoda. Ne «dar» ne de «geniş» — Bulgar sosyalistleri bu manifestoyu yayınlamazlar bile. Sırp sosyalistleri, manifestoyu yayınlarsa da, altına imza koymaktan kaçınırlar. Türkiye dışındaki sosyalist partilerden sadece Romenler imzalarla manifestoyu (s. 159).

Makedon ve Bulgar milliyetçilerinin uzun zamandır bekledikleri «kurtuluş savaşı», Makedonya'nın bölünmesiyle sonuçlanır. Makedonya halkı, ne Sultan Abdülhamit, ne de şovenist Jön Türk yönetimleri döneminde yitirmediği temel hak ve özgürlüklerini artık yitirir (s. 161).

Dmitri Vlahof'un İkinci Meşrutiyet dönemi anıları, başlıca bundan ibaret. Kitap, aceleci bir elle kaleme alınmış olduğu izlenimini bırakıyor.

Yczar, olayları adeta aklına geliş sırasına göre anlatmış. Bu yüzden, önemsiz sayılabilecek, fakat kaçınılması da pekâlâ mümkün olan, tavrın yanlışlarına raslanmakta.

Kitaba (incelediğimiz bölümde) hâkim olan genel ideolojik çizgi, Bulgar asıllı «dar» sosyalist - Marksistler'in 1908'den sonra gelişen Makedon işçi hareketine katkılarını küçümsemeye yönelik. Oysa «Önsöz»de şunu okuyoruz: «Şu veya bu akıma, şu veya bu şahsa karşı hiçbir kişisel sempati ya da kin ögesi girmiyor anıla-

rıma. Olayları nasıl görmüşsem öyle, ya'nın çizgilerle belirtiyorum.» (S. 4) Biz, Makedonya sorununu yüzünden Bulgar ve Yugoslav komünist partileri arasında günümüze dek süregelen geçimsizliğin, Vlahof'un anıtarı üzerinde büsbütün etkisiz kalmadığı kanısındayız. Ama hemen belirtelim ki burada yazardan zaten imkânsız bir «tarafsızlık» beklemek haksızlığına da düşmüyoruz. Amacımız, bu anıları yakın tarihimiz bakımından değerlendirirken, yanlış anlamalara mümkün olduğu kadar az yer bırakmaktır. ■

¹ Karşılaştır: Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar (1908 - 1925)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1967, dipnotu 43, s. 33-35.

² 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında (1912'ye dek) Makedonya olarak bilinen bölge, Osmanlı resmi belgelerinde «Vilâyet-i selâse» denen Selanik, Manastır ve Kosova vilâyetleridir. S. Yerasimos, Karadeniz'den Adriyatik'e kadar. Avrupa kıtasındaki Osmanlı topraklarına Makedonya dendiğini yazmaktadır ki, yanlıştır: **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, 2. Cilt, Gözlem Yayınları, İstanbul 1975, s. 1031. E. Z. Karal'ın **Osmanlı Tarihi**'nde ise, üç Makedonya vilâyeti için, «elviye-i selâse» tabiri kullanılmıştır: VIII. Cilt. **Birinci Mesrutiyet ve İstibdat Devirleri, 1876-1907**, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Ankara 1962, s. 148. Oysa «elviye-i selâse», Kars, Ardahan ve Artvin livalarına denirdi.

³ Vasil Kınçof, **Makedonya. Etnografiya i Statistika**, Sofiya 1900. Başvurduğumuz yer: **Izbrani Proizvedeniya v dva toma** (Eserlerinden iki ciltlik seçmeler), T. 2, Sofiya 1970, s. 590.

⁴ Bulgar Kınçof'un istatistiği, toplam Hristiyan nüfusu 1.370.949, Müslüman nüfusu ise 819.235 olarak verir (a.g.e., s. 590.) Üç Makedonya vilâyeti genel müfettişi H. Hilmi Paşa'nın 1904'te yaptırdığı istatistiğe göre, Müslüman nüfus 1.508.507, Hristiyan nüfus ise 1.403.214'tür. Bak. Y. Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt I, Kısım 1, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Ankara, İkinci Baskı, 1963, s. 164.

⁵ Makedonya'da Rum çete faaliyeti için bak. Douglas Dakin, **The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913** (Makedonya'da Yunan Mücadelesi), Thessaloniki (Selanik), Institute for Balkan Studies, 1966.

⁶ Etnografik işbölümü için bak. A. J. Sussnitzki, «Zur Gliederung wirtschaftlicher Arbeit nach Nationalitäten in der Türkei» (Türkiye'de İktisadi Uğraşının Milliyetlere göre Aşamalaşması üzerine), Archiv für Wirtschaftsforschung im Orient. II (1917), s. 382-407. Aynı inceleme için ayrıca bakılabilir: Ch. Issawi, ed.: **The Economic History of the Middle East 1800-1914** (Orta Doğu İktisadi Tarihi 1800-1914), The Uni-

versity of Chicago Press, Chicago and London 1966, s. 114-125.

⁷ Çiftlik sistemi için bak. Richard Busch - Zantner, **Agrarverfassung, Gesellschaft und Siedlung in Südosteuropa. Unter besonderer Berücksichtigung der Türkenzeit** (Güney-doğu Avrupa'da Tarımsal İlişkiler, Toplum ve Yerleşme. Osm. dönemi özellikle göz önünde tutulmuştur) Leipzig 1938. Ayrıca bak. Hristo Hristof, **Agrarnite otnoseniya v Makedoniya prez XIX v. i načeto na XX v.** (19. yy.'da ve 20. yy. başında Makedonya'da Tarımsal ilişkiler), Sofiya 1964.

⁸ Balkan burjuvazisi üzerine iki önemli çalışma: Traian Stoianovich, «The Conquering Balkan Orthodox Merchant» (Muzaffer Balkan Ortodoks Tüccarı), **The Journal of Economic History**, Vol. XX (1960), s. 234-313. Bistra A. Cvetkova, «Le Service des celep et le Ravitaillement en Bétail dans l'Empire Ottoman, XVe — XVIIIe s.» (Celeplik ve 15. — 18. yy.'larda Osm. İmp.'da Kasaplık Hayvan Tedariki), **Études Historiques**, T. III, Sofia 1966, s. 145 - 172. Ayrıca bak. B. Cvetkova, «Les Celep et leur Rôle dans la Vie Economique des Balkans à l'Époque Ottomane, XVe — XVIIIe s.» (Celepler ve Osmanlı Döneminde Balkan İktisadi Hayatında Oynadıkları Rol), M. A. Cook, ed.: **Studies in the Economic History of the Middle East, from the Rise of Islam to the present day** (Orta Doğu İktisadi Tarihi üzerine İncelemeler, İslâm'ın doğusundan günümüze dek), Oxford University Press, London—New York—Toronto 1970, s. 172-192.

⁹ **Pirviyat Tsentralen Komitet na VMRO. Spomeni na Dr. Hristo Tatarçef** (Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün Birinci Merkez Komitesi. Dr. H. Tatarçef'in anıları), sıobstava (nakleden) L. Miletiç. **Materiyali za istoriyata na Makedonskoto osvoboditelno divijenie**, Kniga IX (Makedon kurtuluş hareketi tarihi için materyel, IX. kitap), Sofiya 1928, s. 103. Ş. S. Aydemir, **Enver Paşa** adlı eserinin (Remzi Kitabevi, 1st. 1970) birinci cildi. 435. sayfasında, Makedonya Dahilî Merkez Komitesi'nin Gruyef ile Pere Toşef tarafından Resne'de kurulduğunu yazı-

yor. Gerçekte örgüt Selanik'te kurulmuştur ve Toşef kurucular arasında değildir.

¹⁰ Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün önce hangi isim altında kurulmuş olduğu ve hangi tarihlerde isim ve tüzük değiştirdiği, Balkan tarihçilerini çok uğraştıran, hâlâ kesinlikle çözülmemiş bir sorundur. Bu konuda birbiriyle rekabet eden iki ayrı «tarih okulu»ndan söz edilebilir: Üsküp ve Sofya. Burada konunun ayrıntılarına inmemiz, imkânsız. Özetle denebilir ki, Yugoslavya Federasyonu'nun bir parçası olan günümüz Makedonyası tarihçileri, Makedon kurtuluş hareketinin daha ilk yıllardan itibaren Bulgar milliyetçiliğinden bağımsız bir gelişme gösterdiği tezini savunurlarken, Sofya tarihçileri bunun aksini iddia etmektedirler. Bizim bu konuda temel saydığımız kaynak şudur: Konstantin St. Pandef, «Ustavi i Pravilnitsi na VMORO predi ilindensko - preobrazenskoto Vistanie» (Makedonya ve Edirne İç İhtilâl Örgütü'nün «İlinden» Ayaklanmasından önceki Tüzük ve Yönetmelikleri), Bulgarska Akademiya na Naukite, *Izvestiya* na instituta za istoriya (Bulgar Bilimler Akademisi, Tarih Enstitüsü Belleteni), T. 21, Sofiya 1970, s. 245-274.

¹¹ Bu. «Makedonya Edirne Bulgar İhtilâl Komiteleri» tüzüğünün 3. maddesine göre, böyleydi. K. S. Pandef, a.g.m., s. 249.

¹² A.g. yüzük, madde 1. Pandef, a.g.m., s. 249.

¹³ Sarki Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesi konusunda bak. Tevfik Bıyıkoglu. *Trakya'da Milli Mücadele*, I. Cilt. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından Ankara 1955, s. 19-60

¹⁴ Georgi Georgiyef, Yordan Şopof: *İlindenskoto Vistanie* («İlinden» — Aziz İlyas günü — Ayaklanması), Sofiya 1969, s. 66

¹⁵ Pandef, a.g.m., s. 257

¹⁶ Ivan Katarcıyef, *Serskiot okrug od kresnenskoto vostanie do mladoturskata revolutsiya — Natsionalno — politicki borbi* — (Kresna Ayaklanmasından İön Türk Devrimi'ne kadar Serez sancağı — Milliyetçi — siyasal mücadeleler—), Skopje (Üsküp) 1968, s. 185-190.

¹⁷ Hristo Silvanof, *Osvoboditelnite borbi na Makedoniya* (Makedonya Kurtuluş Savaşları.) T. 1. Sofiya 1933. s. 197. Dino G. Kösef, *İstoriya na makedonskoto revolutzionno dvizenie* (Makedon Devrimci Hareketinin Tarihi), Sofiya 1954, s. 219.

¹⁸ İç Örgüt merkez komitesinin ve 1903 Selanik kongresinin kararları hk. bak. Silvanof, I. 197-209; Georgiyef, a.g.e., s. 102. Mitko Zafirovski, *Sporot za Vostaine* (İsvan Hususunda Anlaşmazlık). *Kniza za İlinden* — zbornik na trudovi po povod 65— godinsinata od ilindenskoto vostanie (1903 Ayaklanmasının 65. Yıldönümü münasebetiyle *İlinden* üzerine Seçme İncelemeler). Skopje. Institut za natsionalna istoriya (Ulusal Tarih Enstitüsü). 1969, s. 41-79

¹⁹ Rus hükümetlerinin Bulgaristan politikasını Blagovet su iki makalede incelemiştir: «Makedonski vopros. Bolgariya i russkoe pravitelstvo» (Makedonya Sorunu, Bulgaristan ve Rus Hükümeti *İskra*, yıl III, sayı 45. 1 Ağustos 1903; ve «Otnoseniya Russkago Pravitelstva k Bolgarii i Makedonskomu Voprosu» (Rus Hükümetlerinin

Makedonya Sorunu ve Bulgaristan'a karşı Tutumları), *İskra*, yıl III, sayı 48, 15 Eylül 1903. Her iki makalenin de bulunduğu yer: Dmitir Blagoyef, *Siçineniya* (Toplu Eserleri), Tom 8, Sofiya (tarih yok), s. 522-540, 564-582.

²⁰ Silvanof, I, s. 243-247. Ayrıca bak. Ş. S. Aydemir, *Enver Paşa*, I, s. 447-450.

²¹ Silvanof, I, s. 269.

²² Silvanof, I, s. 276.

²³ Delçef için bak. Dino Kösef, *Gotse Delçef. Biografiçen oçerk* (Gotse Delçef, Biyografik özet), Sofiya 1967. Hristo Andonov Polyanski, *Gotse Delcev i Njegovo Vreme* (Gotse Delçef ve Çağı), Skopje 1972.

²⁴ Makedonya sorununun Bulgar - Sırp ilişkileri üzerinde etkileri için bak. N. S. Derjavine, *Les rapports Bulgare - Serbes et la question Macedonienne* (Bulgar - Sırp ilişkileri ve Makedonya Sorunu), Lausanne 1918; Hugo Marcuse, *Serbien und die Revolutionsbewegung in Makedonien. Ein Beitrag zur makedonischen Frage* (Sırbistan ve Makedonya'daki Devrimci Hareket. Makedonya Sorunu üzerine bir Çalışma), Berlin 1908. Sırp çete faaliyeti için ayrıca bak. Gligor Todorovski, «Srpskata četnicka organizatsiya i neyzinata aktivnost vo Makedoniya» (Sırp çete örgütü ve Makedonya'daki faaliyeti), *Glasnik na Institutot za natsionalna istoriya*, yıl XII, sayı 1, Skopje 1968, s. 181-204.

²⁵ Silvanof, I, s. 489.

²⁶ Orde Ivanoski, *Balkanskite sotsiyalisti i Makedonskoto prasanye od 90—tite godini na XIX vek do sozdavaneto na Tretata internatsionala* (Balkan sosyalistleri ve Makedonya sorunu. 19. yy. 90'larından Üçüncü Enternasyonal'in kuruluşuna dek), Skopje 1970, s. 231-237.

²⁷ D. Blagoyef, «Okolo Makedonskiya Vopros» (Makedonya meselesine dair). *Novo Vreme*, yıl IX, sayı 6, Haziran 1905, *Siçineniya*, T. 10, s. 53 - 73.

²⁸ Blagoyef, «Revolutsiyata v Turtsiya i Sotsiyaldemokratiyata» (Türkiye'deki İhtilâl ve Sosyaldemokrasi), *Siçineniya*, T. 13, s. 55.

²⁹ Blagoyef, «Revolutsiyata v Turtsiya» (Türkiye'deki İhtilâl), *Novo Vreme*, yıl XII, sayı 8-9, Ağustos - Eylül 1908, *Siçineniya*, T. 13, s. 72-73.

³⁰ Stoyanovski, Katarcıyef, Zografski, Apostolski: *İstoriya na Makedonskiot Narod* (Makedon Halkının Tarihi), Skopje. Institut za natsionalna istoriya, 1972, s. 209-210.

³¹ Vlahof, Meclisi Mebusan İntihabı tarihini Eylül 1908 olarak veriyor. Oysa seçim, Kasım - Aralık ayları içinde yapılmıştı. Bak. Tarık Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1859 - 1952*, İstanbul 1952, s. 164.

³² Bu tarih için bak. *İstoriya na Mak. Narod*, s. 210.

³³ Ivanoski, *Balkanskite sotsiyalisti ...*, s. 265-266.

³⁴ Selanik Sosyalist Federasyonu için bak. M. Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, s. 33, 43 no.lu dipnotu.

³⁵ Arnavutlar hk. çok daha olumlu yargılar için bak. Stavro Ekendi, *The Albanian National Awakening 1878-1912* (Arnavutların Ulusal Uyanışı, 1878-1912), Princeton University Press,

Princeton, N.J., 1967; Peter Bartl, *Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhängigkeitsbewegung 1878-1912* (Ulusal Bağımsızlık Hareketi Sırasında Arnavut Müslümanları, 1878-1912), Wiesbaden 1968.

³⁶ Karşılaştır: Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, İkinci Basılış, Ankara 1951, s. 32.

³⁷ Elie Kedourie, «Young Turks, Freemasons and Jews» (Genç Türkler, Masonlar ve Yahudiler),

Middle Eastern Studies, Vol. VII, N. 1, Ocak 1971, s. 89-104.

³⁸ Karşılaştır: M. Tunçay, a.g.e., s. 22-23; O. Sencer, *Türkiye'de İşçi Sınıfı. Doğuşu ve Yapısı*, Habora Yayınevi, İstanbul 1969, s. 197; K. Fişek, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı*, Doğan Yayınevi, Ankara 1969, s. 51-52.

³⁹ Karşılaştır: O. Sencer, a.g.e., s. 212.

⁴⁰ Karşılaştır: M. Tunçay, a.g.e., s. 20-22; O. Sencer, a.g.e., s. 175-197.



ÖNCÜ KİTABEVİ

MARKSİZM — LENİNİZM'İN İDEOLOJİK
VE POLİTİK DÜŞMANI

MAOİZM

Bilim İşçileri

15 lira

ÖNCÜ KİTABEVİ Babıali Caddesi No: 8
Cağaloğlu - İstanbul
26 55 13

SORUN YAYINLARI

— PROGRAMI —

HELSİNKİ KONFERANSI

Konuşmalar ve Kararlar

DAVRANIŞLARIMIZIN KÖKENİ

Dr. Serol Teber (Basılıyor)

BUGÜNKÜ PORTEKİZ'DE

SINIFLAR SAVAŞI

Marksist Araştırma ve İnceleme Enstitüsü, Frankfurt

15/16 HAZİRAN 1970

Olaylar - Nedenleri - Davalar - Belgeler - Anılar - Yorumlar
Turgan Arınır - Sırrı Öztürk.

Şiirler

ŞAHİN ÇAVUŞ

Ali İhsan Yakut'a

Ölüm bana daha yakın beni gözlüyor
Su uzak ekmek uzak gün uzak
Dikene kesti yastığım karardı gülüm
Sağ belim dolu
Sol belim dolu
Yüreğimde elim

Çamur oldu tekne yeruldu toprağım
Koptu bulut dağdan yaprak fidandan
Kan gördüm yollarda dolandı dilim
Sağ belim dolu
Sol belim dolu
Yüreğimde elim

Acı dumanı duydum acı yerine koştum
Banka zulüm korku hepsini geçtim
Şahin Çavuş'u da vurdular bulandı elim
Sağ yanım dolu
Sol yanım dolu
Sol yanım dolu
Yüreğimde elim

DÜNYAYI SEVİYORUM

4.

— Neden bizimle yürümüyorsun?
— Yetişemiyorum da ondan, hızlı yürüyorsunuz.
— Sen de hızlı yürü.
— Yüreyemem ayağım acıyor.
— Neresi?
— Topuğum. Ayakkabı sıkıyor.
— Bir numara büyüğünü alsaydın.
— Ben almadım ki babam almış.
— Giydiğin zaman neden söylemedin?
— Amma uzattın haaa. Söyledik azar işittik.
Yokmuş başka, bunu giyecekmışiz.
— Arkasına bassana.

— Anırsa döver beni.
— O zaman değişelim ayakkabılarımızı, okula kadar benimkilerle yürü. Ayağın yara olmasın.

Babam en güzel ayakkabıları alır bana
Çünkü beni sever ne istersem yapar
Bu yaz bisiklet alacak

Babam en güzel sözleri söyler bana
Çünkü beni sever gözümün içine bakar
Bu yaz top da alacak

Babam dünyanın en iyi babası
N'olurdu herkesin babası babam gibi ol-
saydı
Herkesin ayakkabıları bisikletleri topları
olsaydı

Peki neden neden ama neden
Neden yok herkesin topu bisikletli
Neden yok herkesin güzel ayakkabısı
Neden yok herkesin babam gibi babası

— Kim söyleyecek bakalım? General Franco ne-
rede ve ne zaman doğdu?
— Öğretmenim. Ben. Öğretmenim. Biliyorum.
Ben söyleyeyim. Öğretmenim öğretmenim.
— Bağırmak yok. Oturduğunuz yerden kalkma-
yın. Ben görüyorum parmaklarınızı.
—
— Aferin size, hepiniz ezberlemişsiniz demek ki.
— Söyleyeyim öğretmenim, ben söyleyeyim.
— Bir dakika, arkadaşınız parmak kaldırmadı.
Bilmiyor galiba.
— Biliyorum.
— Neden parmak kaldırmıyorsun öyleyse?
— Öğretmenim. Ben Franco.....
— Susun. Arkadaşınız söyleyecek. Hadi bakı-
yım söyle yavrum.
— Şeyde doğdu..... Şeyyy.....
— Hanı biliyordun? Kaçtı senin numaran?
— Üçyüzdoksan dokuz
— Hayat Bilgisi'nden zayıf aldın. Karnene de za-
yıf gelecek haberin olsun.

Hiçbir dersten zayıf almadım
Derslerimi günü gününe çalışırım
Karnemdeki notların hepsi pekliy!

N'olurdu hiç kimse zayıf almasaydı
Derslerin günü gününe çalışsaydı
Herkesin karnesi benimki gibi olsaydı

Peki neden neden ama neden
Neden zayıf alanlar var
Neden günü gününe çalışamazlar
Neden herkesin karnesi benimki gibi de-
ğil

- Biliyordun neden öyle yaptın?
-
- Üzüme boşver, düzeltirsin.
- İsterse sınıfta bıraksın. Bana ne.
- Baban çok döver ama.
- Dövsün.
- Yine acıyor mu ayakların? İstersen eve kadar değişelim.
- Acımıyor geçti.
- Baksana zor yürüyorsun.
- Olsun.
- Babana söyleyecek misin zayıf aldığını?
- Sormaz ki. Sevmeyen adam sorar mı?
- Sana öyle geliyor sevmez olur mu hiç?
- Benden iyi mi bileceksin? Sevmez o beni. Hep döver. Bak kürek kemiğimin altındaki morluğa. Kaç ay oldu hâla geçmedi.
- Neden dövdü?
- Bizim mahallede babası iç savaşta öldürülmüş bir arkadaşım var. Onunla konuşmayacakmışım.
- Konuşmayiver sen de.
- En iyi arkadaşım o benim. Hepimizden iyi bilir Franco'nun kim olduğunu öğretmenden de iyi bilir. Ama herkese anlatmaz.
- Bunun için mi onunla konuşmanı istemiyor baban.
- Evet. İsteddiği kadar dövsün. O benim en yakın arkadaşım. Kan kardeşliyiz.

Bir mahalle dolusu arkadaşım var
Okula hep beraber gideriz
Bazan ikilik çıkar ama yine de birbirimizi severiz

Aramızda sessiz çok iyi bir arkadaş var
Babam «onunla fazla samimi olma» dedi
Neden diye sordum «Ağabeyinin zararlı düşünceleri var, iyi insan değil» dedi
Ama öyle iyi bir insan ki, zararlı da değil
düşünceleri, şaşırdım

Peki neden neden ama neden
Neden böyle şeyler yapıyor babam
Neden sevmiyor arkadaşımın ağabeyini
Neden samimi olmamı istemiyor

- Sizin sınıfta mı bu?
- Evet.
- Biraz deli galiba.
- Öyledir.

- Babası neci?
- Leblebic!
- Bırak dalgayı be.
- Dalga denizde.
- Söylesene doğru dürüst.
- Ne yapacaksın?
- Hiç merak ettim.
- Cellat
- Cellat mı? Ne celladı?
- Mengeneyle adam öldüren cellat
- Nasıl yani?
- Nohutlu yahnı.
- Bırak gırgırı oğlum eskidi bunlar.
- İdamları bunun babası yapar. Anladın mı şimdi? İdam edilecek adamın boynunu demir halkaya sokar, arkadaki vidayı kıvrır....
- Hastır lan. Senin kadar palavracı görmedim.
- İnanmazsan sorarsın.
- Yarın sormazsam....
- Sakın ona sorma.
- Neden?
- İşte.
- Bizim sınıftan kimse istersen sor, ona sorma. Sorarsan bozuyoruz, ona göre.

Babam eskisi kadar sevmiyor beni an-
lıyorum
Biraz soğuk davranıyor bugünlerde
Biliyor çünkü en sevdiğim yazar Samed
Behrengi

N'olurdu babam da okusaydı o masalları
Bana bu kadar soğuk davranmasaydı
Sevseydi Samed Behrengi ağabeyi

Neden okumuyor peki
Neden sevmiyor benim sevdiğim şeyler
Ben zararlı bir insan mıyım
Neden ayakkabı aldı öyleyse
Neden bisikletim topum var
Ben kötü bir çocuk muyum
Neden babam değişti
Peki neden neden ama neden
Neden oluyor bunlar

ARADA BİR

Canım ağır geliyor
Toprağa gömsen
Damarı dışarda

Veryüzü yabancımlar değil ama
Derbentler var
Omuzomuzaya geçiyorlar

Çiçeğe beleniyor kanlarının sesi
Bukağılar inceliyor
Eskiyor artık

Savaşlar, kuru tayın
Zaferler, yırtık kaput
Bakakalıyor üslere
Çatlıyor bulut

İncirlik yakınlarında bir köy
Uçakları alkışlayan çocukların köyü
Ağlamıyor güne dönüyor
Bukağılar aşınıyor
Tutmuyor artık

İncirlik yakınlarında bir köy
Bazan gülüyor

YAŞAMAYI BİLMEYEN

Küçük toprak bir yoldan çıkıyorsun evine
Ellerini hiç mi hiç boş görmedim.
Su gaz ya da öteberi, ikide bir soluklanıyorsun
Dönüp arkana baksan güzel bir İstanbul man-
zarası

Lambanı yakıyorsun, iki lokma yemek biraz sen-
dika gazetesini
düşüyor elinden, vadiyadan dönmüşsün çözülü-
yor etlerin
Birkaç zeytin bir dilim ekmek bir sigara. İniyor.
sun.
yokuştan hızla. Önünde güzel bir İstanbul man-
zarası

BÜYÜR SENİN ÖLÜMÜN

Ölüm yürüyemez soğuktur elleri ayakları
Geçer gider dünyanın üstünden bugün var yarın
yok

Zamanın içindedir
İçindedir unutuşun

Yürür senin ölümün sıcaktır elleri ayakları
Durur dünyanın üstünde cakılı

Zamanın dışındadır
Dışındadır unutuşun

Ölüm konuşamaz dili taştan ağzı derindedir
Geçer gider dünyanın üstünden dayanıksız
Çağların içindedir
İçindedir yerin

Konuşur senin ölümün dili çözülür ağzı bağıırır
Durur dünyanın üstünde şehir
Çağların dışındadır
Dışındadır yerin

Ölüm büyüyemez bellidir boyu gövdesi
Geçer gider dünyanın üstünden erimiş
Ufkun içindedir
İçindedir yalancı tarihin

Büyür senin ölümün değişir boyu gövdesi
Durur dünyanın üstünde ikinci bir güneş
Ufkun dışındadır
Dışındadır yalancı tarihin

DAĞ YELİ

Nerden böyle dağ yeli
Üstün başın kekik
Ayakların çamur
Gövden buz gibi
Kolların ılık

Nereye böyle dağ yeli
Acelen ne
İncitme mor beyaz çiçekleri
El uzatma yağa ekmeğe
Gelecek yıl yine haşhaş ekeylim

Sen uğulda ay doğsun
Birkaç gün inme yere
Gelecek yıl yine haşhaş ekeylim

Giyin kuşan güzelce yıldız ol
'Jyu düş gör dünyayı gez bulut ol
Gelecek yıl yine haşhaş ekeylim

Nereye böyle dağ yeli
Sakın gücenme
Yazın yine beklirim

1973-75 Dönemi ve 12 Ekim Seçimleri

GİRİŞ

12 Ekim'in doğurduğu siyasi manzarayı değerlendirebilmek için biraz gerilere gitmenin doğru olduğunu sanıyoruz.

1973 seçim sonuçları, 1961 seçim sonuçlarıyla görünüşte hayli benzerlik gösterir. 1961'de iki büyük parti (CHP ve AP), iki orta parti (YTP ve CKMP) ve sözü edilir bir «bağımsız» grubu vardı. 1973'de iki büyük partinin varlığını sürdürdüğünü, buna karşılık DP ve MSP'nin «yenil doğmuş» orta partiler olarak, YTP ve CKMP'nin yerini aldığını görüyoruz. Ortada yine sözü edilir bir «bağımsız» grup var.

Gerek 1961 - 1965 döneminde ve gerekse 1973 - 1975 döneminde ülke hükümet bunalımları geçirdi, «koalisyonlar»la hükümet edilebildi. 1961 - 1965'de (4 yıl) 4 hükümet, 1973 - 1975'de (2 yıl) 3 hükümet ve uzun bir «hükümet»sizlik dönemi vardır.

1961-65 dönemi ile 1973-75 döneminin genel manzarası ile 1961 ve 1973'ün seçim sonuçlarının yarattığı siyasi biçimlenişlerin benzerliği, bunlarla başlar ve biter. Ayrıca her iki dönemin başında askerî müdahalelerin oluşu ayrı bir benzerlik konusudur. Ama bu da tıpkı diğerleri gibi bir benzerlikten öteye gitmez.

Benzetmeleri bir yana bırakıp, tarihî - toplumsal olayları izlediğimizde, özellikle 1960'lardan beri yaşanan dönemin, bir «tekerür»ler dönemi olmadığı çok açık görülebilecektir.

1946-73 DÖNEMİNDEKİ MÜLK VE SERMAYE SAHİPLERİ İTTİFAKININ NİTELİĞİ VE ARAÇLARI

Bu bakış açısı uyarınca ilkin 1961 seçim sonuçlarını doğuran siyasal - toplumsal koşulları belirtelim:

1960 ordu müdahalesi, 1954'den itibaren Demokrat Partide gözlemlenebilen mülk sahibi sınıflar ittifakının bunalıma doğru gittiği bir evrede meydana geldi. Daha 1956'larda Demokrat

Partide ilk köklü kopma meydana gelmiş ve Hürriyet Partisi doğmuştu. 1957'de hayli zorlanan DP, iktidarı elde tutabilmiş, ama bünyesinde bir araya getirdiği mülk sahibi sınıflar ittifakının giderek çözülüşünü önleyemez hale gelmişti. Hââ «1946 ruhu»nu devam ettirmek isteyen parti, 1946'ya göre çok gelişen bir kapitalizmin sınırları içinde, tekelleşmiş sermayenin, sanayiye dönük sermayenin istemlerini bir ölçüde dizginler hale gelmişti. Çünkü «1946 ruhu» olarak anılan şey, çeşitli sermaye grupları ve toprak sahipleri arasında çıkar uyumunun sağlanabileceği yolunda bir temel anlayıştan kaynaklanıyordu. Ama bu anlayış, 1958'de hayli iyimser bir varsayım olma noktasına gelmişti artık. Kapitalizmin yasaları bu «iyimserliğe» aldırmaz. Nitekim kendisini de bir tarım kapitalisti olarak niteleyebileceğimiz A. Menderes'in şahsında birleşmiş gözükken ayrı toplumsal dönemlerin isterleri, kendiliğinden ayrışıyordu. «Menderes'in dramı» buydu. «Vatan Cephesi» ile, sunî siyasî kampanyalar ile yaşatılmağa çalışılan ittifak, kesin bir rejim bunalımını dolaylı olarak yarattı. 1960 darbesi ittifakın çözülüş, dağılışı anı gelmeden vuku buldu.

Bu darbe, o zamanki demokrasiye kesin bir müdahale sayıldı. DP'de temsil edilen her sınıf veya tabaka, 14 yıldır uygulandığı biçimiyse «demokrasi»nin kendileri için en elverişli bir «rejim» olduğunu biliyorlardı. Güçlü bir anti-komünizmin kol gezdiği 1950-60 yıllarında korkulur bir toplumsal muhalefetin mevcut olmayışı, onları «demokrasi»yl azimle savunmaya itecek en önemli gerekçeydi. Bunun için hepsi de 1960 müdahalesine kesin tepki duydular.

Ama 1950-1960'ın ekonomik sonuçlarını unutmuş değillerdi. Darbeye karşı olmakta birleşen bu kesimler, ekonomik deneylerinin sonucunda birbirleriyle artık eskisi gibi birarada olamayacaklarını yarı - bilinçle kavramışlardı. YTP'yl doğuran, CKMP'yl güçlendiren olgunun temeli buradadır.

1961'le görünür, ama fazla da kesin olmayan bir biçimde ayrışan ittifakın unsurları, 4 yılın deneyleri boyunca bu parçalı yapı içinde kalmanın yararsızlığını gördüler. Ordunun darbe

gırlışimleri ve tehditleri, CHP'nin nazım rolü oynaması, güncel ekonomik sorunlarını olduğu kadar siyasal varlıklarını da güvensizliğe itiyordu. O dönemde egemen olan CHP'nin «planlı» ekonomisi ve ittifakı parçalamaya yönelik «toprak reformu»nun tehdidi, ittifakın 1965 başında koalisyon yaparak hükümeti kurmasına temel etmendi.

1965 seçiminde CHP'nin ve onun yaşama- larında yarar umduğu küçük - orta partilerin varlık kaygılarını yansıtan Milli bakiyeli seçim kanununa rağmen, AP parlamentoda çoğunlu- ğu sağladı. Demokrat Partide kurulan ittifak bir kere daha ve bu sefer AP'de kuruldu. Orta par- tiler eridiler.

Demokrat Partide 14 yıl süren birlik, AP'de ancak 4 yıl sürebildi. 1960'lar Türkiye'sinde ta- rih ancak böyle tekerrür edebilirdi. 1969 sonun- da DP'nin hayli öfkeli ve reaksiyoner kopuşu, o yıla kadar parlamentoda, *genel oy*'da temel si- yasî gücünü bulmuş olan ittifakın, bu etkili si- âhını kullanamaz hale gelişi demektir. Aynı dö- nemde MNP'de temsil edilen bir kopuş da —he- nüz parlamenter sonuçları açıkça gözükme- se bile— ittifakın çöküşünü haber veren bir diğer kanıttı.

1960-70 arasının siyasal olaylarının bu çok renkliliğinin altında, ülkede gelişen kapitalizmin, geleneksel yapıları, dengeleri, siyasal oluşu- mları değişime zorlayan gerekleri yatıyordu. Ka- pitalizm gelişiyor, sanayi toplam üretimin gide- rek en önemli bir ögesi haline geliyor ve bu önlenemez gidiş içinde ona ister istemez tabî olan sınıfları daha kesin tercihlere, tavır alma- ları itiyordu. 1960 öncesindeki gibi çıkarların bir ölçüde birbirini destekleyen, birbirine ek- lemlî görünüşü artık yoktu. Şimdi, gelişen te- kelci sermaye, geçmişte erişemediği alanlara ya- yılıyor ve dün bu alanların geleneksel ekono- mik güçleriyle kurduğu zorunlu uyumu bozarak, onlardan daha fazla şeyler istiyordu. Kapitaliz- min bu olağan sonucu, tekel dışı kesimler için gerçek, hayatî bir tehditti.

Geleneksel sınıflar, gelişen kapitalist ilişki- lere herhangi bir yerden bağ kurmak yerine, giderek bu kapitalistleşme sürecine tümüyle ta- cî olmaya doğru sürükleniyorlardı. Bunların, re- aksiyoner (tepkici) ideolojilerle de biçimlenen talepleri, hızla siyasî alana yansiyordu. Dün Menderes'in «anti-laik» kesimlerle kurabildiği diyalog, Demirel'in tüm çabalarına rağmen işle- yemez noktalara varmıştı.

Bunun içindir ki, 1969 sonrasında doğan DP ve MNP (MSP) muhalefetleri YTP ve CKMP' den çok daha kesin ve öfkeli bir karşı çıkışı temsil ediyorlardı. AP ile bunlar arasında ayrım hayli derindir.

1970'e kadar AP'de başı çeken tekelci ser-

maye ve büyük ticarî çıkarlar, egemenliklerini sağlama almak için, yani dizginsiz gelişmelerine hiç engel getirmeyen bir siyasî gücü oluştura- bilmek için, MNP (MSP) ve DP'de temsil edilen geleneksel mülk sahiplerinin ve orta sermaye- lerinin oy depolarıyla olan yakın bağlarını kul- lanagelmışlerdi. Bunlar (tekelci sermaye ve bü- yük ticarî çıkar kesimleri) kendi soy iktidarlara- na özünde olmasa bile biçimde karşı çıkan ta- rihî bürokrasinin iktidar talebine, her zaman «genel oy»'a karşı çıkmışlardı. Bunun için tari- hî bürokrasinin bir kesiminin —uygulama imkâ- nı ne olursa olsun— «radikal» programı, ülkede giderek güçlenen sosyalist siyasî hareketle gö- rünüştaki paralelliğini sürdürürken meydana gelen bu derin kopuş, hayli tedirginlik yarattı.

Bu siyasî oluşum içinde, cy depolarını de- netim altına alma imkânının haldeki zorluğu, egemen bloku yeni bir siyasî güç stratejisine yöneltten temel etmendir. Tarihi bürokrasi için- de 1960'lardan beri su yüzüne çıkan ve büyük ölçüde kapitalizmin gelişmesinin doğurduğu ay- rı anlayışlar, işte bu ortam içinde yeni bir an- lam kazanıyordu. Genel oyla yapılan, bu kez daha dolaysız araçlarla yapılabilir gibidir. Bu yöneliş hızlandıran, yani hem egemen ekono- mik bloku, hem de tarihi bürokrasi içindeki bir eğilimi birbirine yaklaştıran, 1970'in özgün olay- ları oldu. (15 - 16 Haziran gibi).

DP ve MNP'nin 12 Mart'a açık karşı çıkış- ları, bu temele, bu yönelişe duyulan tepkiye da- yanır. DP'nin parlamentodaki kesin ve tutarlı muhalefeti bize bunu gösteriyor. MNP ise ka- patılmış; temsil ettiği ideolojinin taraftarlarına fazla sert olmayan, caydırıcı bir baskı uygulan- mıştı.

Bu partilerin, «Demokrasiye müdahale» sö- züyle anlatmak istedikleri özünde şuydu: DP ve MNP (MSP)'de temsil edilen kesimler, o tarihe kadar siyasî plandaki talepleri için yalnızca «ge- nel oy» hakkından doğan imkânı kullanmışlardı. Bu «genel oy» onların tek siyasal güç kaynak- larıydı. «Genel oy» işlemez hale getirildiğinde bundan ilk planda zararlı çıkacak olanlar ken- dileriydi. Çünkü tekelci sermayenin geçen süre- ler içinde «devlet»le hayli yakın, kalıcı bağlar oluşturduğunu görüyorlardı. Bu kalıcı bağların 1946'dan beri ortaklaşa savundukları «genel oy»un yerine geçirilir gibi olduğunu görüyorlar, daha bir tedirgin ve sert oluyorlardı.

AP siyasî kadrolarının 12 Mart'a karşı çı- kışları daha «siyasî» idi. AP, o güne dek tem- sil ettiği kesimlerin bu yeni eğilimlerini yanlış buluyordu. Çünkü 12 Mart'ın ilk ilân edilen prog- ramında, tekel dışı kesimlerle diğer sermaye ve mülk sahibi kesimler arasında keskin bir çizgi çekildiğini görüyorlardı. Bu politika belki kısa vadede elverişli sonuçlar verebilirdi, ama uzun

Vadede karşıya alınan kesimlerin tamamen «radikal» tercihlere itilmesini getirecekti. Ayrıca tekelin bu kesimlerle bağlarını koparmalarını gerektiren ekonomik sınıra ulaşılmamıştı. Bu sınır zorla gerçekleştirilmeye çalışılmamalıydı. Bunun içindir ki Demirel ve AP, henüz «demokrasi» içinde oynanacak kozların bitmediğinin bilincindeydi. Kapitalizmin uzak görüşlü bir politikacısı olarak, ikna edebildiği kesimlere dayanarak ve bu perspektif altında 12 Mart'a muhalefet etti.

Kuşkusuz 12 Mart'ın «anti-komünist» uygulamaları bu muhalefetlerin de «muvafık» bulduğu şeylerdi. Bu bakımdan yalnızca dozaaj konusunda ufak, duyulmaz tartışmalar oldu.

«Tarihî bürokrasi»nin baş eğdirildiği 1973 Mart'ının Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Demirel ve AP'nin kararlılığı, ancak bu çözümlemenin ışığında anlamını bulur.

Bu olayla, tekelci sermaye içinde etkin hale gelmiş müdahaleci yönetim eğilimi de geçici bir yenilgiye uğramıştı.

Demirel ve AP, 1973 Mart'ında, sermaye blokunun Türkiye'de parlamenter yönetim imkânlarının hâlâ varolduğu bir döneme ait iktidar anlayışını, söke söke kabul ettirdiğinde bu açıdan bir zafer kazanmıştı.

Ama 1973 seçimleri, bu zaferin yalnızca iktidarın biçimsel kuralları düzeyinde kaldığını gösterdi. Demirel ve AP kırıktı. AP ve Demirel'in «genel oy»a iktidarı belirlemede ilk rolü yeniden kazandırmaktaki üstün başarısına rağmen, bu siyasi barışma gerekçesine rağmen, orta partileri doğuran temel ekonomik çıkarlar, ayrılığın bu noktasını hiç de unutmuş değillerdi. Bu bakımdan 1973 seçimlerinin kapitalizmin kendi iktidar biçimi sorunu açısından asıl önemi, 1961 ve 1970'de iki kez dağılan ittifakın, bu kez daha da köklü görünen dağılışı idi. Gerçekten de CHP'nin oy oranındaki artışın ötesinde DP ve MSP'nin topluca AP'den kopardığı %24'e yaklaşan oy potansiyeli, 1973 sonrasının iktidar hareketlerinde belirleyici rol oynadı ve biraz sonra göreceğimiz gibi 1973 sonrasında bütün mücadele bu %24 üzerinde cereyan etti.

Anılan bu %24 oyun sahipleri birdenbire kazandıkları bu siyasal öneme hazır olmadıklarını, bir yıl içinde gösterdiler. MSP ve DP'de gözlemlediğimiz zigzaglar, kararsızlıklar, yersiz böbürlenmeler bunun en iyi göstergeleridir.

1973 EKİM DURUMU

1973 Ekim'inde ortaya çıkan siyasî mevzilenmenin niteliği, yazımızın başında bu dönemle görünüş olarak benzerlik kurduğumuz 1961 Ekim'inden çok farklıdır.

1961, gelişen kapitalizmin kendi siyasal üstyapısını kurma noktasında, feodal kökenli tarihî bürokrasinin geleneksel «siyaset» anlayışıyla mücadele ettiği bir anı anlatır. Yani bir «siyasî» geçişle belirlenen ve sınıf ittifakları içindeki ekonomik çatışmaları görece ikincil bir değer almaya zorlayan özgün bir tarihî dönemdir.

Oysa 1973, yukarıda anılan siyasal geçişin tamamlandığı ve «siyaset»in, artık tamamen kapitalist toplumun siyasî düzeyi, kuralları içinde yapıldığı bir dönemin başlangıcıdır. Elbette bu yeni dönemde, bu kapitalist ilişkilerin gerçekten egemen olduğudur, açıklıkla saptanabildiği dönemde, kapitalizm öncesi üretim ilişkileri de bir ölçüde bulunacaktı. Her üretim biçimi, her yeni toplum biçimi, geçmişi bir ölçüde barındırır; ama bu kalıntıları kendi isteklerine uymaya zorlayarak.

1973 bir başlangıçtı. Ve başlangıç anının kapitalist toplumda adeta kural olduğu üzere, sistemin egemen sınıfı tam bilinçle siyasal arena da yerini almıştır. Ona eş bilinç düzeyinde ve tam karşısında yer alması gereken işçi sınıfı muhalefetine oluşması için henüz zaman vardır. Bu bakımdan her yerde kapitalizmin «akıllı» bekçileri olarak nitelenen sosyal demokrat akımda (CHP'de) bir araya gelen toplumsal muhalefet, bu haliyle ilk siyasal deneyimi edinmek noktasındadır. Gerçekten de «sosyal demokrat» CHP'de «umut»larını toparlayan yığınların talepleri, CHP'nin ince planlarını hiç kaale almayan sloganlarda ifade ediliyordu. CHP üyeleri dışında hiçbir toplulukta «halk sektörü», «köy-kent» vs. gibi formüllerin benimsendiğini gösteren örnekler görülmedi. CHP bir «umud»un partisi idi. Ve yığınlar bu umudun somut talepler, somut programlar içinde ifade edilmesi işini CHP'ye bırakmış gibidirler. Bu yaygın tavır, henüz siyasal bilincin ilk evresini yaşayan emekçi yığınlar için olağandır. Ama kuşkusuz kadroları için aynı şeyi söylemek kesinlikle mümkün değildir.

Böylece 1973'de toplumsal muhalefeti temsil eden CHP karşısında kapitalizmin soy partisi olarak AP (CGP'yi de dahil ediyoruz. Ancak bu son partinin aynı zaman bir eğilim de olduğunu göreceğiz) vardır. MHP, sınıflı toplum biçimlerinin tam teşekküllü uru olarak, burjuva anlamıyla bile siyasetin ögesi olamayacak bir topluluk olduğu için; kapitalizmin olağan kuralları varsayılarak yapılan bu analizde «parti» olarak yer almayacaktır. Ara partiler olarak sınıfsal niteliklerini daha önce belirttiğimiz MSP ve DP, bikiikte sahip oldukları %24'lük güçle yer alıyorlardı. 1973 Ekim'inde Türkiye'de ilk kez (ve dolayısıyla ilk evresini diyebileceğimiz), kapitalizmin kuralları içinde bir siyasal oyun oynanmaya başlandı.

1973 Ekim'inden 1974 Şubat'ına kadar geçen 6 aylık «hükûmetsiz» dönem, Türkiye için ve olan biteni hâlâ eski alışkanlıkları ve deneyleri içinde değerlendiren bir anlayış için alışılmadık bir şeydi.

Sonraları olayların akışı içinde her şey sürecin nesnel gereklerine uyarlı biçimlerini buldu. Kuşkusuz anılan şartlanmalar içinde yapılan bir dizi denemeden sonra...

Bu şartlanmışlığın acısını ilk ve etkili şekilde çekme cezasını, %24 oyun sahibi olan orta partiler ve özellikle bunların en şaşkınlı DP çekti. Çünkü bu partiler, geleneksel mülk sahiplerine ve orta sermaye çevrelerine dayanan, onlara özgü siyasi taleplerin varlığında güç bulan kuruluşlardı. Ve bu temellerinden ötürü kapitalizmin kendi gelişmesinde belirleyici olan, egemen olan büyük sermayenin haliyle gerisindedirler. Ama bu durumlarının bir ölçüde bilincinde olmayarak hâlâ sermayenin «kitle partisi» olmayı umarlar. Oysa büyük sermayenin «kitle partisi» modelinin özü, mülk ve sermaye sahiplerinin geniş kesimlerini, büyük sermayenin siyasal - ekonomik istekleri yönünde kanallı etmek demektir. Yoksa orta sermayenin kendine uygun taleplerini —bu kesimlerin sırf oy potansiyellerini öne sürerek— büyük sermayeye de kabul ettirmek değildir. MSP ve DP'nin temel yanlışlığı burada idi. Özellikle «devlet»i ele geçirdiği bu aşamada büyük sermayenin oya aşık olmadığını, aksine eğer bu oy kendisine karşı tehdit veya pazarlık aracı olarak çevrildiğinde, çok daha «etkili» güçlere dönmekte tereddüt etmediğini ya bilmiyorlar ya da bilmek istemiyorlardı. Oysa 12 Mart'ın bu gerçeği onlara öğretmiş olması gerekirdi.

DP ve MSP, yalnızca kendi sınıf tabanlarını kapsayan ve iddiasını bununla sınırlayan bir siyasal çizgi izlemelerinin zorunlu ve tek mümkün yol olduğunu anlayamayacakları bir ideolojik şartlanma içindeydiler. Bunun nedeni Türkiye'de ilk kez sınıflara, tabakalara bölünmüş bir biçimlenişten ve bunun en oynak ve deneysiz bölgesinde yer almış oluşlarından ileri gelmekteydi. Gerçekten de ilk kez sınıflar, bir ittifakı temsil eden tek bir partide değil de, ayrı ayrı partiler içindeydiler. Üstelik doğuş koşullarının tepkici niteliği, onları ayrıldıkları yapının (ana partinin) genel-tarihi koşulları ve anlayışından, temelde, ayırmamıştı.

İşte böylece kendi sınıf tabanlarının ötesinde siyasal iddialar taşıyan bu iki parti, AP'nin gerçekçi temellere dayalı politikasının ister istemez hem hedefi, hem aracı oldular.

1974 ŞUBAT — 1974 KASIM DÖNEMİ

CHP yönetici kadrolarında ve geleneksel taraftarlarında 1965'den bu yana egemen olan anlayış

ile 1973'te bu partiye yönelmiş olan emekçi yığınlar arasındaki ayrılığa dikkati çekmiştik CHP yöneticileri yığınların henüz açıklıkla formüle edilmemiş taleplerini kendi programlarına kanallı edebilmek umudunu taşıyorlardı. Yani CHP yöneticileri de CHP'ye umut bağlayanları «akgünler programı»na çekmeyi umut ediyorlardı.

CHP'nin hükümet sırasında uyguladığı stratejiye bakıldığında bunun hayli hesaplı bir yönü yansıttığı görülecektir. «Siyasî af»la, yığınlarda belli belirsiz duyulan sosyalizme kayış ve sayet altına alınacak ve bu, partiye kendi asıl programını uygulamak için gerekli zamanı kazandıracaktı. Bu arada özellikle kır kesimine yönelik ekonomik uygulamalarla, vaktiyle DP'ye yönelmiş küçük-orta köylülüğün şahsında «demokrasi»nin oy depoları ele geçirilmiş olacaktı.

MHP'liler, CHP programında yer alan «halk sektörü»nün kendi «millet sektörü», «köy-kent»lerin ise kendi «tarım-kent»leri tezlerinden adapte edildiğini sık sık öne sürerler. Belirtelim ki burada CHP ile MHP arasında aynılık olduğu iddiasında kesinlikle bulunmuyoruz. Amacımız kapitalizmin gelişmesi ile tedirginleşen —sistemin ki ana sınıfı dışındaki— sınıflara dayalı siyasal stratejiyi benimseyen akımların, şu veya bu anlayışla olsun, anılan sınıf ve tabakalara ilk ağızda «huzur» veya «umut» vermeyi ön plana almaları olgusudur. CHP bunu yaparken «demokratik sol» veya «utopik sol»un sınırları, anlayışları içinde kalır, bunlara özgü yöntemleri önerir. MHP tipi bir parti ise aynı kesimlerin «denetim» ve «otorite» taleplerine uyarlı yöntemleri benimser. Böylece uygulamada kesim şeklinde birbirinden ayrı davranışlarla karakterize edilirler. Ama her iki akım da nesnel gereklerle sıkı sıkıya bağlı oldukları kapitalizmin egemen tekelleri sermayesine, bu kesimlerin «nötralize» edilme imkânını sunar ve tekellerle bağlarını; biri «barış»ın tülleleriyle, öbürü «savaş»ın dumanıyla örter.

Belirtmeye çalıştığımız şey, CHP yönetici kadroları ile partiye yönelmiş yığınlar arasındaki farktır. Özellikle sanayi kentlerinde CHP'ye kitlesel bir kayış gösteren işçi sınıfı ile CHP programının uyuşur yanı yoktur. Ama işçilerin haldeki bilinç düzeyini dondurma hayali ve hesabı içindeki CHP, «halk sektörü» için işçilerden para keserek, onları patron keseleriyle barış içinde yaşayacaklarına ikna etmeye de çalışır. Bu gayretine CHP'nin solunda farzedilen çevrelerden de hayli yardımcı buldu.

1973'deki CHP'nin bu ikiliği üzerinde bu kadar yeter sanırız. CHP yöneticileri 1973'ün hükümet kurma çalışmalarına girerken bu yazdıklarımızın ne derece farkındaydılar bilmiyoruz ama uygulamalarının «kendi anlayışlarıyla» —yığınlarıinkiyle değil— uyarlı olduğu açıktır.

Kırlarda CHP'nin geleneksel «din düşmanı»

imağını kırarak bir MSP ile ortaklık, yukarıda an-
dığımız «halka dönük» temel anlayış için bulun-
maz fırsattı. Nitekim orta partilerin % 24 oyu
üzerine dönen manevralar içindeki CHP'nin, «la-
ik»liğine rağmen MSP'ye eğilim göstermesi bu-
radan güç kazanır. Bu partinin «af» konusunda-
ki sözleri aynı zamanda, CHP'nin gözüne kes-
tirmekten öte, gözünü köreltmeye çalıştığı sos-
yalist muhalefeti dizginleme imkânını da ver-
iyordu. CHP'nin hâlâ varolan bürokrat, «laik»,
«Atatürkçü» ekiplerinin burukluğuna aldırma-
sızın MSP üzerinde ısrar edilmesinde, bu «sayı-
lı yararlar» da vardı.

CHP'nin bu «içe dönük» hesapları yanında
parlamentar demokrasiye kuraları içinde bir de
«dışa dönük» hesabı vardı. Bu hesaba dayalı pla-
nın ana çizgileri şöyleydi:

«Tarihi miras»a şimdilik boş verilir MSP
ile koalisyon kurulmalıydı. Çünkü böylece, ge-
şirilemeye sınırı belli olan MSP'nin bu sınıra ka-
dar büyümesinde CHP açısından hayli yararlı
sonuçlar çıkabilir. Bu olursa, yani MSP biraz
güçlenirse, bu AP'nin biraz daha erimesi demek-
ti. MSP'nin de amacı budur. Öyleyse muhalefet-
te olmakla bir ölçüde yıpranmayacak olan DP'nin
% 12'lik varlığı sabit kalır, kanamanın asıl
«aynağı» AP'nin oy oranı % 30'dan çok daha aş-
ğılara inerdi. Bu arada MSP biraz yükselse bile
parçalanmalara tahammülü olmayan egemen
çevrelere biraz daha yanaşan CHP, bu işte asıl
parçayı kendine çekerekdi. Yukarıda da belirttiğimiz
gibi 12 Mart olayları içinde sarsılmış ve parça-
lanmış olan sosyalist hareketin, «siyasî af» ve
benzer tedbirlerle soldan muhalefetini önlemek
de planın bir önemli yanındı.

«Siyasî af» oylamaları sırasında MSP, eldeki
tüm araçlarla kendisine yöneltilmiş baskıya daya-
namadı. Böylece MSP, CHP'nin kendisine yar-
dımcı olacağı bir imkânı kullanacak iç yapıya sa-
hip olamadığını gösterdi.

CHP'nin —en dinamik ve güçlü kesimi işçi-
lerden olan— yığın desteğinin bu yapısını de-
ğiştirmek veya dengelemek suretiyle kendi pro-
gramını uygulama serbestisine kavuşma imkânını
verecek bu ilk girişim, sekteye uğramıştır. Bu-
nun moral bozukluğu içinde, ne yapacağı konu-
sunda kararsızlıklar geçirirken Kıbrıs olayları
patlak verdi.

Kıbrıs, düşme eğilimi gösteren CHP'yi yeni-
den yükselten beklenmedik bir siyasî fırsat ol-
du. «Kahramanlık», «zafer», «gerçek milliyetçilik»
v.b. gibi, gerek CHP peşindeki yığınlar ve gerek-
se CHP'nin asıl ulaşmak istediği kırsal topluluk-
lar için geçerli ideolojik tezler, son derece kes-
tirme sonuçlar verebilecek ilginç bir durum ya-
rattı. Programını «halka» anlatarak, onun ekono-
mik çıkarlarına seslenerek toplamayı düşündüğü
kitleler destek, umulmadık biçimde CHP'ye

yarayan siyasî - ideolojik yollardan sağlanmış ol-
maktadır.

CHP'nin koalisyonu hemen bozmak ve
anında yapılacak erken seçimle bu siyasal-ideo-
lojik konseptlerden yararlanma atağı, bu oluşuma
dayanır. Önündeki parlamenter engelleri kamu-
oyu zorlamasıyla aşmağa bel bağlamış bu atak,
oyunun farkında olan partiler tarafından elbette
engellenecekti. CHP'nin bir adım geri atarak DP
ile erken seçimli bir koalisyon girişimi de sonuç
vermez. Çünkü DP ye tanınan imkân ve zaman
vaktiyle MSP'ye tanınanların çok gerisindedir ve
her şey CHP lehinde işlemekte olan, anın politik-
ideolojik örtüsü altındadır.

CHP'nin, 1937'de ardında toplanmış işçi sınıfı
damgılı yığın aesteğine tabi olmama enaîsesi-
ye, önüne çıkan siyasî imkânlarla olanca gücü-
yle aşınmasının, kendi öz niteliğiyle uyuşan ya-
nını vurgulamıştı. Yargımız, CHP'nin kendi kad-
rolarına «demokratik sosyalizm» olarak yansıyan
işçi aesteği etkisine karşı, merkez eğilimin tepki-
lerinde de doğrulanır. 1974 CHP Kurultayında
partinin karar organlarının tümünde «demokra-
tik sosyalistler» geriye itilir, uzaklaştırılır. Genç-
lik örgütlerinde de aynı şey özenle ve kararlılık-
la gerçekleştirilir.

Ecevit'in karizmatik bir özellik kazanan pres-
sine güvenerek arada bir «yerlerinin parti di-
şında» olacağını soylediği bu iç yansımalar, as-
lını temsil edemeyecekleri harekette yerlerinin
çok sınırlı olacağını birer, partide sessiz bir
kump olarak kavrılar.

CHP'nin bu ikili yapısına bu denli dikkati
çekmemizin nedenine ilerde eğileceğiz. Bu ara-
da belirtelim ki bizim «ikilik» olarak kaydettiği-
miz şey, sosyal demokrat ideolojinin etiketliği
değildir. Bu tamamen sosyal demokrat kaarolar
için sözkonusudur. Oysa bizim belirttiğimiz şey
bu sosyal demokratlarla, onların partileri altın-
da tarını —ve geçici— olarak toplanmış yığın-
ların —görünür taleplerine bile gözielenebi-
len— yapısal ikiliktir.

TEKELCİ SERMAYE CEPHESİNDE GELİŞMELER

Birikim'in Ekim sayısında yayımlanan ve
12 Mart'ın siyasal sonuçlarını öne alan yazıda,
1973 Mart'ında sona eren bir siyasî mücadeleyi
ve bunun sonuçlarını etrafıca açıklamıştık. Or-
da vardığımız sonuçlara göre:

a) Özellikle 1946'dan 1971'e kadar, önce
DP ve sonra AP'de kurulan mülk ve sermaye sa-
hibi sınıflar ittifakı, o dönemde de iktidar iddia-
sını öne süren «tarihi bürokrasi»ye karşı kurul-
muştu.

b) Aynı İttifakın iki kez belirgin biçimde bozulduğu, kapitalizmin gelişmesinin mülk ve sermaye sahibi sınıfların farklı kesimlerine, farklı biçimlerde yansıyan etkileri ile olmuştur.

c) İttifakın her yeniden kuruluşunda zorlayıcı neden siyasi iktidarın ele geçirilmesi gereği, yani tarihi bürokrasiye karşı verilen iktidar mücadelesinin nesnel gerekleridir.

Görüleceği üzere burada kapitalizmin gelişmesi ana etken olduğu halde işçi sınıfının etkisinden söz edilmemektedir. Bu bazılarında ters gelebilir. Ama kapitalizm-feodalizm mücadelesinin tarihi seyrine bakanlar bu sonucu olagan karşılayacaklardır. Çünkü kiasık biçimde burjuvazi ve işçi sınıfı, feodalizmin egemen sınıfına karşı mücadelede müttefiklerdir. Temelde tıpkı bu olgu. Ayrıca Türkiye işçi sınıfı da CHP'ye karşı AP saflarında «oy» uyla birlikte yer almıştır. Özellikle 1965'e kadar görünen budur.

Bir diğer olgu da şudur: Tarihi bürokrasinin karşıındaki ittifakın temel siyasi silâhi «genel oy»dur (daha önce belirtmiştik). Ve yine belirtmiştik ki, 1973 Mart'ında kazandığı zaferle birlikte bu temel «silâh», yerini daha etkili bir «silâh»a (devlet'e —örgütlü zor gücüne) bırakmış, yani ikincilleşmişti. En azından teknelci sermaye için «silâh» seçim imkânları çoğalmıştı. Bu açıklamalar ışığında teknelci sermaye içinde iki eğilim baş gösterir.

Yine 12 Mart'la ilgili yazıda, CGP'nin, «müdahaleci» eğilime sahip teknelci sermayenin partisi özelliğiyle, AP'den ayrı bir parti olarak mesaleli durumuna işaret etmiştik.

Demek oluyor ki, 1973 Mart'ında teknelci sermaye, iki ayrı partiye, iki ayrı eğilime sahiptir. Burada AP, teknelci sermayenin genel oya dayalı iktidar mücadelesindeki tarihi deneylerinin takipçisi parti olarak, «demokratik», «parlamentar» eğilimi temsil etmektedir.

Uzun ve sabırlı bir mücadeleyle zaferi kazanmış olan AP kadrosunda temsil edilen «demokrat» eğilim, en büyük teknelci sermaye partisi olma ünvanını CGP karşısında daha da net göstermesine rağmen seçimlerde (1973) yenilgiye uğrar.

Ortada belirsiz gibi görünen bir siyasal parçalanma varken bile farkına varılan şey, teknelci sermayenin karşısında bu kez CHP değil, CHP'de toplanmış işçi muhalefetine şimdilik yarı biçimli hareketidir.

O güne dek teknelci sermayenin ittifaklar aracılığıyla elde tuttuğu «genel oy», ittifakın parçalanmış olduğu bu tarihi anda doğan ilginç oranlar nedeniyle, CHP'nin ardındaki yığınlar eline geçmiş gibidir.

1973 seçimleri öncesinde hiç hesaplanmamış olan bu ilginç değişim, teknelci sermaye partilerini birbirine yaklaştıran başlıca temel olgudur.

Tekrar belirtelim ki, teknelci sermayeyi ürküten CHP ve onun yönetici kadrolarının ekonomik - politik programları değildir. Eğer CHP daha önce andığımız *programıyla uyarlı* kesimden toplanmış olsaydı, bunda telaşa değil, tebesüme yol açan bir şey bulurdu teknelci sermaye. Ama durumun kesinlikle böyle olmadığını farkdadırlar, tıpkı CHP yöneticileri gibi.

Ve tıpkı, CHP'nin özellikle hükümet için ve hükümet içinde başvurduğu yöntemlerle bu yapıdan kurtulmak, onu kanallı etmek, çevrelemek istemesi gibi, AP-CGP bloku da farklı açıdan bunu yapmaya çalıştı. Ve doğaldır ki, AP-CGP, soy CHP ile onun şimdilik ardındaki köklü toplumsal muhalefeti tümüyle ayırmaya önem verdiler. CHP'nin bu blokla sert çatışması, daha henüz kendi programıyla uyarlı sınıfsal temelleri oluşturamamış bir partinin, varolan kontrol imkânlarının henüz yitirilmediği bir dönemde, yapılan dış baskılara karşı doğal direnişini anlatır. CHP bu varolanı (yığını) «idare etmek» zorundadır.

MİLLİYETÇİ CEPHE KAMPANYASI

1974 Kasım'ında CHP'nin genel hatlarıyla kendine uyarlı sınıf tabanını elde etmeye yönelmiş politik atağı, duraklarken, bu defa insiyatifi haliyle eline alan, almak durumunda olan parti AP oldu.

Bütün imkânlarını kullanarak MSP'yi CHP yanından, onun politik hesaplarından uzaklaştırmış olan AP, bununla geniş bir soluk alma imkânını bulmuştu. Öyle ki, Demirel 1974 Haziran'ında AP teşkilâtına erken seçim için hazırlanmaları emrini vermişti. Ama Kıbrıs Olayı, bir anda tüm politik manzarayı alt üst etmiş ve CHP umulmadık bir faktör eşliğinde «kendi politikasını daha güvenle uygulayabileceği bir imkânı kavuşmuştu.

1974 Kasım'ında oluşturulmaya açılan AP politikası, bunu gözönüne alıyordu. Önce Ecevit ve CHP'nin «kahraman»lığın bulutlarından indirilmesi gerekiyordu. CHP ve Ecevit, politika'nın çıplak ışıkları altında çekilmeli ve orada süslerinden arındırılmalıydı.

AP açısından burada şu ilginç ikilemi belirtmeden geçemeyeceğiz. Eğer CHP ve Ecevit'in haldeki prestiji yıpratılmazsa teknelci sermayenin de onu «ehven-i şer» kabul etmesi beklenirdi. Bu da seçim mağlûbu AP'nin süratle yıkımı olurdu. Aksine CHP yıpratılır, sindirilirse bu kez de CHP'nin ardındaki toplumsal muhalefet kendi daha radikal siyasetine itilirdi. Yani

İlki AP açısından, ikincisi «rejim» açısından tehlikeli olan bu iki ihtimalli çıkmazda, manevra gerçekten çok zordu, dikkatle hazırlanmalıydı.

AP'de temsil edilen tekeli sermayeye şu anda gereken zamandı ve Sadi İrmak bu zamanı akıtmak için görevlendirildi.

1974 Kasım'ında başlayıp 1975 Ekim'inde ilk sonucunu veren «Cephe» girişimi, AP ve Demirel'in şahsında temsil edilen tekeli sermayenin kendi «demokratik» eğilimince sahnelendi. Bu cephe içinde yer alan çeşitli partiler, bu temel eğilimin siyasal oyununda üzerlerine düşen görevi yaptılar.

Cephenin oluşturulması, hazırlanması ve iktidar dönemlerinde yaygınlaşan baskı, terör uygulamaları, AP'nin faşizme kayışı olarak değerlendirildi. Başından belirtelim ki, bu yargı gerçeği, o anın gerçeğini ifade etmemektedir. Kendi yargımızı daha sonra etraflı olarak açıklayacağız. Şimdi bizi bu tesbite götüren olgulara bakalım.

Cephe uygulamaları sırasında Demirel sık sık «AP, DP'nin devamı değil, ta kendisidir.» anlamında sözler söyledi. Propaganda değeri ne olursa olsun, bu sözle anlatılmak istenen şey doğrudur. Şu anlamda: DP'nin temel siyaseti ittifağa, mülk ve sermaye sahibi sınıfların ittifakına, yani, *genel oy*'a dayanır. Demirel'in de başında olduğu AP'nin 10 yıllık mücadelesi de bunun devamıdır. Yani «demokrasi» ve «genel oy» üzerine kurulu bir siyasettir bu.

Temel taktikleri bu anlayışa göre saptanan siyaset, tekeli sermayenin artık kullanma imkânına tümüyle sahip olduğu baskı mekanizmalarını, bu taktiklere «yardımcı» tedbirleri de kullanacaktır. Bahsettiğimiz dönemde buna hayli önem kazandıran bir durum haliyle vardır. Yani CHP ile onun ardındaki yığınlar arasındaki şimdilik «sessiz» çelişki. İşte bu çelişkinin iki yanlı belirmesi için, zor gerekecektir. Yoksa «demokrasi»nin sona erdirilmesi için, faşizmi yerleştirmek için, değil.

Bunu biraz daha açalım. Yukarda tekeli sermayenin CHP'den değil onun ardındaki yığınların bu yarı bilinçli katılışından derin tedirginlik duyduğunu söylemiştik. Tekeli sermayenin CHP'ye «demokrasi» için bir sübap rolü vererek, «vazgeçilmez bir değer» attettiği zaten bilinir. Eğer CHP, programıyla uyarlı, program sınırları içinde «düzenli» bir sınıfsal gücü temsil ediyor olsa idi, telaşa gerek yoktu. Tekeli sermaye sosyal demokratların nice *Noske*'ler* barındırdığını bilmez değildi. Ama 1973'de CHP'de toplananların si-

yasal isteklerindeki nitelik Ecevit'i *Noske* ol-tansiyeli taşıyordu. maktan çok Allende olmaya itebilecek, bir po-

Tekeli sermayenin *önleyici* baskısı bunun için gerekliydi. Yani CHP'yi geriletip kendi programına itmek, yığınları geriye itip pasifize etmek ve eğer direnirlerse şu örgütsüz ve görece güçsüz anlarında uygun gerekçeyi de bulmuş olarak iyice sindirmek için.

Ama yukarda belirttiğimiz gibi girişimin AP açısından asıl yönü, «genel oy»un yeniden toparlanması idi. Öne sürülen «sağın oyu % 67'dir» tezi bu anlayışı yansıtıyordu. Bunun için Cephe hazırlıkları sırasında direnen DP üzerine bütün imkânlar seferber edildi. İdeolojik-politik kampanya, DP'nin manevi silâhlarının da elinden alınmasıyla tepe noktasına ulaştı. «1946 ruhu»nun, gerçekten «ruh» haline gelmesine pek bir şey kalmamış olan kalıntıların da bu hayati işe koşuldıklarını gördük. DP, direnen saf, şaşkın «demokratik»lerin bezgin, umutsuz bakışları altında bölündü.

AP açısından işin ilk etabı böylece başarılıydı. Hem DP'nin havada kalan oylarını, hem de yandaş partilerin oylarını yeniden kazanmak için ilginç, soğukkanlı bir taktiğe geçildi. «Devlet» elindeki ekonomik imkânları sonuna kadar kullanılarak, görünüşte tüm cephe için, ama aslında biri yıpranmış, öteki yedeğe alınmış iki partiden çok AP'nin çıkarına işleyen tedbirler geliştirildi. Cephenin öbür üyesi (MHP) Devlet'in imkânlarını kendisi için kullanmaya meraklı olduğu için, kimselere pek bakmıyordu. MHP militanları, «devlet memuru» yapılarak, beslenme yükleri «sivil» bordrolardan «resmî» bordrolara aktarıldı o kadar.

Cephe hükümetinin uyguladığı baskılar AP ve Demirel politikası içinde son derece hesaplı biçimde yerleştirilmişti. *Birikim*'in 6. sayısının başyazısında bu politika yeterince açık sergilenmişti:

Sakarya seçimlerine kadar en az konuşan ve ne yapacağı en çok merak edilen kişi Demirel'di. MSP'nin güçlendiği, hattâ AP'ye meydan okuduğu üzerine tezler hayli yaygınlaştığında bile AP'de ve Demirel'de adeta umursamaz bir hava vardı.

Sakarya'da AP'nin kazanması ile AP ve Demirel'in atağı başladı. Demirel orada sadece «makûs talih»ini yenmekle kalmayıp MSP'yi de hizaya getirmişti. O güne kadar yardımcılarının sözlerindeki kuru ifadelerle sönük bir görünüm kazanmış gibi olan AP, Demirel'in 3,5 aylık sükkûnun sona erişiyile canlandı birden. Bu gelişimi yalnızca Sakarya seçimleri.

**Noske* : 1919 da Almanya'daki Spartakist hareketini bastırmaktaki gaddarlığından ötürü «Berlin kasabı» adı verilen Sosyal Demokrat, Berlin Valisi.

nin sonucuna bağlamak mı, yoksa Demirel ve AP'nin oldukça dikkatli hazırlanmış, koordine bir genel ve Cephe içi politikası olarak yorumlamak mı gerekir?

.....

Demirel'in bu «anlamli sükût»unun, aslında AP'nin durumunda gerçekten ustaca ve sabırla hazırlanmış bir yoruma dayalı zeki bir strateji olduğu Diyarbakır ve Sakarya'dan sonra açıkça belli oldu.

Demirel çatışma ve huzuru ilginç bir şekilde birleştiren bir strateji çizmişti. Bir yandan MSP'yle siyasal tansiyonu düşürmüyor ve MSP'nin CHP'ye yönelen saldırılarıyla CHP'nin sınırlı da olsa yıpratılmasını sağlıyordu. (Özellikle CHP'ye prestij sağlayan dış politika konularında MSP'nin de hak iddia edeceğini bilerek) CHP cevap verip saldırdıkça da MSP'nin yıpratılması gerçekleşebiliyordu. Bu tartışmada Demirel, yokluğuyla kendi belli ediyordu. Böylece bu sözlü düelloda hem taraf olup yıpranmıyor, hem de yıprananların sonuçlarını devşirebiliyordu. Bir yandan da (MHP'nin destekli saldırılarının yarattığı CHP'yi ya çekilmeye veya cevap vermeye mecbur eden gerilimli havada ortaya çıkıyorsa) ama) CHP'nin fevri sayılabilecek çıkışlarını —bir parti lideri olarak— ayıplıyordu. Bu fizik çatışmada da Başbakan Demirel olarak yoktur ama, AP lideri Demirel olarak haklı-yaksız ilân eden yerde hazırır. Bütün bunların sonucu, siyasî kavgâ ve gerilimleri MSP-MHP ve CHP arasında geçen olaylar olarak anlamağa meyleden bir ortamda *huzurun partisi* olarak kalıyordu.

3.5 ay içinde AP sadece ilk planda-ki siyasî rakibini yormakla kalmamış, Cephe'nin iki partisini de nefes nefese bırakmıştı. Ta yılın başında tasarlanan ittifak, birleşme gibi öneriler ustaca engellenerek Sakarya'yla moral kazanmış bir örqût eşliğinde Ekim seçimlerini beklemektedir. MC olayının ezdiği DP ise artık iki ellyle «yeter» demektedir.

Demirel şu ana kadar zaten önleyemeyeceği bazı olayları akıllıca kullanmış gözüküyor.

12 Ekim seçimlerine doğru gidişin bu AP'ce düzenlenen senaryosu, o tarihe kadar bu rotada arızasız işledi.

«MC = FAŞİZM» SLOGANI NE DEMEKTİR?

Yukardan beri açıklamaya çalıştığımız ve siz yeterince aydınlanmış olan nokta, AP'nin MC

uygulanması ile amaçladığı şeyin, geleneksel ittifakı yeniden, ama bu kez gerçekten kapitalizm içi bir siyasî gereklilik için kurma planı oldu. Baskı bu işte tali bir rol, yardımcı bir rol üstlenmişti. Bu ise baskıcı dikta, faşist düzenleme değildi.

Ama baskının, terörün bu ikincilliği ne demektir? Niçin *şimdi* ikincildir?

Daha önce CHP ve onun kitle desteği üzerine söylediklerimizi hatırlayalım. Zaten yukardan beri «zorun AP planındaki yerli birkaç kez belirlenmişti.

O halde özet yapabiliriz: Baskı, terör, ve onunla birlikte yürütülen yoğun anti-komünist tahrikler CHP ile onun ardındaki «program dışı» kitle arasındaki «sessiz» çelişkili derinleştirmek, CHP'yi silindirmek, savunmaya iterek, kendi programına hapsedmek ve onu bu haliyle «olumlu» bir muhalefet aörevinin beklediği «demokrasi»-ye «kazandırmak» içindi.

Kuşkusuz Demirel'de temsil edilen bu politika, tekellci sermaye içinde varlığına işaret ettiğimiz ikinci eğilim —Demirel'in ikincil bir rol verdiği eğilim— tarafından birçok kez sapıtılmak istendi. Daha hükümet yeni kurulmuşken tertip olduğu besbelli bir «yumruklama» olavı varatıldı. Yumruklanan Demirel'di üstelik. Olavın fevkalâde acemice düzenlenmiş olusu ve emrivaki biçiminde kombine saldırıların kışkırtılması altında, aceleci bir sapıtma çayretli apaçıktı. Bu tertiplerin AP içinde havli önde gelen bir kadrosu olduğu da görüldü. Saldırıları için ilk işareti veren Devlet Bakanı S. Öztürk AP'liydi. Ve o günden beri Demirel tarafından gözaltında olduğunu, sesinin hiç çıkmamasından anlıyoruz. Bu olayda, eski CHP'nin müdahaleci denevini tekellci sermaye emrine vermek için CGP'vi kuran, 12 Mart'ın çıkartkan mikrofoni ve taktikçisi Fevzioğlu'nun da ön nânında olduğunu gördük. CGP ve Fevzioğlu o tarihlerde AP'nde münasip bir yer edinme uörası-vordu. Sermayenin iki eğilimi bir partide barınır diyorlardı.

Birçok ufak tertiplerin dışında Diyarbakır Olayları yine büyük bir sapıtma aörisimi oldu. Bay Basbuğ'un önce perisanlığa bizzat katlanarak hazırlanmasına ter döktüğü —ki bu terler Diyarbakır'da bir ara ecel teri gibi bir şev de oldu— bu olay, güçlükle önlenemedi ve olabildiği kadar gürültüsüzce geçiştirilmeye çalışıldıysa elbet bir nedeni vardı.

Demirel sabırla ve soğukkanlılıkla kendi «genel oy»unu yeniden toplamak taktiğini sürdürdü. O, terörün başlıca araç, herşeyi belirleyen bir araç olmasını değil, sadece uygun zamanda kullanılan sınırlı bir araç olarak kalmasını yeterli görüyordu.

Demokrat Partinin ittifak geleneğinin revize

edilmiş devamını temsil eden şimdiki AP ve Demirel'in tavrı, bu kadardı ancak. Ve şu dönemde teknelci sermayenin mümkün, aklı tercihi de budur.

E'bette teknelci sermayenin, bu tercihi yerine salt dolavrsız zoru tercih edeceği anlar da mümkündür. Ama bu an; o dönemde ve bugün, henüz gelmemiştir. İmkânları varsayma üzerine kurulu anlayışların, bu imkânın gerçek olduğu gün geldiğinde «ben zaten demiştim» sözünü etmesi, politika denilen şeyden zerrece nasibi olmayan bir mantık sahibine vergidir.

Eğer böyle bir gün gelirse teknelci sermayenin qörevlendireceği kadro buaünkü AP ve hele Demirel olmayacaktır. Tarihi dönemlerde sınıflar belki kalır ama kadrolar mutlak değişir.

Buaünkü CHP'nin ve özellikle Ecevit'in karizmatik kimliği etrafında toplanmış muhalefet hayal kırıklığına, umutsuzluğa itilmeden ve Cephe numaralarıyla faşizm gelmez. CHP'yi ve Ecevit'i bilimsel olarak nasıl nitelersek nitelivelim ve onlar kendilerini nasıl tarif ederlerse etsinler bugün onların etrafında toplanan güçlerin CHP'ye verildiği anlamın kendisi bizzat bu olay faşizme başlıca enaeldir. Ama kuşkusuz yeterli bir engel değildir. Ve yine bu hareket, bu olay yalnızca bir «enael olma» potansiyeli değildir, kendisinin haldeki biçimlenisini de aşacak nesnel verilere sahip olduğu bilim ve deney tarafından ispat edilmiş yaratıcı, buna mecbur bir güçtür.

Bunu CHP ve Ecevit de bilivordu ve da seziyordu. Onun için Cephe'nin anti-komünizm kampanyası karşısında savunma yerine anti-faşist + demokratik bir kampanya sürdürür görünmey seçti.

Özellikle 1975 yılı başından itibaren büyük sanayi kentlerinde sendikal haklar ve grevlerde kabaran işçi hareketlerinin o güne kadar kırılmadıkları kurumsal ve ideolojik çemberleri aştığı açıkça qörülüyordu. TÜRK-İŞ bile genel direnişler tezgâhlayarak işçi hareketinin suyundan gider qörünerek varlığını korumaya çalışıyordu. Bircok yerde DİSK, işçileri değil işiciler DİSK'i qraütlemeye qirişiyordu. Bu kendiliğinden gelişen hareket, bu kapitalizme özqü sınıfsal muhalefetin güçlü toplumdaki genel hosnutsuzluğın görece qrgütlü çekirdeği, odağı olmuştı. CHP'nin ardında tarihi bir bekleme anını yaşıyan, ama bu sırada hiç de aynı yerde kalmayacağını bildiren güç buydu.

Bu gücün imkânları ve o günlerde ilişkisini sürdürdüğu CHP üzerine etkileri *Birikim*'in 8. sayısında belirtilmişti:

«Mart 1971'den Ekim 1973'e kadar beş. bu tarihten 1975 Eylül'üne kadar da —müstafilerle, yarıda kalmışları saymazsak— üç hükümet kuruldu. Yani 4,5 yılda

sekiz hükümet. Tüm bu değişimler, son derece hareketli bir tarihi döneme girdiğimizi gösterir. Hükümetlerin ve programların kalıcı olmayışı ve mevcut partilerin denenmişliği, gelip geçenlerin toplumdaki arayışı değil cevaplandırmak, daha sakinleştirmekte bile yetersiz kaldığını işaret ediyor.

İşte bu yüzden sanırız olgunun nedeni, son derece hızlı bir siyasi hareketlilik içinde bulunan Türkiye'de, süratle acileşen iç ve dış sorunların mevcut siyasi alternatifleri geçersiz bırakabileceği korkusu. Bu korkuyu en derinden duyması gerekenlerin de sermaye partileri olması doğal.

CHP ve Ecevit'in —bazen gösteri biçimini de alan— «sert» karşı çıkışları da büyük ölçüde aynı nedene dayanıyor. CHP mitinglerinde karşı-qösterli yapan faşist aruplar üzerine vürmesi, sanırız Ecevit'in sinir zavıflıqından ileri gelmiyor. O. bu lesterliyle ilerdeki olaylar içinde daha bir radikalleşecek kitlelere de «uygun» lider olduğu imajını yerleştirmek niyetindedir.

.....

Birikim'in 6. sayısında «MC Hükümetinin İktisadi Politikası» vazısında «MC hükümetinin 1975 sonunda ve 1976 başında iktisadi sorunları ciddi boyutlara ulaşacaktır.» denilmekte ve bu varğı yeterli kanıtlarla açıklanmakta idi. Teknelci sermayenin önde aelen adamlarının da ciddiyle öne sürdürdükleri endişeler ve çözüm önerileri de bu cblektif gerçeklikten ve bunun doğurması muhtemel sonuçlarından kavnaklanıyor. Bunların önerdikleri CHP-AP koallsvonunun salt ekonomik değil daha derin toplumsal siyasi gerçekleri vardır.»

Ama o dönemde ve bugün CHP konusunda iymser varılığı devam ettiyse ve edivorsa, nedeni CHP'vi ardındakilerle birlikte bir bütün olarak değerlendirmede yatıyor. Bu değerlendirme CHP ile ardındakileri bir ortak paydaya almak anlayışından ileri gelir.

CHP yöneticilerinin bu «ortak paydavi», yani «faşizm aelivor» ve «demokrasi elden gidivor» temasını kullanmaktan başka ellerinden gelen bir şey yoktu. Onlar da tüm toplumun iki tercihten birini yapması gerektiği yolundaki AP kökenli propaqanda da taraf oldular.

Böylece bir kez daha tarihi ittifakını kurmak için yoğun bir ideolojik şartlandırmayı seçen AP —ve onunla birlikte aynı şartlanmanın kendi içinde karşıtını temsil eden— CHP'den oluşan bir suni kutupsallık yaratıldı.

Böylece ortak tedirginlik ayrı gibi gözükse ama amaçta aynı bir tercihler sistemi oluşturularak formüle edildi. Formül her iki yan için de aynıydı: MC (yani AP) veya CHP.

12 Ekim sabahı toplumun önüne konulmuş liste buydu. Ve bu listeyi beğensin veya beğenmesin, herkesin tavrını buna göre ayarlamasını isteyen ideolojik şartlandırma başarıya ulaşmıştı. Seçim sonuçları bu başarıyı rakamlarla anlattı sadece.

SEÇİM SONRASI

Seçimde CHP oyları %44'e ulaştı. Bir kere daha belirtelim ki, bu oylar *CHP programı için* verilmemiştir. Seçimlerde CHP tarafından en az işlenen tema belki de bu programdı.

AP'de % 29'dan % 41'e yükseldi. Ama tarihinde üç kez bozulan ve her defasında da daha bir bilinçle yeniden beliren bu kopuşları bugün yeniden önlemiş gibi gözükse Demirel'in başarısı, toparlananların bu tarihi deneylerinin niteliği gereği kalıcı değildir. Çok yakında parçalanacaktır yeniden. Ve bugün gözlemlenen birlik, «demokrasi» içinde gerçekleşen son birlik olma özelliğini taşıyor.

«Genel oy» artık yığınların eline geçmek üzeredir. Ve bu noktadan artık Ona bir ölçüde saygılı olan «demokrasi»nin de tekeller açısından «saygıdeğer» yanı kalmaz. Yani tekelci sermaye için bu «tarihi silâh» kullanılmaz olma noktasındadır.

Dikkate alınması gereken nokta şudur: Geçmişteki ittifakların bozulması anında, DP'nin veya AP'nin toplam oy gücünde bir ayrışma oluyor ama bu asıl rakıp CHP'nin oylarında bir artış getirmiyordu. Oysa 1973'den çok 1975'de görülen şey, ittifak dağılıp birleşmiş ama, CHP'nin (ki eski CHP değildir) oylarında da güçlü bir artış eğilimi kural haline gelmektedir.

Bu demektir ki, artık genel oyu şu veya bu nedenle etki altında tutabilen güçler bu özelliklerini artık yitirmek üzeredirler. Ve ov olarak yalnızca kendilerini temsil edebilmektedirler. Yani bu kesimlerin oy deposunu kontrol işlevi artık eskisi oranında değildir. Bu olgunun varlığı iki yanlı bir siyasî sonuç doğurur. İlki, kontrollerinden çıkan oyların görece «radikal» eğiliminden korkuya kapılan geleneksel mülk sahiplerinin «varlığını sürdürme güdüsü» uyarınca tekelci sermayeye yanaşmalarıdır. (İşte bu olgu AP'de temsil edilen mülk ve sermaye sahiplerinin ortak kavgısını «demokrasi» kuralları içinde Cepheleştirme eğiliminin hareket noktaları

o'du.) İkinci sonuç ise; eski «siyasî» önemi kalmayan bu kesimlerin, tekelci sermaye tarafından geri plana itilmelerinin sonucu reaksiyoner bir tepkiye kapılma ihtimalidir. Her iki sonuçta da faşizmi güçlendiren «kendi varlığını koruma» iç güdüsünü görebiliriz. Bu ortak nokta, tekelci sermayenin «demokratik» eğilimini baskıcı metodlara zorlar, ikinci eğilime ise soyfaşizmin kitle desteğini sağlama imkânını vaadeder.

Ama henüz CHP'nin, yani CHP'nin arkasındakilerin, CHP programıyla kendilerini bağlamamış yığınların sınırı aşmadığı bu anda, hareket imkânı ve gerekçeleri çok dar bir alana sıkışmış Demirel'in son gösterisi için bir fırsat daha vardır. İşte Demirel'in görece «demokratik» misyonu, şu vukarda çerçevesi çizilen ihtimaller ağında yol alacaktır. Bugüne kadar usta bir taktisven olduğunu gördüğümüz Demirel, bu gösteriyi bitirebilecek mi? Seçim sonuçlarında ancak kurulu taktikini sürdürme gücü bulabilen Demirel bu sonuçlarla daralmış alanında, daha bir sabırsızlaşacak olan salt baskıcı eğilimin şimdi daha da ustalıkla tezgâhlanabilecek kışkırtmalarına dayanma imkânı bulabilecek mi?

Bu evrenin sonunda, bunlara olumlu denecek cevaplar verebilirse AP'de Demirel ekibiyle temsil edilen eğilim, bir süre daha yasar. Ama bu olmazsa bir daha olmayacak olan bir şey söylevebiliriz: O da Demirel de ekibiyle tarihe qömülecek olan tarihi genel oya, «demokrasi» içinde itifaka dayalı eğilimdir.

İşte bu sonuca varılmaya başladığı anda —bugün nusuda olan— eğilim, askerî diktadan, faşizme kadar her şıkkı uygulamaya kararlı eğilimin saatli gellir.

Bunun içindir ki, 12 Ekim sonrası, 12 Ekim'den çok daha önemli ve hayatidir. Sermayenin her tür dikta eğilimi ve denemesi karşısında en kararlı ve etkili gücü her yerde bizzat oluşturmuş ve yaratmış olan Sosyalist Hareketin de bu tarihi aöreve uygun adımları atması geciktirilemez bir noktadır.

Bu adımlar bugüne kadar Kemalizm'e ve Cuntacılık'a bilinçli veya bilinçsiz bir kuvrukçulukta katılmış ve bunların tahripkâr sonuçlarını yaşamış olan sosyalist hareketimizin bu kez de sosyal demokrasinin ve popülizmin kaosa kapılması tehlikesini bilinçle önlemesi ile mümkündür.

12 Ekim sonrasında her siyasî eğilim için bir sınav olacak olan tarihi günlerinde, kendi tarihi ile de hesaplaşmış bir *sosyalist* hareketin varlığı, çok şeyi belirleyecektir.

«Politik Roman» Üzerine

12 Mart döneminin hayatımız üstünde bıraktığı etkilerden biri de edebiyat alanında kendini gösterdi. Politik yanları ağır basan birçok roman ardarda yayımlandı. Bunlardan bazıları belki o dönem yaşanmasa da yazılacaktı veya yazılmıştı. Ama çoğu zaten konu olarak da özellikle o dönemi ele aldılar. Böylece 12 Mart dönemi sonunda «politik roman»ımızda belli bir zenginleşme oldu.

«Politik roman» deyimini terimleştirmek istemiyorum, çünkü roman türü içinde böyle bir ayırım bana çok anlamlı gelmiyor. Yalnız, tarihi bir koşullanmanın sonucu olarak bu deyim ister istemez kullanmak zorunda kalıyoruz.

Hayat zaten politiksiz olmaz. Bir toplum da yaşayan bireylerin çeşitli nedenlerle politik bilinçten uzak yaşamaları onların politikadan uzak yaşadıkları anlamına gelmez. İster politik bilinçten uzak veya ters politik bilinçle donanmış, ister politik bilince ulaşmış olsunlar, insanlar toplum içinde her zaman politik bir işlev yerine getirirler. Temel koşulu hayatı yansıtmak olan edebiyat da, bu nedenle, sunduğu kesit içinde politikanın tuttuğu yeri verebilmelidir. Bunlar oldukça iyi bilinen, dolayısıyla fazla açıklama gerektirmeyen olgular.

Gelgelelim, burjuva toplumunun yarattığı ideolojik çarpıtmalar ve yazarın bu toplumda uğradığı özel türde koşullanmalar sonucunda politika giderek sanattan, edebiyattan ve romandan kovuldu. Bu süreçte Romantizm akımı önemli bir rol oynadı. Protesto tavrı, düzene karşı başkaldırma, başlangıçta Romantizm'in ağır basan bir özelliği idi. Ama protesto yetersiz kalınca, Romantik sanatçılar başkaldırımlarını etkill kılmanın çaresini arayacak yerde, başkaldırmaktan vazgeçtiler. «Dağ sana gelmiyorsa sen dağa git» özdeyişinin tersini yaparak, dağı yerinden kıpırdatamayınca uzaklaşıp bu tatsız gerçeği görmeyecekleri bir yere gittiler. Zamanla iyice genellen bu tavrın sonucunda «sanatta insanı vermenin içsel ve dışsal biçimi» denebilecek ayrımlar türedi. «Dışsal» diye adlandırılan (politikayı doğa olarak içeren) tarzlar lanetlendi. Sanatçı politikada etkisiz kaldıkça, çirkin politikadan tiksindikçe, sanki öç almışçasına, politik temaların kendi alanına girmesini yasak etti.

Ama bu; yukarıda değindiğimiz nedenlerle, yapay ve imkânsız bir zorlamaydı. Böylelikle bilinç düzeyinde bir seçmeyle sanattan kovulan politika, sanatçının bir çeşit bilinçaltı ideolojik yönsemi olarak gene girdi sanata —klasik örneğiyle, çiçeklerden başka bir şey görmek istemeyen en bağınaz «sanat sanat içindir»ci sanatçının bu tavrının da temelde politik bir koşullanmayı yansıtmaması gibi.

Öte yandan, sanattan kovulan politika toplum hayatının içinde, olanca şiddetiyle vardı. Böyle olunca, bazı sanatçıların bu konuyu da işlemek istemeleri kaçınılmaz bir şeydi. Dolayısıyla burjuva roman geleneği içinde bir yandan «roman» yazıldı, bir yandan da, tek tük «politik» romanlar yazıldı. Temelde bir kavrayış eksikliği vardı. «Politik roman» türüne böyle varıldı.

Bunlar Batı'nın roman geleneği için söylenmiş genel sözler. Türk romanının gelişmesi bundan epey farklı oldu. Ama, ortak yanlarla birlikte, belki de daha önemli olan —toplumsal gelişme farklılıklarını yansıtmaması bakımından— karşıtlıkları gösterebilmek için, Batı burjuva romanının ve onun «politik roman» kolunun tarihçesi üstünde biraz daha durmak istiyorum.

Burjuva toplumunda politikanın aldığı biçimlerin çirkinliği, sanatçıyı iğrendirmişti. Dolayısıyla politikayı insanların zorunlu bir etkinlik alanı olarak görmüyor (hele olumlu sonuç verebilecek bir etkinlik olması hiç söz konusu değildi), insanlığın başına gelmiş bir belâ gibi ele alıyorlardı. Politikayla uğraşan insanlar da sanki ayrı türden yaratıklardı. Burjuva roman geleneği içinde, *Kızıl ile Kara* ve *Parma Manastırı* ile politik romanın başyapıtlarını yaratmayı başaran Stendhal de, romanda politika konusunda şöyle der; «Bir edebiyat eserinde politika, bir konserin ortasında patlayan tabanca gibidir, gürültülü ve adı, ama aynı zamanda insanın ilgisini esirgeyemeyeceği bir şey.» Burjuva toplumunda yazarın da, okurun da politika temaları karşısında tutumunu çok iyi özetleyen bir söz bu.

19. yüzyılı 20. yüzyıla bağlayan dönemde özellikle Joseph Conrad, bu Polonya asıllı «İngiliz» romancısı, politik romanın büyük çaplı örneklerini verir. *Nostromo*, türün belki bugün bile

aşılmamış bir başyapıttır. Bugün bile, Latin Amerika ülkelerinin ve kolonyalizminin tarihi ve politik yapılarını öğrenmek için bu esere başvurabiliriz. Belki çoğu sosyolojik incelemeden daha yararlı da olur bu romanı okumak. Ama asıl başarısı, bir sosyolojik eserin yerine geçmesini sağlayacak toplumsal bilgi ve veri zenginliği değil, toplum-sal'la bireysel'in «politik»² buluşarak edindiği doyurucu bileşimdir.

Conrad'ın Avrupa politikalarını konu alan iki romanı *Batının Gözü Önünde* (*Under Western Eyes*) ve *Gizli Ajan* (*Secret Agent*) daha değişik-tir. Politikanın karabasan yanı bu romanlarda ağır basar. İnsanları yoksullaştıran, yozlaştıran, insan olarak eksiltten bir şeydir politika. Onunla uğraşanlar çarpık, anlamsız, zavallı yaratık-lardır. Conrad'ın bu romanları böylece 19. yüzyılın belki en büyük politik roman olan Dostoyevski'nin *Şeytanları*'nın belirli özelliklerini daha da büyük bir karamsarlıkla tekrarlar.

20. yüzyılda «politik» denince akla gelen ilk kavram Marksizm'dir. Sovyet Devrimi'nin sonucudur bu —herkesin politik cephesini belirleyen, billurlaştıran büyük olay. Nitekim bundan sonra «politik roman» yazarlar farklı tavırlar ve dozlarla da olsa, doğrudan doğruya «sol» politikayı, devrimciliği ele alacaklardır. Steinbeck, Silone, Dos Passos, Mairaux, Koestler, Orwell ve daha birçok Batılı yazar bunu yapmıştır.

Devrim sonrasında Stalinist dönemli, Marksizm'le flört eden Batılı burjuva yazarlarına tavır alma kolaylığı sağladı. Bu bahañeye sarılarak ve «hümanizm»e sığınarak sosyalizme cephe aldılar. Politikadan ya büsbütün uzaklaştılar ya da politikanın insanları nasıl insanlıktan çıkardığını anlatmak için bu konulara el attılar. Komünist tipli de bu yazarların elinde, başlangıçta, iyi niyetli olsa bile ideolojisinin insanlığa karşı niteliklerinden ötürü yozlaşan, donuk kafalı, tek yanlı, hastalıklı bir tip olarak sergilendi.

Öte yandan, sol açısından, devrim politikasının sona erip Stalinist parti politikasının başlaması sosyalist politik roman için de çok iyi sonuçlar vermedi. Romanda politika, romanın parti politikası sözcüsü olması anlamına gelmeye başladı. Böylece, örneğin bir Ehrenburg'un sanat düzeyinden çok aşağıda eserler üretildi. Bunlar da, insanın hayatında politik etkinliğe başka hiçbir şey yer bırakmayacak kadar fazla öncelik tanındılar.

Politik romanın Batı'daki gelişmesini bu çok kısa ve çok şematik çizgilerle özetledikten sonra, politik romanın bizdeki yazılış koşullarına gelebiliriz. Burada amacım, bunun genişlemesine bir açıklamasına girmekten çok, belirleyici ölçüde önemli saydığım ve başlangıçtan bugüne sürekliliğini izleyebildiğim bazı ana özelliklere değinmek.

İlkin, Türk aydını ile Batılı aydınının politika denilen olaya bakışlarındaki bazı farklara eğilelim. Göze çarpan bir ayrım, Türk aydınının Batı'daki aydına oranla çok daha politik olması, ama aynı zamanda da politikanın niteliği konusunda çok daha bilgisiz, sığ ve «naive» kalmasıdır. Aslında, açıklaması çok güç olmayan bir paradoks-tur bu.

Türk aydını Batı'daki benzeri gibi politika-dan bezmemiş, yılmamıştır. Çünkü Tanzimat'dan bu yana bir toplumsal değişim sorunuyla karşı karşıyadır ve bu sorun kendisi için hayati önem taşımaktadır. Bir kere, devlet dışında ayağını basacağı sağlam bir yer bulamadığı için şu ya da bu şekilde devletle ilişkidir. Okur yazar oldu-ğu için kendisine toplum tarafından belirlenmiş bir politik misyon yüklenmektedir. Ayrıca, toplum yapısının güçsüzlüğü ve oturmamışlığı nedeniyle, her politik sarsıntı öncelikle onu etkilemektedir. Dolayısıyla, mızacı, kişisel zevk ve eğilimler bakımından tamamen «a-politik» olabilecek bir aydın bile, Türkiye'de sık sık politik tavırlar almaya zorlanmaktadır —Tevfik Fikret bu durumun iyi bir örneği olabilir.

Aydın-edebiyat-politika arasında başlangıç-tan beri sıkı bağlar kurulmuştur. Politik çatışma-lar bütün üstyapıda «Doğu-Batı» çatışması ola-rak düğümlendiği için, edebiyat yapmak zaten kendi başına politik bir eylemdir. Basit aşk hikâ-yelerine ya da buna benzer şeylere dayanan bir oyun yazmak bile, işin içinde oyun yazmak oldu-ğu için, politik tavır almakla eşdeğerdir. «Ciddi» sayılan edebiyat ise zaten başlangıçtan beri po-litik propaganda ve ajitasyonun başlıca aracıdır. Entelektüel ürün azlığında, edebiyat, fikirlerin taşıyıcısı olmuştur.

Bu nedenlerle, her aydın gibi edebiyatçı da, kişisel eğilimine uymasa bile politikanın içindedir. Edebiyatın, politikadan uzaklaşmak isteyen aydının kaçacağı yer haline getirilebilmesi için daha çok zaman gerekmektedir.

Şimdi gelelim ikinci temel özelliğe; Türk aydını ve yazarı, Batı'daki benzerinden çok daha politik olduğu halde, politika karşısında çok daha saftır. Aslında bu iki tavır aynı kökenle açıklana-bilir. Sorun, politik bilincin tazeliğiyle ilgilidir. Türk aydını —ki bu bile çok yeni bir kavram-dır— ancak Tanzimat sıralarında politik bilince uzanabildiği için, politikadan bezmeye vakit bulamadığı gibi, politikayı yeterince öğrenmeye de henüz vakit bulamamıştır. Bu yüzden politik kur-guları, tasarıları, ateşli olduğu kadar çocuksu-dur.

Ne var ki bu, ikinci özellik için, fazlasıyla genel bir açıklama. Aydın politikayı yeni ta-nıdığı için yeterince bilemediğini söylemek, hem eksik, hem de soyut bir söz. Somutlaştırmak için, aydının ne tür bir politikaya ne gibi koşullar

ve koşullanmalarda girdiğini de araştırmak gerekir.

Burada sözkonusu olan, bir sınıf ya da zümrenin glriştiği eylemin *bilimsel* açıklamasıyla, o sınıf ya da zümrenin eyleml konusunda başkalarına olduğu kadar kendi kendine de sunmak zorunda olduğu *ideolojik* açıklama arasındaki ayırmadır. Özellikle yükselen sınıfların böyle ideolojilere ihtiyaçları vardır. Bunun klasik bir örneği de, devrim öncesinde Fransız burjuvazisinin evrensellik iddiası taşıyan eşitlik, özgürlük sloganlarıdır. Bunları yüzeysel değerleriyle kabul etmek elbette yanlış olur. Öte yandan, burjuva aydınların bu gibi sloganları sırf kandırmak için icat ettiklerini düşünmek de yanlıştır. Sürükleyici olabilmek için içtenlik zorunludur; doğru temellere dayanmayan bir içtenlik de olsa.

Bizim aydınlarımızın politik ideolojisi de, ne kendi durumlarını, ne de toplumun durumunu doğru yansıtan bir sistematiğe göre kurulmuştu. Ama kendileri buna içtenlikle inanmışlardı. Şimdi, ideolojisi ile gerçeğin kendisini kısaca karşılaştıralım. Burada, ortalama «ilerici» aydının ideolojik tutumunu karşılaştırma ölçütü olarak ele alacağız.

Osmanlı toplumunun son dönemlerinde ortalama ilerici aydının ideolojik gözlemleriyle bakıp gördüğümüz manzara suydı: devlet yıkılmak üzereydi: Batı bizden bilgilili ve «fennî» olduğu için bizl asmıştı; onlara bilgi ve «fenn»de yettirmeseksek batardık: böylece «ilerilik» ve «aerlilik» mücadelesi «bilai» düzeyinde yürüyordu; aydınlar bilgilili, halk bilaisizdi; bir de, halkı bilgisiz tutmaya çalışan «kötüler» vardı ortada.

Oysa gerçek sorun feodal Osmanlı toplumunun bir burjuva toplumu haline getirilmesiydi. Aydın, sandığı gibi toplumun üstünde tarafsız bir hakem değil, sınıf mücadelesi içinde burjuvanın yanında etkin rol alan bir kişiydi. İşte bu politik durum, aydının zihninde aldığı *ideolojik* biçimle yukarıda kabaca özetlenen ahlâkî aletorive dönüşüyordu. Türkiye toplumundaki *üretim tarzı değışikliği*'nin gerçekleştirilmesinde burjuvazi ile küçük burjuva bürokrat-aydın arasında kurulan ittifakın özaiü kısmı, aydına böyle bir vükümlülük vüklemiştir. Aydın, okur-yazar olduğu, bir sevier bildiği için, toplumun *kurtarıcısı* olacaktı. «Kurtarıcılık», sünhesiz ideolojik bir kategoridir —ahlâkî vâni sâir basan bir ideolojik kategoridir. İkinci ve üçüncü dereceden başka ahlâkî kategorilerle takvive edilmiştir. Söyle ki, kurtarıcı olabilmek için idealist (vâni ülkücü) olmak, fedakâr olmak, ferasatte bulunmak gerekir. Kurtarıcıdan dürüstlük, içtenlik, sadelik, v.b. beklenir. Böylece, somut politik durumun nesnel, vâlin ilişkileri, sınıf mücadelesinin acımasız gerekleri, aydının kendi hakkında kurduğu ideolojik tasarım içinde öznellescek, vücelemek, süslenecek ve tabii gerçekliğini kaybedecektir.

Yukarıda, Türk aydınının politikadan fazla soğumadığını ama politikayı yeterince bilmediğini söylemiş, sonra da bu «bilmeme» olayının açıklanması gerektiğini eklemiştim. Şimdiye kadarki sözler bu gereği yerine getirmişti sanırım. Batı'da modern topluma geçişin mücadelesi oldukça uzun sürdüğü için, sınıf mücadelesinin olguları; en az görmek, kabul etmek isteyenlere bile zorla kabul ettirmişlerdi kendilerini. O zaman, ideolojik aldatmacaların da daha bir incelmeli, daha üst düzeylerde kurulması gerekmişti. Demokrasinin adım adım, aşağıdan yukarıya yerleşmesiyle, sınıf kavgasının temel kategorileri de ister istemez benimsendi ve teoriler, açıklamalar, bu verilerin üzerine oturtuldu. Bizde ise sürenin kısalığı ve toplumsal güçlerin hareketlerinin özgüllüğü yüzünden ideolojik kavrayış pek fazla değışme gereği duymaksızın, böyle bir zorlamaya uğramaksızın bugünlere kadar aelebildi. Böylece, Batılı yazar politikayı çok iyi bildiği, olayların ardında yatanı görebildiği halde —ya da bundan ötürü— politikadan uzak dururken, Türkiye'deki yazar son derece naif ve çocuksu bir düzeyde değerlendirdiği politikanın içinde oldu.

Türkiye'de Tanzimat'dan beri pek çok şey deışmiş ama Türkiye gerçeklerinin ideolojik kavranış biçimi aynı oranda değışmemiştir. Bu yüzden, politik romanımızın kuruluşunda ufak tefek değışikliklerle hep aynı temel çatının devam ettiğini görebiliriz. Bu sürekliliği sağlayan şey, yazarlarımızın temelde idealist olan dünya aörü. şüdür. Idealist bakış, toplumsal-politik ilişkileri içselleştirir, insanileştirir. Yani gerçekte insanları dıştan saran ve belirleyen, üretici güçler, üretim ilişkileri gibi nesnel, yapısal kategorilere göre işleyen toplum güçleri, idealist bakış tarzının ışığında («loşluğunda» demek daha doğru) mânevî-halâkî bir görünüm alırlar. Nitelik bakımından bunun, eski dinlerin mânevî evren harıtlarından pek fazla farkı yoktur. Örneğin Hristiyanlar için Kudüs, İsa'nın doğum yeri olarak evrenin merkezi olmalıdır; dünyanın gerçek yapısında Kudüs'ün yeri nereye düşerse düşsün, mümin Hristiyan onu evrenin merkezinde görür, işte bizim yazarlarımızın toplum harıtları da aşağı yukarı bu şekilde mânevîleşmiştir.

Böyle bir bakış tarzı, aynı zamanda statiktir. Çünkü ahlâkî-mânevî kategorileri kendilerini belirleyen maddî yapıdan soyutlayarak kabul ettiğimiz anda, onları mutlaklaştırmış oluruz. Bu kategoriler, artık dünyamızın temel taşıdır. Bilmediği arazide keşfe çıkan kişilerin ilkin yönlerini bulmaya çalışmaları, kuzeyi, doğuyu aramaları gibi, biz de her değışen durumda bu mutlak değerleri ararız —ve aradığımız için, buluruz da. Böylece, değışenle değışmeyen arasında garip bir ilişki, bir orantı kurulur. İtalyan tarihçisi Vico'nun teorisine uygun düşen döngüsel bir tarih anlayışına varırız. Çağdaş dünyada hiçbir ideolo-

İst düşünce tarzı, mutlak statikliği savunamaz. Modern bilimin vardığı yer, değişimi herkese kabul ettirmiştir. Ama ahlâkî-mânevî dünyayı zihnimizde kurabildiğimiz oranda, değişim denen olayı da daha bir dirençle göğüsleyebiliriz. Başka bir söyleyişle, değişimi evcileştirebilir, dayanılır hale getirebiliriz.

Şu son satırlarda kullandığım dilin yeniden soyutlaşmaya ve kötü anlamda felsefiesmeye başladığını seziyorum ben de. Somut örnek üstüne konuşmak, bu noktada beni de, buraya kadar sabredebilen okuru da rahatlatır herhalde.

İkili bir örnek vermek istiyorum. Gerçek politik dünyanın yerine konulan ahlâkî-mânevî dünyayı, ilkin, aynı yazarın farklı dönemlerde yazdığı eserlerindeki süreklilik içinde görelim. Sonra, başka başka yazarların aynı dönemde ve sonra da farklı dönemlerde yazdıkları eserlerde izleyelim. Bu örnekleme için seçilecek yazarların, dönemlerinin yetenekli yazarları olması, örnekleri de daha anlamlı kılacaktır.

Cumhuriyet döneminden önce işe başlayıp buaünlere kadar Türkiye tarihinin akısına tanıklık etmiş bir yazarımız. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bizim bu incelememiz için yetkin bir başlangıç noktası olabilir. Yakup Kadri'nin erken döneminin çarpıcı bir *politik* romanı olan *Sodom ve Gomore*'ve bir göz atalım şimdi.

Gerçek politik dünyanın yerine konulmuş kurausal manevî-ahlâkî dünyanın sürekliliği, romanda en belirgin biçimde *tipolojide* gösterir kendini. Çünkü manevî-ahlâkî dünyanın değerleri, roman kişileri arasındaki rol dağılımıyla temsil yeteneği kazanır. *Sodom ve Gomore*'nin tipolojisine, yani kişilerine ve bunların temsilcilik işlevlerine baktığımızda şunları görüyoruz.

Başta romanın kahramanı Necdet var; Kurtuluş Savaşı sırasında, akli Ankara'daki Millî Mücadele hareketinde, geri kalan kısmı ise İstanbul'da bulunan Necdet. Romanın sonuna kadar Anadolu'ya geçmekle geçmemek arasında bocalar, İstanbul'da kalmaya onu zorlayan tek etken herhalde âşık olduğu Leylâ'sıdır: çünkü onun dışında her şey, Necdet'i işgal İstanbul'undan nefret ettirir.

Necdet'in niçin böyle olduğu, Leylâ'dan niçin kopmadığı, nefret ettiği şeylerden niçin uzaklaşamadığı anlaşılamaz. Yazar, aralara serpiştirdiği «Necdet'in silik ve sönük kişiliği...» gibi sözlerle, kahramanın dramatik eylemde zaten besbelli olan pısrıklığını daha da belirginleştirmiş, ama nedenini açıklamamıştır. Necdet'in niçin böyle olduğu sorusu gibi Yakup Kadri'nin kahraman olarak niçin onu seçtiği sorusu, söz konusu romanın çerçevesi içinde açıklanamaz. Ama, Türk aydınının genel ideolojisi çerçevesinde belki bu soruların cevabını bulabiliriz.

Bundan önce, Necdet'den çok daha pırlıltı bir kişi olan Leylâ'ya bakalım. Necdet'le Leylâ oldukça yakın-akraba oldukları halde romanın ahlâkî haritasında karşıt yönleri temsil ederler. Leylâ İstanbul'u işgal altında tutan yabancılara satılmış olan Türk kesiminin bir simgesidir. Batı kültürüyle, Türkçeye karıştırdığı İngilizce lâflarla menden değerleriyle ve bir İngiliz Yüzbaşısıyla flörtü ile küçümsenecek, aşağılık bir yaratıktır. Ama güzeldir Leylâ.

Öte yandan, Necdet nasıl Leylâ'dan kopmaya çalışırsa, Leylâ da İngiliz sevgilisinden ve bu çeşit hayattan kurtulmak ister. Ama onun için bu seyrek bir ruh halidir ve direnmekten çok çabuk vazgeçer. Necdet gib onun da bu bocalomalarının *psikolojik* açıklaması yoktur —ya da, bir romancının kişilerini «tahlil» ederken vermesine alışık olduğumuz açıklamaları bulamayız.

Bu yazıda sorunumuz *Sodom ve Gomore*'nin incelemesini yapmak olmadığı için, şimdi yazarın bir başka eserinde, daha önceki bir dönemi anlatan ve yazılışı da *Sodom ve Gomore*'den beş altı yıl erken olan *Kıralık Konak*'a geçiyorum.

Bu romanın erkek baş kişisi olan Hakkı Celis'e baktığımızda, onunla Necdet arasında birçok benzerlik görürüz. Hakkı Celis'in de başlıca özelliği zavıflığıdır. Necdet gibi o da «vurtsever»dir. Necdet sonunda bir ölçüde başarır Millî Mücadele'ye katılmayı; Hakkı Celis ise Canakkale savaşına gider. Ama en önemli benzerlik, aşk tutkularıdır. Necdet'in Leylâ'sı yerine Hakkı Celis'in de Seniha'sı vardır. Seniha, Yabancı İşgali altında olmayan bir İstanbul'un Leylâ'sı olduğu için, onun sevgilisi bir İngiliz Yüzbaşısı değil bir Türk, Falk beydir. Böylece, her iki romanın da aynı aşk üjgenini görürüz.

Roman çeşitleri arasındaki ayrımları yapay bir şekilde zorlamaya devam edersek, *Sodom ve Gomore* için «politik», *Kıralık Konak* için ise «toplumsal» roman dememiz gerekir. Gelgelelim, her ikisinde de Yakup Kadri bize aynı konuyu sunuyor. Olumlu erkek için ikilem «vatan» ile «sevgili» arasında. Kadın için ise ikilem olumlu «vurtsever» hayranı ile olumsuz ve yozlaşmış sevgilisi arasında. Kadının tutkuları da, davranışları da akıl dışı. Fransızca «femme fatale» denen kahredici kadınlar bunlar. Zayıf erkek, onların çekiciliğinden kendini kurtaramıyor. Kadınlar bir çeşit kader oluyorlar. Temsil ettikleri, vaad ettikleri cinsel hazlar olumlu toplumsal değerlerle çelişiyor, çatışıyor.

Bunun niçin böyle olduğunu —yazarken cevabı almadığımızı göre— kendimiz araştırma-ya girmeden önce, aynı ideolojik yapıya bir başka-ya vazarda bakalım. Bu seferinde, ideolojinin senkronik yayılışına bakmak için, yukarıdakilerle çağdaş denebilecek bir eser seçelim. Yazının

mantığı daha açık seçik görünsün diye, konu ortaklığı olan bir eseri tercih edeceğim. Bu eser, Mehmet Rauf'un *Halâş*'idir.

Sodom ve Gomore 1928'de, *Halâş* 1929'da yayımlanmış. Şu halde gerçekten çağdaş denilecek romanlar bunlar. Mehmet Rauf'un bu romanda kullandığı politik temaların, devletten yararlanma yolunda uyguladığı *politikayı* yansıtmaması ayrı bir sorun. Benî İdeolojinin yapısı ilgileniyor burada. *Halâş* gene Kurtuluş Savaşını, daha çok İzmir'i merkez alarak anlatır. Burada da konum, özellikle başlangıçta, *Sodom ve Gomore*'deki gibidir. Türkler aralarında bölünmüştür. Sefih, yoz olanlar, yani ahlâkî zayıf olanlar işgalci düşmanla uzlaşmaya hazırdır. Roman kahramanı Nihat, Yakup Kadri'nin Hakkı Celis'lerine, Necdet'lerine benzer (gerçi onlardan fazla «eylem» yapar ama inandırıcı olmadığı için, bu onun başarısından çok yazarın tutarsızlığından ötürüdür). Ama asıl önemli benzerlik, gene kahramanın ask ilişkisinde ortaya çıkar. Nihat, Beatrice adında bir Lövantene aşiktir. Aşkın nıtelığı de tıpkı Necdet'in ki gibi anlatılır. Yalnız, Beatrice tutkusu, Nihat'da iş işten geçmeden biter. Böylece o, Yakup Kadri'nin kahramanlarından daha çabuk ve sancısız (bu, yukarıda dediğim gibi, yazarın başarısı değil, başarısızlığı) kurtulur. Yerli ve yabancı kadın ve erkeğin burada yer değiştirdiğini görürüz: *Sodom ve Gomore*'de Leylâ, varlı kadın, bir yabancı erkeğe tutkudur; burada ise Türk erkek yabancı kadına vurur. Öte yandan, Yakup Kadri'nin iki erkek bir kadını üçgenleri de burada tersine çevrilir: Nihat, Beatrice'den vazaeip İclâl adlı bir yurtsever Türk kızına asık olunca üçgen iki kadınla bir erkekten kurulmuş olur. Beatrice'ye bağlı kalmak. Seniha ve Levîâ'da olduğu gibi, Nihat'ı evlemekten alıkovmuş olacaktı. Evleme aecince, İclâl, Hakkı Celis ve Necdet'in sevalillerine yapamadıkları olumlu etkiyi Nihat'a yapmış olur.

Görülüyor ki bütün bu romanlarda politik ve toplumsal temalar işleniyor, ama bu temalar hiç de politik veva toplumsal olmayan ilişkiler içinde ele alınıyor. Kisilerin sınıfsal tercihleri, politik karar ve davranışları aene kendilerinin sembolü olduğu bazı ahlâkî nirenal noktalarına göre belirlenir. *Sodom ve Gomore*'de Kolonvallerle işbirlikçi Türk burjuvazisinin ve levantenlerin cinsel ahlâksızlığı, neredevse kolonyalizmin kendisinden daha önemli bir olgudur.

Öbür örneklere geçmeden önce, ele aldığımız kitaplarda seçilen ideolojik çizgileri, *şimdilik kaydıyla*, oldukça şematik bir şekilde yorumlayalım. Yakup Kadri'nin ve Mehmet Rauf'un romanlarında bu ideolojik çizgilerin, belirgin ama bilinçaltı bir diyaliktiği olduğunu gördük. Roman tipolojisinde sembolleşen değerler, aslında bir hayli karmaşıktır. Başka bir söyleyişle, her kişi tek bir şeyin sembolü, temsilcisi değil, neredeyse bir

anımlar yumağıdır. Ne var ki bu, bilinç düzeyinde çözülmüş ve aydınlatılmış bir karmaşıklık değil bilinçle çözümlenmediği için karmaşık kalmış bilinçaltı eğilim ve tavırların yumağı olarak ortaya çıkar.

Böyle bir açıdan bakıldığında, olumlu erkek kahramanların tutukluğu, beceriksizliği anlamlı ve gereklidir. Bir bütün olarak Türk aydınlarının beceriksizliğini, kararsızlığını simgeler, Femme fatale kadınlar belki daha da karmaşık. Çekicilikleri, kadını yeni tanımaya başlayan Türk erkeğinin gözünde cinselliğin büyüünü ve büyük enerjisini yansıtır. Ama aynı zamanda, Türk toplumunun yabancılaşması da onlarda cisimleşmiştir —aydınlarımızın milliyetçi duygularına ters gelen züppelikler, frenk taklitçiliği, v.b.

O zaman kahramanların kararsızlığı belki daha anlamlı oluyor. O günlerde anti-empervalizm olarak kabul edilen gerçekte anti-kolonvalizmin ötesine varmayan milliyetçi aydın ideolojisi düpedüz işbirlikçi olmayan burjuvaziyi baştan kabul etmiştir. Kolonyalizm öaesiinin varlığı nedeniyle yozluk, sapıklık, ahlâksızlık gibi aöörülen ve gösterilen şeyler, bu öre ortadan kalkınca «çağdaş uygarlık», «ilericilik» «modern hayat tarzı» gibi etiketlere kolayca dönüşebilir —nitekim dönüşmüştür de.

Tabii bu, genel İdeoloji için böyle. Tek tek yazarların, o genel kalıbı dolduran bireysel ideolojileri bunun ilerisinde olabilir. Nitekim Yakup Kadri böyledir. 1934'de yayımlanan *Ankara* romanına bakmak bu açıdan ilginç olabilir. Bu politik-tarihi roman bir bakıma *Sodom ve Gomore*'nin devamı sayılabilir. Roman üç bölümlüdür. İlk iki bölüm Türkiye'nin iki tarihi döneminin karşılığıdır. Son bölümde ise Yakup Kadri kendi Türkiye ütopyasını dile getirir.

Birinci bölümde Kurtuluş Savaşının başlarında Ankara'ya yerleşmiş bir aile görürüz. Koca pısrık aydının. Milli Mücadele'ye de cesaret edemeyen örneğidir. İstanbul değerlerinden kopamaz ve mücadeleyi terkedip döner. Ama karısı Selma, Mustafa Kemal'in de yerleştiği Ankara'da bir uyanış geçirir, kocasından ayrılır, savaşa katılan Türk subayı Binbaşı Hakkı beyle evlenir. Buraya kadar, Selma'nın değerleri, *Sodom ve Gomore*'dekilerden farklı değildir. Örneğin, Leylâ'nın ahlâksızlığını paylaşmaz; ama kültür aynı kültürdür.

İkinci bölümde Kurtuluş Savaşı kahramanı Binbaşı Hakkı bey yabancılarla işbirliği yapan bir çıkarıcı olmuştur. Selma gene hayal kırıklığı içindedir. Burada yazar eleştirilerini daha çok kendi ağzından, özelemlerini de roman kişisi yazar Neşet Sabit'in ağzından dile getirir. Eleştirisi serttir, ama son bölümde anlatılan ütopyasını görünce bu eleştirinin de gerçekten radikal olmadığı anlaşılır.

Kuşağın öteki yazarları gibi Yakup Kadri de aslında burjuva toplumuna karşı değildir. Ama az gelişmiş ülkede kapitalizmin getirdiği ahlâka karşıdır. Dolayısıyla son bölümdeki utopya bu çelişkiyi çözmez, tersine, bürokrat aydınının ikilemi ve çaresizliğini sergiler. Yazının başlarında, dünya görüşü ahlâkî bakışının sonucu olarak statikleşen Türk aydınının toplumsal hareketi ancak döngüler içinde kavradığını söylemiştim. Ankara romanı, bunun bir kanıtı gibidir. Burada hareketi, ilerlemeyi görürüz. Savaşılır, kazanılır, ülke yeniden yapılır, v.b. Ama ahlâkî durum sürekli olarak kendini yeniden üretir, her dönemde değişmeden kalır. Mümkün olsa da, utopyası uygulamaya konabilseydi, Yakup Kadri, bu denemeden sonra da durumun değişmeden kaldığını görecekti.

Bu ideolojik yapıyı ve çelişkileri *Panaroma*'da izlemek de ilginç olurdu. Ama sözü uzatmamak için şimdi başka yazarlara döneceğim. Buraya kadar ele aldığım romanlara hiç benzemeyen, apayrı bir görüşle ve oldukça değişik bir teknikle yazılmış bir kitabın, Sevgi Soysal'ın *Yenişehirde Bir Öğle Vakti* romanının üstünde biraz durmak istiyorum.

Yenişehir'de bir kavak ağacının devrilmesi gibi simgesel bir olayın çevresinde, rasgele izlenimini veren bir tarzda toplanmış çeşitli insanların anlatımıyla, toplum hayatından bir kesit gösteriliyor bu romanda. Yeni olduğu söylenemez bu yöntemin, ama kullanışlı ve elverişli. Çağdaş romanda daha çok kereler de kullanılacağı tahmin edilebilir. Sevgi Soysal bu tekniği herhalde çok iyi geliştirebilecek yazarlardan. Ama onun başarılı romancılığı konusunu başka bir yazıya bırakarak, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'nin bir tek yanı üstünde duracağım. Bu da, romanda az da olsa bir ölçüde yer alan «klasik» tipoloji konusu olacak.

Romanda tanıdığımız kişiler arasında üçü, ötekilere oranla daha kapsamlı işleniyor. Bunlar Ali, Doğan ve Olcay. Geriye dönüş (*flashback*) tekniğinden de yararlanılarak, hayatları, daha geniş boyutlar içinde veriliyor bunların. Doğan ve Ali, bir raslantı sonucu arkadaş olmuş, farklı toplumsal tabakalardan gelen iki genç devrimci. Doğan'ın kızkardeşi, Olcay, Ali ile sevişiyor.

Bu üç genç devrimci, romanın merkezi kişileri olarak, iletilmek istenen anlamın taşıyıcıları oluyorlar. Onlara böyle bir işlev verebilmek için Sevgi Soysal bu noktada klasik tiplere yöntemine başvuruyor. Bu durumda, romanın bir yanı, eski ideolojik çerçeveye bağlı kalıyor ve bence burada aksıyor.

Üç devrimci tipinin temsil ettikleri şeyleri şöylece özetleyip sıralıyabiliriz. Doğan da, Ali de, küçük burjuva kökenli. Ama küçük burjuvanın gelir dilimleri bakımından farklılar. Doğan, hali

vakti yerinde bir aileden, Ali ise daha halktan. Bu köken farklılığı, ikisinin devrimci ideolojilerine yansıyor. Doğan, sabırsız, her zaman sol sapa-maya yatkın bir küçük burjuva devrimcisi tipi. Teoride sol sapmalara yakın olduğu halde, pratikte savunduğu fikirlerin gerisine, sağına düşebiliyor. Halktan kopuk, entelektüalizm dozu yüksek bir kişi. Ali ise bütün bunların karşısı sayı-lacak niteliklerle donanmış. Proleter olmadığı halde proletaryaya yakın —hem fikren, hem de diyalog kurabilme yeteneğiyle. Ali sabırlı, olgun, dürüst, yaptığı her şeyin hesabını verebilecek bir insan.

Bu üçlü içinde erkeklerin değerlerinin sabit olduğu, dinamizmin yalnız Olcay'da bulunduğu söylenebilir. Çünkü Olcay, Doğan'ın kızkardeşi olarak onun bütün sınıfsal mirasını paylaştığı halde, Ali'ye gönül vermekle hayatının akışı içinde önemli ve olumlu bir yöneliş gösteriyor. İki ayrı dünya arasında bir sentez olabilme imkânını kazanıyor.

Böylece, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*, sosyalistleri her yerde ve her zaman ilgilendiren, ama 12 Mart döneminde Türkiye sosyalistleri arasında özellikle canlı bir tartışma konusu olan bir sorunsala eğiliyor. Birçok bakımdan Türk romanında önemli aşamaları temsil eden bu romanın bence başarısız yanı bu sorunsalı ele alış biçimi. Çünkü sorunsal, romanın başlangıcında neyse sonunda da o. Çözüm, romanın eylemi sonunda varılmış aşama olarak ortaya çıkıyor, hattâ denilebilir ki sorundan önce çözüm zaten konulmuş. Yazar, bütün sosyalistlerin bildiği ve benimsediği genel teorik doğruyu almış, kişilerini buna göre seçmiş ve sonunda bilinen doğruyu bir daha doğrulatmış. Şüphesiz, bu doğruyu tersine çevirmek değildi sorun. Ama aynı sonuca *varabilirdi*; oysa burada varılan bir sonuç değil, statik bir durum görüyoruz. Statiklik, burada da ahlâkî düzeyin politik düzeye göre önceliğinden doğuyor. Toplumdaki sınıflar, tabakalar belirliyor burada ahlâkî. Baş kişi, o sınıfın ahlâkının temsilcisi olarak romanda yer alıyor. Bütün bunlar geleneksel roman için doğal denilebilecek teknikler. Lukacs gibi Marksist eleştirmenlerin de beğeneceği şeyler. Ama «tipik» olanı aramamak, genel doğruları «tip»lerle iletmek, bence edebiyatın asıl işlevi değil, hattâ iletililecek doğruları zedelemesi ihtimali daha da fazla.

Sevgi Soysal'ın bu romanı yazdığı dönemdeki politik gelişmeler, proleter sabrını, kararlılığını, proleter ahlâkını vurgulamayı gerçekten gerektiriyordu. Ama bundan kısa bir süre sonra karşıt eğilimler birdenbire güçlendi. Küçük burjuva devrimciliği foslayınca, bir proletarya övgüsü, yüceltmesi başladı. Kafalarda fikirler, olayların da yardımı olunca, böyle kolaylıkla değişebilir. Ama o fikirleri üreten, yan yana geti-

ren düşünce kalıpları, mekanizmaları, o kadar kolay ağışmez. Bizdeki soyut küçük burjuva devrimcılığı de yerini gene soyutluktan kurtulamayan bir proletarya övgüsüne bıraktı. Gelgele-rasyoneli, herirruheçnintıGimiiüb li?eg ünkeM lim, proletaryanın bir sınıf olarak ahlâkı, rasyoneli ile proletaryadan tek tek bireylerin ahlâkı, rasyoneli v.b. her zaman aynı değildir Aslında sınıf olarak genel tarihi doğrultu ile sınıf politikasının daha kısa vadeli belirlemeleri de her zaman tam uyum içinde olmayabilir. Yani sorun, gerçekte, genel teoride olduğundan daha çapraşık ve karmaşıktır. Nitekim, söz konusu, döneme bazı proleter bireylerin davranışlarına o genel teorilerle bakanların epey şaşırdığı da ol-
au. Çünkü onlar, proletaryanın sınıf olarak sahip olduğu meziyetlerin her proleter bireyde de «münâemîç» olduğunu sanmışlardı.

Romanların hayat hakkına yargılaşma varması zorunludur. Böyle yargılar da ister istemez soyutlamalarla elde edilir. O zaman, istenilen, bu gibi soyutlamalara somuttan giderek varmaktır. İşte bence *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'nin aksayan yanı, merkezdeki üç karakterde yoğunlaştırılan tezin soyutta başlayıp gene soyutta kalması. Bu da, Sevgi Soysal'ın yarattığına aykırı bir şey, çünkü onun somut durumlar-da nakımıyeti gerçekten üstün bir düzeyde. Bunu, *Şatah* üstüne yazarken ayrıntılı olarak anlatmaya çalışacağım.

Başka hiçbir benzerliği olmadığı halde, Sevgi Soysal'ın bu romanıyla *Sodom ve Gomore* arasında, ahlâkı ölçütiere göre belirlenen tipolojiyi kullanma açısından bir bağlantı kurulabilir. Gene de çok uzak görünecek şüphesiz, ama ikit romanın arasında elli yıla yakın bir ara var. Şimdi bu süre içerisinde bir başka «sol» roman koyarsak, belki aradaki köprüyü daha sağlamlaştırmış oluruz: Samim Kocagöz'ün *Onbinlerin Dönüşü* adlı romanı olabilir bu —konusu, yazılışı bakımından ötekilere hiç benzemeyen bir roman.

Kocagöz kitabında 2. Dünya Savaşı sıralarının üniversite hayatını anlatır. Sonra, öğrenciliğini anlattığı tiplerin DP iktidarı sonlarındaki durumlarını gösterir, Romanda sosyalistler, kafatasçı faşistler, v.b. vardır. Ama sorunun konusu, ahlâkı düzeyde, Türk aydınının klasik ideolojisinden çok da farklı değildir. Gene kurtarı-lacak bir vatan, bir halk vardır. Bu misyonu yüklenmesi gereken aydınlarla kaytaran aydınlar vardır. Bu bakımlardan Samim Kocagöz de, örneğin bir Yakup Kadri'nin temel sorunlarını paylaşır. Bu ortaklık, temayı tipolojiye yerleştirme yönteminde de görülür. *Onbinlerin Dönüşü*'nde Nesrin *Sodom ve Gomore*'nin Leylâ'sından çok farklı değildir. Kötülüğünün birinci işareti, Batı tarzı züppeliğidir. Çevresi, değerleri, kişiliği yozdur —Leylâ veya Seniha gibi zaman

zaman düzelme isteği duysa da, Gene onlar gibi, o ünlü *femme fatale* prototipine uygundur.

Yakup Kadri'nin Necdet veya Hakkı Celis'inin oynadığı ikili rolü Kocagöz'ün kitabında iki ayrı kişi oynar. Örneğin bir Necdet, Leylâ'nın yüzünden bocalıyorsa, burada da Halit bocalıyacaktır. Necdet sonunda yolunu kararlaştırıp olumlu çizgiye gelecek ve Leylâ'yı kovacaksa, burada da kötü kadına zaten hiç yüz vermeyen ve aogru yolda yürüyen Recep vardır. Bu iki kişi aynı ahlâkı temayı aralarında paylaşırlar. Kocagöz, Nesrin'i cinsel ahlâkı da epey bozuk bir tip olarak sunar: «Bazı günler, bir orospu gibi günde beş, on, on beş erkekle yatmak geliyor içinden.» Belki daha çok tenhalık aradığı bir gün Recep'e de sunar. Ama pek öyle aşık da değildir, daha çok bir kuvvet denemesidir bu. Onu kendine aşık edip sonra da alay etmeyi ister. Böyle bir olay, romanın ahlâkı gelişimi için zorunludur —bütün bu tip kitaplarda böyle sınavlar olur. Ama Recep, çok ahlâklı olduğu için herhangi bir duyguya kapılmadan, sarsıntı geçirmeden reddedip geçer. Halit is eevienir Nesrin'le, işte bu yüzden boynuzlanır durur!

Ne varki, bütün bu ahlâkı işlerin öyle «so-yut» bir çerçeve içinde yürümemesi için Samim Kocagöz, sorunu «somut» sınıtsal temelere oturtmak istemiştir. Sonuç olarak Halit toplumsal mücadeleden kaçın «küçük burjuva» aydın-
ar; Recep ise proleterleşen aydın. Gençken Cibali'de oturan bir işçi kızı aşık olmuştur. Nesrin lavanta, Recep'in proleter sevgilisi ise bütün kokar.

Bütün bunlar, bu romandaki konunun (ki bu da politik dozu yüksek bir roman) Yakup Kadri'de en yüksek işleniş biçimini gördüğümüz manevi - ahlâkı sorunsaldan farklı olmasını gerektirecek şeyler değildir. Küçük burjuva kategorisinin, sosyalist terminolojide aşılmış anlamının romandaki kişilere uygulanması, ahlâkı sorunsalın soyutluğunu hiçbir şekilde gidere-miyor.

Yenişehirde Bir Öğle Vakti ile *Sodom ve Gomore* arasında bağ kurmak başlangıçta pek mümkün görünmüyordu. Ama araya *Onbinlerin Dönüşü*'nü koyunca bir bağlantı kurulabildi (tabii, aradan geçen zamanın kaçınılmaz gelişme ve değişimlerini de hesaba katmak gerekiyor). Kocagöz'ün romanı, daha eski yazarların manevi - ahlâkı sorunsalını ve bu sorunsalı dile getirmek için başvurulan tipolojiyi pek az değişiklikle tekrarlıyor. Öte yandan, soyutta başlayıp soyutta kalan sınıfsal açıklama ölçülerini («küçük burjuvalık», «proleterleşme» gibi) uygulamasıyla, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'ne hazırlık yapıyor. Bu gibi bağlantılar, bir yazarın öbürlerinden etkilenmesinden çok (özellikle bu örneklerde böyle bir şey olmadığını sanıyorum), sorunsalın, ideolojinin sürekliliğiyle açıklanmalı-

dır herhalde. Türkiye’de süregiden veya süregl-
der görünen politik - toplumsal durumun alışıl-
mış ve benimsenmiş manevi *haritası* politik so-
runları ele alan romanlarımızda hep kendini gös-
termiştir.

Bu klasik tipoloji artık aşıyor. Özellikle 12
Mart döneminin politik romanlarıyla bu aşama-

ya gelindi. Belki henüz tam değil, ama örneğin
Şafak gibi bir kitapla politik romanımız yepyeni
bir mecrada akmaya başladı denilebilir. Bu ya-
zıda yeterince değinemediğim, açıklayamadığım
birtakım sorunları bundan sonra, 12 Mart ro-
manlarını teker teker incelerken ele alma fir-
satını bulacağım.



SOSYALİZM KİTAPLIĞI

- FRANSIZ SOLUNUN ORTAK HÜKÜMET PROGRAMI (Beraat etti) 15.—
- YAKIN ÇAĞLAR TARİHİ 30.—
- GERÇEKTE VE EYLEMDE HUKUKUN PAYI 35.—
- ÇAĞIMIZDA ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞLARI VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA 20.—
- MAO’NUN TEORİK GÖRÜŞLERİNİN ELEŞTİRİSİ 20.—
- EMPERYALİZM ÜZERİNE TEMEL KURSLAR (1974) 15.—
- LENİN, GENÇLİK VE GÜNÜMÜZ DÜNYASI 15.—
- İLERİ BİR DEMOKRASİ İÇİN SOLUN GÜÇBİRLİĞİ 15.—

GERÇEKÇİ ROMANLAR DİZİSİ

- SIKIYÖNETİM 15.—
- TESLİM OLMAYANLAR ÖLMEZ 40.—
- ÇEKÇEK 20.—
- HİTLER FAŞİZMİ ÜZERİNE KONUŞMALAR 10.—
- FAŞİZMİ EZECEĞİZ 25.—

ÇAĞDAŞ DÜNYA SORUNLARI DİZİSİ

- BAĞDAT BASRA YOLLARINDA (Hasan Hüseyin) 20.—
- SEÇİMLE GELEN KRALLAR 20.—

SANAT ve EDEBİYAT İNCELEMELERİ DİZİSİ

- SANATIN GEREKLİLİĞİ 20.—

ŞİİR DİZİSİ

- BİR SİYASİNİN ŞİİRLERİ (Can Yücel) 15.—

DİĞER ROMANLAR DİZİSİ

- GÜMÜŞ AYILAR 20.—
- VERİCİ 15.—

ŞAHIN GELİŞİ VE TÜRKİYE - İRAN İLİŞKİLERİ

İran Şahı, diktatör Rıza Pehlevi 28 Ekim günü Türkiye'ye geliyor. Dergimiz baskıya verildiği tarihte, bu geliş sırasında İran ve Türkiye yöneticilerinin üzerinde konuşacakları konular ve anlaşma taslakları hakkında ayrıntılı bilgiler henüz yoktu. Gerçi resmi açıklamalar —her iki ülkenin bu konulardaki tutumu da gözönüne alınırsa— görüşmelerin ve anlaşmaların asıl amacını belirtmekten elbette kaçınılacaktır. Ama buna rağmen uzun yıllar CENTO çerçevesi içine sıkışıp kalmış, resmi ilişkilerin dışına pek çıkmayan İran - Türkiye ilişkilerinin, son zamanlarda önem ve yoğunluk kazanması birçok kişiyi konuyu incelemeye itti. *Birikim* okurları derginin muhtelif sayılarında İran ve İran - Türkiye ilişkilerindeki gelişmeler üzerine yeri geldikçe uzun uzun durulduğunu bilirler.

Ortadoğu'nun en kanlı, zalim diktatörlüğü olarak Şahlık rejimi bu niteliğinden ötürü tüm demokrat ve sosyalistlerin nefretini kendiliğinden kazanmıştır. Yıllardır yoksulluk ve zulüm altında tutulan İran halkının haklı direnişini desteklemek, özellikle sosyalistler için, kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bölgenin en güçlü polisi Savak ve son yıllarda özellikle hızlı bir silâhlanma ile Ortadoğu'nun en modern donanımlı askeri gücü haline getirilmiş ordusu ile İran, bugün Ortadoğu'nun ekonomik -siyasal- askeri

sorunlarında dikkate alınması imkânsız olan bir olgudur. Bu ülkede mevcut emperyalist tekellerin ve bizzat ABD emperyalizminin doğrudan katkısıyla İran, uzun süredir bölgede özel bir role hazırlanmaktadır. Bu rol, ABD emperyalizminin son dünya stratejisi gereği olarak, bazı ülkelerdeki varlığının azaltılması veya bazı bölgelerde sistemin yerel savunmasını bağımlı ülkelerin kendi askeri güçlerine devredilmesini öngören yeni düzenlenişinden doğuyordu. İşte ABD'nin Ortadoğu'dan kısmi çekilişinin doğurduğu konvansiyonel güç boşluğunu doldurma görevi, büyük ölçüde İran'a verilmişti. Ve İran'daki Şah diktatörlüğü de hem bu görevi yerine getirmek, hem de kendisinin bazı çıkarlarını özellikle Körfez halklarına kabul ettirebilmek için bu görevi severek üstlendi. Güçlendirilmiş ordu, aynı zamanda durdurulamayan İran halk hareketini bastırmak için gerekiydi.

ABD emperyalizminin bu bölgesel planlamasında Türkiye'ye hangi rol verilmişti. Ve bu rol üzerine hangi açık ve gizli düzenlemeler yapılmak istendi, bilmiyoruz. Ama özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından kısa bir süre sonra Türkiye'de yeniden yaygınlaşan anti-emperyalist kampanya ve bilinçlenme sonucu —varsa bile— bazı planların uygulanmasının sekteye uğradığını söyleyebiliriz.

Fakat bu görev —Türkiye için— daha değişik yoldan gerçekleştirilebilirdi. Nitekim ABD ile ilişkilerin görece bozulduğu bir dönemin sonunda «ulusal savunma»nın ge-

reği adı altında yeni ilişkiler girmenin gerekçesi yaratıldı. Türkiye-ABD ilişkilerinin, gerek Kıbrıs olayları nedeniyle, gerekse yukarıda andığımız yeni emperyalist strateji gereği olarak değiştirilmesi, yeni biçimde kurulması gündemdeydi. Bu gerekliliklerin farkında olarak Türkiye egemen sınıfları elbette «dost ve kardeş» İran yönetimiyle daha samimî ilişkilere girdi. Karşılıklı ziyaretler, ekonomik anlaşma çalışmaları birden daha bir yoğunluk kazandı. Şahın bu ziyaretinin görünürdeki konuları ekonomik ise de asıl konuşmaların, anlaşmaların politik-askeri ilişkiler üzerine olacağı kuşkusuzdur.

Ziyaret 29 Ekim'e, bayrama denk getiriliyor. Bu herhalde diplomatik bir iltifat olmalı. Sanırız bu iltifatın bir devamı olarak Şah'a askeri geçit resmi de seyrettirilecektir. Böylece, şu anda Dofar'da dünyanın en lânetli ve plis işiyle, ulusal kurtuluş hareketini bastırma işiyle meşgul olduğu için Şah'ın karakterine uygun olarak İftihar ettiği ordusu hatırlatılmak istenmiş olabilir.

Türkiye-İran ilişkilerinin ekonomik yanları üzerine anlaşmalar hemen gerçekleşecek gibi görünüyor. Ama sanırız daha uzun bir zaman içinde karara bağlanacak nitelikte olan politik -askeri anlaşmalar, ABD-Türkiye ilişkilerindeki yeni ayarlamalara da bağlıdır. Bu bakımdan daha bir süre bu konularda somut gelişmeler olmayacak. Ancak üzerinde konuşulduğu açıklanan yatırım konuları içinde ulusal harp sanayii kurulması sorunu da var.

Bu hayli önemli bir bağdır şimdilik.

Son günlerde İran'da yeniden bazı olayların meydana geldiği şeklinde haberler geliyor. Bunların kapsam ve sonuçları hakkında dovurucu bilgiler edinmek imkânını bulamadık. Ama şurası açıktır ki, terörün, zulmün ve işkencenin asli devlet fonksiyonu olduğu İran'da tüm bunlara rağmen Şah diktatörlüğüne karşı, özgür, demokratik bir İran için yapılan mücadele sürdürülüyor. Yıllar yılı sayısız kurban veren bu hareket, İran despotizminin karanlığı içinde, güçlü bir direnme azmını, zafere olan mutlak umudu en ağır koşullar altında yaşatmakta ve geliştirmektedir. Ve eğer herhangi bir ülkede, örneğin İran'da, aşağıdaki gibi şiirler yazılıyor, okunuyorsa, bu şiirlerde kendini duyuran olumlu öfke, kararlılık, yılların acılarına rağmen eksilmiyorsa, zulüm günlerinin biteceğine olan güven yakın, elle tutulur bir gerçektir artık.

BAYRAM OLACAK

Andolsun o ateşe
Andolsun o od'a ki
Elleri, ayakları
Kırıkları yandırır
Evlâdını yitirmiş
Annelerin kalbinin
Alevini andırır
Andolsun zulm içinde
Zülme sinenin veren
İnsanın idrakine
Andolsun şehitlerin
Mezarını çulgalayan
Al elvan çiçeklere
Andolsun nahak yere
Tökülen al kanlara
Karanlık zindanlara
İşkence altında
Gocalan civanlara
«Danış, Danış,
De görek kimdir

yoldaşların»

Sözlerini işitip
Dinleyip solanlara

Andolsun yalıtırların
Al kanına boyanmış
Güneşin gurubuna
Azaplı gecelerde
Yarasından kan sızan
Yatamayan.
Yatmağına icazet verilmeyen
Kahraman insanlara
Andolsun sabahımın
Doğan al güneşine
Muhakkak doğacaktır.
Doğacaktır
O güneş
Bizim ufuklarımızda
Alışacak o ateş
O ateş sönmeyecek
O güneş batmayacak
O gün halkımızın da
Şen bayramı olacak.

AYDIN

Şiirde geçen bazı kelimelerin anlamı:

Çulgalayan: Örtün, saran.

Gocalan: Kocayan, güçten düşen.

Danış: Konuş

De görek: Söyle görelim, bilelim

Solanlara: Sunanlara, susarak ölenlere

İcazet: İzin

Alışacak: Tutuşacak

İSPANYA

Eylül ayının sonlarında Diktatör Franco yönetiminin bu defa beş yurtsever genci kurşuna dizdirmesi, dünyanın her yerinde tepkilere neden oldu. Yayın zorunlulukları yüzünden Ekim sayımızda yer verme fırsatı bulamadığımız bu iğrenç cinayet ve onun yankıları üzerine çeşitli yayın organlarında birçok haber ve yorum yayınlandı. Bunların bir kısmı hayli geniş araştırmalardı ve konu hakkında yeterli bilgi edinilmesine imkân veriyordu. Bu bakımdan bunları ayrıca tekrarlamak yerine, olayın yankıları üzerine ilginç buluna bilecek bazı gözlemlerimizi iletmek istiyoruz.

İspanya bu tarz uygulamaların hiç de eksik olmadığı, hele son yıllarda hayli yaygınlaştığı bir ülke. Bütün bu uygulamalara rağmen bugüne kadar, bunların böylesine bir protesto yağmuruna neden olduğu görülmedi. Bu sözlerimiz protestoların hükümetler adına yapılanları için elbette. Papaya varınca kadar birçok Avrupa ülkesinin yöneticileri, olaya alışmadık bir ilgi gösterdiler. Elçiler geri çağırıldı, Franco'ya esef eden beyanatlar verildi, af ricalarında bulunuldu. Ama Franco ve yönetimi bunlara aldırmaz göründü ve cinayeti işledi. Bununla kalmayarak yönetimin tüm imkânlarını kullanarak karşı-gösteriler tertip etti. (Tabii İspanya'da).

Bunların, Avrupa hükümetlerinin tavır alışlarının kaynağı, nedenleri nedir? Bu soruya cevap getirmek isteyen araştırmacılar, İspanya'da faşist Franco rejiminin (Falanjizm diye ad takılmıştır) günlerinin sayılı olduğu olgusunda birleşiyorlar genellikle. Franco'nun ölümüyle İspanya'da siyasal yaşamın karmakarışık olması ihtimali büyük. Bugün ancak Franco'nun varlığıyla bir arada, o da güçlkle duran, yönetim içindeki bir dizi eğilim ve grup, o ölünce her şeyden önce kendi aralarında hesaplaşmak isteyecektir. Daha sert bir Franco siyaseti gütmek isteyen Falanjistler ile ılımlı Frankocular öteden beri çekişiyorlardı zaten. Bu arada özellikle son yıllarda çok hareketlilik kazanan muhalefet de siyasal arenaya çıkacaktır. Franco'nun ölümüyle bugüne kadar siyasî iktidardan uzak tutulmuş çeşitli burjuva akımlarının yanı sıra özellikle Komünistlerin, on yıllardır süren mücadeleden geçmiş örgütlü kadroları da siyasal durum içinde yerini almaktadır.

Portekiz'de Komünist Parti'nin sayıca az ama çok iyi örgütlenmiş kadrolarının bu ülkenin siyasal hayatındaki tartışılmaz ağırlığı her çevreyi düşündürüyor. Portekiz'de General Spínola'nın süratle etkisizleştirilmesinde bu gücün rolünü görenler muhtemel bir «İspanyol Spínolası» alternatifini oldukça kaygıyla karşıyorlar. Portekiz devriminin bugüne kadar ki derslerini yorumlayan her tür burjuva siyasal eğilimi, karşı tedbirler oluşturma işinde elbirliğiyle çalışmaktadır.

Bu muhtemel siyasal durum, tüm Avrupa ülkeleri hükümetlerinin şahsında emperyalist sistemli endişelendirmektedir. Farklı birçok yolları olmasına rağmen İspanya ile Portekiz arasında paralellikler kurulmaktadır. Üstelik İspanya'nın unutulmayan, unutulmaması için özellikle Franco zulümünün her şeyi yaptığı iç savaş anıları rahatsız edici bir biçimde burjuva yönetimlerini düşündürmektedir. Bask yurdunun toplu direnişli bugün anti-faşist ve sosyalist cephenin potansiyel varlıklarından en gözle görülür olanıdır. Bask'ın azimli direnişini örgütleyen ve sürdürenlerin Marksistler oluşu bu varsayımın temeldir. Bu ilk gerçeğin ardından her yıl, her türlü engelle rağmen illegal sendikalara hakim Komünistlerin önderliğinde muntazaman yapılan işçi gösterileri ve buna benzer olaylar, geniş bir kitle desteğinin Komünistlerden yana olduğunun diğer göstergeleridir. Bu bakımdan Portekiz'de çok iyi örgütlenmiş ve etkili bir işleyişe sahip olan Komünist Partisi'nin «oy» açısından zayıf oluşundan burada bahsetmek hayli güç. Dolayısıyla İspanya, «demokratik» çözümler için bile oldukça düşündürücü bir durum vaat ediyor. Bunlara ek olarak Komünistlerin

uzun yıllar boyunca diğer politik akımlarla kendiliğinden kurulmuş ilişkileri, en azından bu politik akımların tabanında belli bir sempati kazanmasına neden olmuştur. Dağınık ve uzun süreli mücadelelere dayanıksız olan burjuva liberal muhalefetin, kalıcılığını sürdürebilmiş kadroları, Komünistlerle eylem içi beraberliklerinin yararını görmüşlerdir.

Sosyalist devrimlerin güncel bir konu olarak belirmesi, İberik yarımadasındaki bu tarihi gelişme, Avrupalıların da neyli kapitalist - emperyalist yönetimlerinin bir kabusu yeniden hatırlamaları demektir. Onlar, Sovyet devrimi ve II. Dünya Savaşı sonunda kurulan diğer sosyalist ülkelerle Avrupa'nın doğusunda bir sosyalist blokun teşkilini ister istemez kabul etmek zorunda kaldılar. Ama son iki yüzyıl hariç tutulursa bu ülkeler topluluğu, geleneksel Avrupa tanımının dışında kalmış, ondan uzak kendi tarihlerini yaşamış toplumlardır. Ayrıca Çarlık Rusyası (sonradan Sovyetler Birliği) dışta kalmak kaydıyla Avrupa politikasında ikincil öneme sahip ülkelerdi bunlar. Gerçi tüm çabalarına rağmen yine de bu sosyalist bloku parçalamak için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalıştılar ama bunu başaramayınca onu olduğu yerde Avrupa dışı saymayı yeğlediler, «Doğu bloku» terimi bu anlayışı yansıtır. Ancak şimdi Portekiz ve İspanya'da olayların gidişi, Avrupa tarihi içinde etkin yerleri olan bu ülkelerin de sosyalist sisteme katılmalarını hayli güçlü bir ihtimal olarak ortaya çıkarmıştır. Geleneksel Avrupa'nın ekonomik ve toplumsal bütünlüğü, hayati bir tehlike geçirmektedir. Bu Avrupa kapitalizminin kendi anavatanında güçlü bir tehdidin varlığı demektir. Avrupa metropol-

leri, metropolün kendi anavatanı içinde, alan olarak hapsedilmiş, kuşatılmış duruma mı düşüyorlar?

Salazar-Caetano diktatörlüğü Portekiz'de, Franco diktatörlüğü İspanya'da önce zulüm ve iğrençliği çekinmeksizin sergilerken, bu yönetimlerin bugünlerle kıyaslanamaz cinayetleri işlerken susanlar, şimdi «İnsanlık», «adalet» adına eseflerini bildiriyorlar. O zamanlar ortada kendileri açısından gerçekten esef edilecek bir şey görünmüyordu. Şimdi ise Papa dahil hepsi birer esef ve lânet mikrofonu kesildi. Bugüne kadar sanki İspanya bir mutlu, güler yüzlü ve adil bir Akdeniz bahçesiymiş gibi orada duran Elçiliklerini, aynı eseflerle geri çekiyorlar. Bu elçileri bu güne kadar orada tutan sanki adaletin çok güzel işlemiş gibi, «adalet» gerekçe gösteriyorlar.

İspanya, 1937'de Avrupa'nın tüm burjuva demokrasilerinin, sosyal demokrat «Halk Cephesi» hükümetlerinin sesiz alkışları arasında katledilirken, «tarafsızlık» tarafında kollarının bağlandığını gördü. İtalyan ve Alman tümenleri, uçakları bu kolları «tarafsız» larca bağlanmış halka, Franco'nun kiralık ordusu ile birlikte saldırdılar. O zaman çok emniyet altında olan «adalet» ve «insanlık», bugün Salazar yıkılmış ve Franco yıkılırken yeniden emniyetsiz hale gelmiş oluyor demek ki. Dünyanın «tarafsız»lıkla umudu kırılmış, karanlığa itilmiş İberik halkları, bugün «taraf» siyasetinin pro testoyu da para gibi kullanan sahipleri tarafından yeniden -aradan 40 yıldan sonra bir kere daha- ablukaya almak isteniyor. Avrupa'nın her eğilimli hükümetinin sahne gözyaşları, gözler bu eski hesaba, bu eski plana dikilmişken dökülüyor.

Tarih, belli tavır alışların kökenlerini görmemiz için en iyi ve tek başvuru makamı. Biçimler, üsluplar aldattıcı kımlıklarından orada soyunurlar. Şimdi biz İspanya konusunu için bu soyunuk kapıtalizmli iyice anlamalıyız. Portekiz'de karşı devrimin her cins gücüyle ittifak halindeki «Soares sosyalizmi» ne yağıdırılan paralar, İspanya'ya esef etmenin somutlaşmış halidir. Portekiz'de parayla, ekonomik vaadle yapılmak istenen şey şimdi İspanya'da esef ve protesto ile yapılmak istenenin tıpkısıdır. Franco'ya verilen senetler protesto edilirken, İspanya'nın 40 yıldır susan, başeğen bir sürü burjuva siyasetçisine hesap açılıyor. Avrupa'nın burjuva hükümetlerinin protestoları bu yeni yatırımlara sermaye olsun diyerdir.

Kapitalizmin iğrenç yüzü, çikara dayalı mantığı, özelliklerle politik hareketin, toplumsal değerlerle bazen oldukça içiçe geçen araçları altında sırtırırken, daha bir nefret uyandırır. Hele İspanya'da, umudun kurşunlanmasının, yüzbinlerce insanın katledilmesiyle birlikte yapıldığı bu ülkede. ■

PORTEKİZ'DE SON DURUM ÜZERİNE

Bugün Portekiz'de ordunun emir komuta mekanizmasının parçalanmaya başlamış olmasıyla birlikte yeni bir aşamaya doğru seyreden devrim, ilginç bir noktadadır. Çok yakında kesin bir hesaplaşmanın vukubulması kaçınılmaz gibi. Bu olursa ortaya çıkacak cephelerden birinde «sosyalist»lerden başlayarak katoliklere varan, bir karşı devrim-reformizm bloku olacak ve bunun arkasında emperyalist kampın

tüm eğilimlerinin desteğı bulunacaktır. Portekiz devrimi karar verme anına gelmiştir. Tercihler netleşmektedir. Kazanan yalnızca Portekiz üzerinde belirleyici bir konum kazanmakla kalmayacak, asıl ve ilk plânda İberik yarımadasının öbür büyük parçasında, İspanya'da da siyasal oluşumları belirleyecektir.

Yalnızca bir faşist diktatör. lüğün kendi temel kurumlarından (ordusundan) güç alan bir hareket sonucu yıkılmış olmasından değil, bu ordu da güç kazanmış siyasal eğilimlerin niteliğı yüzünden de son derece ilgiye değer bir özelliğı vardır Portekiz olaylarının. Başlangıçta General Spínola'da temsil edilen, sömürgelerine bir «Commonwealth» statüsü sağlanmış, düzenlenmiş bir kapitalist Portekiz demokrasisi plânının, bu eğilimin, Portekize egemen olacağı sanıldı. Ama olaylar geliştiğçe anlaşıldı ki Ordudaki hareket, Spínola'nın çok ilerisindedir. Spínola tasfiye edilince emperyalist kampta endişeler artı. Generaller hareketi subaylar hareketine döndü. Bu basit adlandırma yalnızca ordu hareketinin yönetici kadrolarının görünür değişimini anlatmak içindir. Komünist partisi ve onun ordu içinde hayli etkilli gücü siyasal boşluğun ortasında kendini gösterirken, buna karşı çıkarılan güç. 50 yıla yaklaşan bir süre politik baskı ve beyin yıkama ameliyesine tabi tutulmuş orta ve küçük mülk sahibi köylülerin «sessiz çoğunluğu», bunların «oy»ları oldu. Yoğun bir anti-komünizmle şartlandırılmış bu kesimlerin büyük bölümü, Salazar ve Caetano'nun faşist yönetiminin baş destekçilerinden Katolik Kilisesinin ideolojik-dinsel vesayetinden henüz kurtulamamışlardı.

Kurucu Meclis seçimlerine kadar bütünlüğünü koruyan

Silâhlı Kuvvetler Konseyi, subayların oluşturduğu bu en yetkili makam, bu noktada artık tükenmeye başladı. Devrimi bu noktada bırakmak isteyenlerle politik devrimin, toplumsal devrime dönüştürülmesini savunanlar arasında ikilik çıktı. Goncalves'in çekilmesine kadar süren bu üçüncü evre sona ererken kazanmış gözükener, «Sosyalist»lere eğilimli subay gruplarıydı.

Subayların da artık durulduğu, ve bu duraklamayı devrime de intikâl ettirmeye hazırlandıkları bir evrede uzun süredir duyulmakta olan asker hareketi, ayrı ileri bir güç olarak ortaya çıktı. Bu çıkışla başlayan dördüncü evre ile daha önce orduda görülen ayrışmalar daha kesin bir sınıflamayla belirlenir hale geldi. Sıradan askerleri bu güne dek eğiten devrim, şimdi kendisini ileri götürme rolünü onlar aracılığıyla aslı kadrolarına veriyor.

Portekiz devrimi 1,5 yılın sonunda bu noktadadır şimdi. Bu kısa yazıda bütün bir Portekiz devrimini anlatmak değil amacımız. Portekiz ordusunun bu devrim içindeki değişim noktalarını belirtmek ve bu orduyu, faşizmin ordusundan devrimin silâhlı gücü haline getiren 1974 Nisan öncesi şartlarla, bugünkü varış noktası arasında bir bağ kurmaktır.

Vaktiyle Türkiye'de de hayli yaygın bir propaganda imkânı bulmuş olan «Ordu elyile devrim yapmak» tezi bugün Portekiz olayları nedeniyle, yeniden biraz ihtiyatlıca da olsa öne sürülmek isteniyor.

Bu tezin eleştirisi uzun bir yazının konusu olur. Ama burada yalnızca «Ordu» sözcüğüyle ilgili ve bunun Portekiz örneğine dayalı bir açıklama denemesine yer vereceğiz. Belki yanlış yo-

rumlara bir ölçüde açıklık getirebilir bu sınırlı deneme. Ordu, baskı aracı olan devletin bir kurumu. Baskı aracının salt zora dayalı, salt zoru kullanmak için görevli bölümü. Genel olarak bu böyle. Özel olarak da her üretim biçimine özgü bir ordu anlayışı ve işleyişi vardır. Örneğin bir görev olan mecburi askerlik burjuva devrimleri ve ertesinin yerleştirdiği bir kurumdur. Ve her toplum, üretim biçiminin olağan işleyişi halinde yeterli olacak miktarda ve ölçüde asker besler, ordu kurar. Bugünün ordularında profesyonel askerler (ki hemen hepsi subay astsubaydır) ve hali hazırda mecburi hizmetini yapan askerler; İşte bu olağan halde yeterli askeri gücü oluştururlar.

Ama sistem aksamağa ve bu aksaklığı gidermek için gittikçe artan sayıda askeri güç kullanılmaya başlandı mı ordu yavaş yavaş, «yedek» denilen askerliğini yapmış elemanla profesyonel askerler geniş bir yedek askerler geniş bir yedek askerler kitlesi ile çevrilir. Modern çağın savaşlarında görünen budur. Profesyonel askerler seçilirken, sistemin özel bir takım eleme, seçme kuralları işler. Profesyonel kadro dikkatle seçilmelidir. Hele yönetim baskı mekanizmalarına dayanan bir diktatörlük ise bu hayli önemli, hatta hayati bir işlemdir.

Demek oluyor ki kendi iç denetim mekanizmalarına haliyle sahip olan bir profesyonel ordu, denetleyebileceğinden çok fazla yedek unsurlarla genişlediğinde, profesyonellere has özelliklerinden birçoğu kaybolmağa başlar. Hele bu profesyonel ordu, mevcut baskı yönteminin öncelikle sindirmeğe çalıştığı unsurlardan zorunlu olarak asker almaya başlarsa bahsettiğimiz «bozulma» daha derin olur. Ve öyle bir ange-

li ki yönetimin izole etmek için özellikle askere aldığı unsurlar, ordu içinde oldukça fazla bir miktara ulaşırlar.

Nitekim Portekizde buna çok benzer bir oluşum görüyoruz. Ülkenin yetişkin genç erkekleri uzayan sömürge savaşları için mecburen askere alındığında, faşist bir ordu için öngörülen bazı tedbirler haliyle işletilemez oldu. Mevcudu kaba ordu, bir faşist yönetimin ordusu olmaktan uzaklaşıp, alâfede bir ordudan da öte bir nitelik kazanmaya başladı. Portekiz'in bilinen toplumsal koşulları içinde gelen, üniversitelerin o baskı rejimlerinde sahip olduğu muhalefet ocağı atmosferinin etkisindeki yedek subaylar, elbette muvazzaf askerlerden çok farklı anlayışlara sahiptirler. Diğer yedek askerler de aynı baskı rejiminin şu veya bu ölçüde rahatsız ettiği sosyal sınıflandırdırlar. Böylece Portekiz ordusu en azından faşist ordu olma özelliğini yitirdi.

Uzayan ve çoğu yerde yenilgiyle sona eren, ereceğe benzeyen savaşların güç koşulları içinde, bıkkın bir silahlı adamlar yığını haline geldi bu ordu. Üstelik onlar kolonyalist döneme özgü yöntemlerle elde tutmaya çalışılan sömürgelerde, eğer varsa milliyetçi ideolojilerinin de sarsılmasını yaşadılar. Çünkü sömürgelerdeki Portekizli kolonlar, büyük çıkar sahipleri yeni emperyalizmin gereklerinin farkına varmış ve çıkarlarını, güçsüz, çöken Portekiz yerine, çok daha güçlü emperyalist mihraklara bağlanmışlardı. Hatta bunlar Portekizin bu sömürgelerden çekilmesini ve kurdurulacak yerli bir hükümet eliyle kendilerini büyük emperyalist mihraklara bağlamayı düşünüyorlardı.

Üstelik bu ordu sömürgelerde idari bir görev de yüklen-

miştir. Sömürge yerli kurtuluş kuvvetleri ile savaşan ordu, buralarda «askeri valilikler» gibi idari-ekonomik görevlerini yaparken sömürgecilik olayını yakından görmüşlerdi. Ayrıca bu askerlerin savaştıkları Ulusal kurtuluş kuvvetlerinin propaganda broşürlerini, bildirilerini okudukları, bunlardan da çok etkilendikleri söylenir. Kurtuluş hareketlerinde etkin olan Marksistlerin elinden çıkma bu bildiriler, yayınlar onların belki hiç duymadıkları görüşleri haliyle yansıtıyordu.

Daha bir dizil neden söylenebilir.

Bizim amacımız tüm bu olguları, yani Portekiz sömürge ordusunun bu kendi deneyini, ordu üzerine söylediğimiz daha genel olgularla birleştirip bir hipotez kurmak.

Anlatılan olgulara baktığımızda bütün bunların Portekiz ordusunu önce faşist bir ordu olmaktan, daha sonra da bir ordu olmaktan çıkarmağa iten şeyler olduğunu görüyoruz. Sömürgelerde savaş tıkanığında, yenilgi ufukta görüldüğünde bu ordu, bir ordu olmaktan çok, huzursuz bir silahlı adamlar yığını haline geldi. Artık ordu değildi. Hele Salazar, Caetano rejiminin, sömürgelerde tahakkümle de gerçek niteliğini bulan, yeni emperyalizmin bile gerisindeki bir yönetimin ordusu hiç değildi. Sömürge savaşlarında bu rejime özelliğini veren bir yanının, sömürgelere dayalı bir Portekiz'in, artık imkânsız olduğunu açıklıkla görmüşlerdi. Bu noktada, savaşmak, yani ordunun ana fonksiyonu, temel dayanağını kaybeder. Ordu, alt olduğu sistemin savaş gerekçesiyle, savaş olayı içinde karşılaştığı ve kabul zorunda kaldığı gerçeğin arasındaki çelişkiyi derinden duyar. Bu çelişkiye

rağmen savaşmak artık bo-
şuna bir ölüme, öldürmeye
itilmek, demektir. Sistem,
savaş gibi önemli bir konu-
da yerleştirdiği ideolojik şart-
landırmanın sarsılmasıyla
birlikte bu sarsılmayı somut-
ta yaşayanların tepkisini
görür. Rejimin ordusu, re-
jimin kendi savaş gerek-
lerinin aşıldığı bir süreç-
ten geçerek ve bu süreçte
değişime uğrayarak rejimin
ordusu olamayacağı bir ko-
numa gelmiştir. O zaman or-
du içinde, özellikle mecburi
hizmet yapanlarda, asker ol-
ma özelliği ikincileşir. İlk
yedek asker, «asker olma»
nın profesyonelce ve genel
geçer anlayışla belirlenmiş
şartlanmalarını kırar, kendi
meslek veya sınıf anlayışına
bu durumda benimseyebile-
ceği tek davranış çerçevesi-
ne döner. Ama bu defa sil-
lah da vardır elinde. Profes-
yonellerin bir kısmı da bu
çerçeveye dönememekle bir-
likte hiç değilse mevcut an-
layışı yadsıma noktasına ge-
lir. Orduda ortaya çıkan bu bu-
han, ordu olmaktan çıkma-
nın buhranıdır.

Tarihte bu olgunun bir ben-
zerini 1917 yılının Çarlık Rus-
yasında görebiliriz. Orada
da askerler (seferberlik çağ-
rısıyla silah altına alınan iş-
çiler ve köylüler) 1914'te coş-
kun bir milliyetçilik propo-
gandasıyla savaşa gönderil-
diler. Ama 3 yıl cephede ge-
çen olaylar içinde sadece sa-
vaşın, Çarlığın savaş gerek-
çelerinin anlamsızlığını gör-
mekle kalmadılar, bu alanda
yadsıdıkları rejimin diğer tüm
kurumlarına karşı bir bilince
de yaklaştılar. Çarın ordusu-
nu, 1917 Ekiminde Kızıl alay-
lar haline getiren Asker Sov-
yetlerini oluşturan sürecin
en genel ifadesi böyledir. Ar-
tık silahları da olan bu asker
yığınları, «asker» olmanın bü-
tünüyle dışında, silahlı köy-
lüler, işçiler topluluğuydular.
Onlar bu noktadayken siya-
sal bilinci ulaştıran unsurlar-
la da kolayca kaynaştılar.

Portekiz olaylarını, Portekiz
ordusunu değerlendirirken
şu yukardaki tarihi örneğin
gözönünde tutulmasına ge-
rek var. Elbette kısmî ayrılık-
lar mevcut. Ama her ikl-
sini de temelde belirle-

yen süreç ayındır. Bir or-
dunun, onu ordu olarak bi-
çimlendiren sistemle, kendi
fonksiyonunu yerine getirir-
ken karşılaştığı olaylar için-
de çelişmesi, bu orduyu o
sistemin ordusu olmaktan çı-
karır. Bu noktadan başlıya-
rak bu ordunun mensupları,
ait oldukları sınıfların deyim
yerindeyse damıtılmış unsurları
olarak tavır almaya yö-
nelirler.

Bunun için bunların siyasal
amaçlı hareketlerine «ordu
müdahalesi» demek, ancak
üniformadan kalkılarak veri-
len bir adlandırma olur.

Portekiz devrimini, ordusunu,
şu yukardaki değerlendirme
ışığında ele almak bize ya-
rarlı olur gibi geliyor. İlerde
daha detaylı bir yorum yap-
mağa, bu hipotezi eleştirel
bir bakışla incelemeğe çalış-
sacağız.

Yazının başında da belirtti-
ğimiz gibi şimdi Portekizde
tarihî oyunun hata affetme-
yen dönemine girilmiş gibi-
dir. Herşeyi tarafların ana
uygun kararları ve uygulama-
ları tayin edecek. ■

GÜNCE YAYINLARI

LENİNİZMİN YOLUNDA

Georgi Dimitrov
12.50 TL.

KADINLARIN KURTULUŞU

V. İ. Lenin
12.50 TL.

DİRENEN CANLAR

Dimitir Dimov
25.— TL.

MARKSIN KAPİTAL'İ ÜZERİNE

12.50 TL.

MARKSİZM VE REVİZYONİZM

10.— TL.

P.K. 1337 Sirkeci — İSTANBUL



**cem
yayınevi**

ŞİLİ KARA DARBE

Bu kitap Şili üzerine bütün gerçeği söylüyor.

Bayan Allende

25 lira

NÂZİM HİKMET

BÜTÜN ESERLERİ I — Şiirler 1

İlk Şiirler/835 Satır/Sesini Kaybeden Şehir/20 Lira

BÜTÜN ESERLER II — Şiirler 2

Jokond ile Si-ya-u/Varan 3/1 + 1 = Bir

Gece Gelen Telgraf/Portreler/20 Lira

BÜTÜN ESERLER III — Şiirler 3

**Benerci Kendini Niçin Öldürdü/Taranta Babu'ya Mektuplar/
Şeyh Bedreddin Destanı (Yakında Çıkıyor)**



GÖZLEM ÇOCUK
aşama dizisi

Janusz Korczak

**MUTSUZ
BİR HAFTA**

Maksim Gorki

**BİR İNSAN
DOĞUYOR**

R.Zimnik

DAVULCULAR



GÖZLEM YAYINLARI

sergey
AYZENŞTAYN
bir sinemacının
düşünceleri

SİNEMA VE TÜM SANAT DALLARI ÜZERİNE
GÖRÜŞLER, ANILAR... FİLMLERİNDEN VE
YAŞAMINDAN FOTOĞRAFLAR

20 TL.

YOL YAYINLARI
P.K. 1003 sirkeci



- MAX SHACHTMAN
SOVYETLER BİRLİĞİNDE SOL MUHALEFETİN İLK ON
YILI
(Yeni Çıktı. 10 Lira)
- MAURICE CORNFORTH
BİLGİ TEORİSİ (20 Lira)
- BERTOLT BRECHT
FAŞİZM ÜZERİNE YAZILAR (10 lira)
- ROSA LUXEMBURG
SOSYAL REFORM YA DA DEVRİM (12 Lira)
- CHRISTIAN PALLOIX
LENİN VE ROSA LUXEMBURG'DA EMPERYALİZM SORUNU (6 Lira)

Bu ay çıkacak kitaplarımız:

- GEORGI DİMİTROV
FAŞİZMİN YARGILANMASI (2. Basım)
- JOHN REED
İHTİLÂLCİ MEKSİKA
- LEON TROÇKİ
SENDİKALAR ÜZERİNE

İSTEME ADRESİ: Maya Yayınları. Ankara Cad. Konak Han 43/4
Cağaloğlu/İSTANBUL

Birikim

AYLIK
SÖYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ